



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VEJLE AMTS ÅRBOG 1977



Billedet på årbogens omslag viser en fase under den arkæologiske udgravning i den nordvestlige del af Borchs gård i Kolding i sommeren 1977 (se også side 83f. og side 146). Man ser fundamenter af to 1500-tals huse afdækket. Piloteringspælen, som ses midt i billedet, stammer fra et hus formodentlig fra 1700-årene.

VEJLE AMTS ÅRBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1977

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S
KOLDING

ARBOGENS REDAKTIONSUDVALG

Mag. art. *Aksel Nellemann*, Kolding.

Mag. art. *Sigvard Skov*, Kolding.

Redaktionssekretær *Axel Rude*, Vejle.

Indhold.

Skoleminder	7
Gauerslund kommunes skolestruktur i perioden 1933–1950	51
Nørremarkskirken i Vejle. Arkitektens tanker om kirkebyggeriet	77
1400-årenes glaserede lertøj i Kolding	83
En dagbog fra besættelsestiden	95
Kirkeskib i Bramdrup kirke	135
Jelling kommunes våben	141
Museet på Koldinghus	145
Fredericia Museum	148
Glud Museum	150
Vejle Kunstmuseum	152
Vejle kulturhistoriske Museum	154
Forhenværende viceskoleinspektør Olaf Aastrup	157
Overbibliotekar E. H. Gade	159
Biografiske data for bidragsydere til årbogen	161
Historisk Samfunds arrangementer i 1977	163
Vejle Amts historiske Samfund. Ekstrakt af årsregnskabet	166
Vejle Amts Årbog	168
Bøger til salg	169
Annoncer	171

Skoleminder.

Et erindringskrift efterladt af Peter Nissen forhen lærer i Gelballe.

På de følgende sider bringes det afsnit af »Skoleminder«, hvori Peter Nissen har fortalt om sin tid som lærer i Gelballe skole i Skanderup sogn nær Kolding. Vejle Amts Årbog 1975 bragte den del af »Skoleminder«, hvori Peter Nissen har berettet om sine drengeår, og årbogen 1976 den del, der handler om årene 1865-1868, da han var enelærer i Stovstrup og Egum skoler, og årene 1868-1876, da han var andenlærer i Harte.

Da Provst Schousboe i Gamst meddelte mig Udnævnelsen, bad han mig med det samme om snarest at komme ud til ham for at afhente mit Kaldsbrev, og der var desuden noget, han vilde tale med mig om. Lindelof, Førstelæreren, kørte mig saa til Andst, hvorfra jeg til Fods begav mig til Gamst. Jeg var da ogsaa saa heldig at træffe Provsten hjemme. Jeg fik mit Kaldsbrev. Da han overrakte mig det, spurgte jeg om, hvad det kostede. »Ja, De maa selv om, hvad De vil give«, svarede han. »Ja«, svarede jeg, »jeg vil jo give, hvad der er Sædvane at give; er Provsten ikke saa god at sige mig, hvor meget det er?« — »Jo«, svarede

Under udarbejdelsen af beretningen om Gelballetiden har Peter Nissen tydeligvis nu og da glemt at skrive et eller et par ord i manuskriptet. Det formentlig udeladte er her anført [således] — i en kantet parentes.

Peter Nissen sluttede sin omtale af tiden i Harte skole med ordene: »Jeg søgte baade her og der, og blev saa endelig 1876 kaldet til Lærer ved Gjelballe Skole i Skanderup Sogn«. Derefter fortsætter han:

han, »man plejer at give mig en prøjsisk Daler«. — Den gav jeg ham saa. Jeg fik i det hele Indtrykket af, at han havde kaldt mig ud til sig blot for at faa denne »Prøjsjer«. Jeg maa tilstaa, at jeg var ærgerlig over, at jeg skulde rejse den lange Vej for saadan en lumpen Tings Skyld.

Provsten gav mig saa en Del faderlige Formaninger, og saa tog jeg Afsked. Han var saa forekommende at følge mig paa Vej. — »Lad mig nu se, Nissen«, sagde han, som vi gik sammen, »at De fører Dagjournalen godt, saa den er ordentlig og pæn; det er noget, jeg sætter megen Pris paa«. Jeg svarede, at jeg var bange for, at jeg

kom til at skuffe Provstens Forventninger i den Henseende. »De skriver maaske ikke godt?« svarede han. »Jo, jeg skriver udmærket«, sagde jeg. »Det skal der ellers meget til«, svarede han. »Ja, jeg har i hvert Fald faaet ug i Skrivning til Eksamen«.

Undervejs mødte vi en ældre, fattig Kone. Hun kniksede for Hs Højerværdighed, der derefter henvendte nogle faderlige Ord til hende, som han sluttede med at sige: »Ja, saa Guds Fred! Herren være med dig! Farvel!«

Kort efter tog han Afsked med mig. Han gav mig atter en faderlig Formaning, som han sluttede med at sige, at han snart kom for at besøge min Skole og hjælpe mig i Gang. Jeg svarede, at den Ulejlighed skulde Provsten virkelig ikke gøre sig; jeg haabede, at jeg nok selv skulde faa Gang i Sagerne.

»Hvad!« udbrød han, »er De bange for mit Besøg?« — »Nej, egentlig ikke det«, svarede jeg, »men jeg synes ikke, der er noget at komme efter for Provsten ved saadan at aflægge Visitats lige straks efter min Ankomst«.

»Sig ikke det kære Nissen! Jeg vil sige Dem, at jeg kan, som Deres Provst, give Dem mange gode Raad vedrørende Undervisningen«.

»Ja, det tænkte jeg slet ikke paa«, svarede jeg; »jeg vil være glad for gode Raad«. —

Saa skiltes vi, efter at han havde givet mig sin Velsignelse med paa Vejen.

Det var en Dag hen i Juni Maaned 1876, at jeg flyttede til Gjelballe. Be-

boerne fra Harte kørte mit Bohave derover, og min Broder Smidt var mig behjælpelig med at faa dette ordnet. Da vi var færdige dermed, gik vi udenfor for rigtig at nyde den dejlige Skær-sommeraften.

Som vi staar ude paa Legepladsen, kommer der en Gaardmand gaaende forbi ude paa Vejen, en af Byens Beboere. Han var fuld, kunde vi se, og det endda ikke saa lidt.

Han standser, da han ser os, og siger henvendt til mig: »Er du maaske den ny Lærer, om a maa spørre?« — Ja, det var jeg, svarede jeg.

»Du er just ingen stor Kaael, men du kan vel drik en halv Bajer sammen med mig?« —

»Nej«, svarede jeg, »jeg skal ingen Bajere have i Aften«.

»Her hjælper ingen Snak, nu gaar du og den anden Karl dér med hen til Høkeren, saa gier a en Bajer. Og med de Ord greb han mig i Kraven, som om han med Magt vilde trække mig derhen.

Paa min Anmodning slap han mig dog, idet han erklærede, at jeg var en sølle Karl, naar jeg ikke kunde drikke en Bajer med ham til »Velkomst«.

Min Broder mente, at vi jo sagtens kunde gaa med ham; han vilde saa drikke en Bajer sammen med ham.

Vi gik saa, men der var lukket hos Høkeren. Jeg foreslog naturligvis, at vi skulde gaa vor Vej, men den fulde Gaardmand sagde: »Snik, snak! saa banker vi Høkeren op!« Og det gjorde han. —



Den »gamle« skolebygning i Gelballe, hvor lærer Peter Nissen underviste i perioden 1876-1888, gengivet efter et maleri udført af H. Hessellund. Maleriet bærer signaturen HH 1888. Skolestuen befandt sig i husets østlige ende, d.v.s. bag de to vinduer til venstre for indgangsdøren; den vestlige del af huset, til højre for indgangsdøren, var lærerbolig. Efter 1888, da en ny skolebygning var taget i brug, blev hele huset lærerbolig, men i 1899 flyttede Peter Nissen ind i eget hus andetsteds i Gelballe. Maleriet tilhørte oprindeligt Peter Nissen og hustru og fik efter sidstnævntes død i 1946 plads i hjemmet hos ægteparret Johannes Dons og Kristine Nissen Jøker.

Jeg bad Høkeren undskylde, at jeg kom til at hilse paa ham paa den Maade lige straks efter min Ankomst. — Han beroligede mig; han vidste nok, hvordan det var gaaet til. —

Dagen efter kom den omtalte Gaardmand ind til mig og bad om Forladelse for sin uhøflige Opførsel over for mig, og fordi han havde sagt »du« til mig. Men jeg fik den første Aften en lille Forsmag paa, hvad der fra en vis Side ventede mig her i Gjelballe.

Jeg drak ingen Bajer med Gaardmanden den Aften, og jeg lovede mig selv, at jeg heller ikke for Fremtiden vilde drikke Bajere med Beboerne.

Forholdene i Gjelballe var i flere Henseender meget lidet tiltalende.

Boligforholdene

var ligefrem usle, baade med Hensyn til Skolestuen og Lærerlejligheden. Skolestuen var altfor lille i Forhold til

Børnetallet. Da jeg kom, var der en »Friskole« lidt uden for byen, men denne blev dog snart nedlagt. Jeg fik desuden snart en hel Del Elever fra andre Skoledistrikter, hvad jo ogsaa øgede Børnetallet. Jeg fik Elever fra Skanderup og Lunderskov Skoledistrikter, ja selv fra Lejrskov og Seest Sogne, nemlig fra Vrannerup og fra en Del Beboere, der bor paa den anden Side af »den lille Aa« i Lejrskov Sogn. Der kom en Tid, da jeg fra selve Skoledistriktet dagligt om Vinteren havde 53 Børn foruden de omtalte Udendistrikts Børn. For at faa Plads til alle disse Børn i den usle lille Skolestue var det mig ikke muligt at faa dem stuede sammen paa Siddepladserne ved Bordene. Jeg maatte anbringe et Par — til visse Tider — paa Katederet, et Par paa Tørvekasen, ja, jeg har endog benyttet Kakkelovns-skødet som Siddeplads. Jeg fik Sogneraadet til at anbringe et Par Luftventiler, men skønt de næsten altid var aabne i Undervisningstiden, var Atmosfæren i Skolestuen dog altid kvælende. Det var derfor ikke ualmindeligt, at der om Vinteren var Børn, der navnlig om Eftm. blev syge og maatte ud for at kaste op.

En ussel lille Forstue var fælles for Læreren og Børnene. Naar der var Sne paa Jorden, stod det brolagte Forstuegulv i en Sjap, der udbredte en ulidelig Stank, selv ind i vor Dagligstue. Det siger sig selv, at der i en saadan Forstue ikke var ordentlig Plads til Børnenes Overtøj eller Hovedbædækning. At skifte Fodtøj og sætte

Træskoene i Forstuen kunde der naturligvis ikke være Tale om.

Jeg foretog naturligvis alle de Forsigtighedsregler, der kunde foretages. Naar Børnene efter Frikvarteret kom ind, stod jeg — særligt, naar vi havde Sne — ved Forstuedøren og sørgede for, at Børnene fik Sneen stampet godt af Træskoene, og naar de om Eftm. forlod Skolen, gik de altid en for en ud af Klassen, for at de kunde faa Tid til at tage deres Overtøj m. m.

Disse fortvivlede sanitære Forhold gjorde, at jeg fik mit gode Helbred ødelagt. Jeg var et Efteraar bleven slemt forkølet, og saa traf det sig, at jeg netop under denne en Eftm. skulde til Skanderup Kirke for at synge ved en Brudevielse. Jeg fulgte Kirkestien derover; men fik under Vejs et Par vældige Regnskyl. Endskønt jeg var forsynet med Paraply og Regnfrakke, blev jeg dog meget vaad. Da jeg naaede Kirken og kom ind i Kirkehuset, var mine Støvler fyldte med Vand — jeg havde store Vandstøvler paa. Jeg fik naturligvis Vandet hældt af dem; men jeg maatte vente paa Bryllupsfolkene i over en halv Time. De havde opsat at køre hjemmefra, indtil Regnvejret var forbi. Jeg forrettede saa Kirketjenesten, vaad som jeg var og med de vaade Strømper i de vaade Støvler, og [maatte] naturligvis derefter gaa hjem, saa vaad jeg var. Det siger sig selv, at min Forkølelse blev forværret i høj Grad ovenpaa den Tur. Jeg fik Bronchitis og maatte søge Lægen. Min

Bronchitis blev desværre kronisk, og jeg var endog en Tid saa daarlig, at jeg var bange for, at jeg vilde blive nødsaget til at søge min Afsked. — Hosten var især voldsom om Natten, saa jeg fik baade for lidt Nattehvil og Søvn. Dertil kom saa, at jeg om Dagen skulde holde Skole i den forpestede Luft. Det var en streng Tid for mig. Hertil kom, at jeg blev overanstrengt ved mit Arbejde. Jeg havde nemlig ikke saa lidt privat Undervisning efter endt Skoletid, dels med Skolebørn og dels med et eller to unge Msker., som jeg forberedte til Seminarieret. — Jeg spurgte Lægen, om det ikke kunde hjælpe, at jeg dagligt hver Morgen tog et Koldtvandsbad. »Uha! nej, det gaar aldrig an«, svarede han, »De kan vaske Brystet hver Morgen med koldt Vand, naar De bagefter gnider det varmt med en ulden Klud, og vil De endelig gaa i Bad, maa Vandet være 28°«. —

Da min Tilstand stadig forværredes, besluttede jeg mig alligevel næste Sommer til hver Morgen at tage et Koldtvandsbad — for at hårde mig —. Jeg begyndte med lunkent Vand og lod saa dette efterhaanden blive koldere og koldere, indtil jeg kunde tage det lige fra Pumpen, og det blev jeg ved med i den paafølgende Vinter. Det hjalp. Hosten tog af. Fri blev jeg ikke helt, men Nattesøvnen og Hvilen blev ret god, saa jeg hver Morgen kunde gaa med nogenlunde friske Kræfter til mit Arbejde. Desværre havde Kataren medført nogen Tunghørighed, der tiltog med Aarenes Løb, og som blev een

af Aarsagerne til, at jeg maatte søge min Afsked, førend jeg egentlig ønskede det.

Men det var ikke alene i Skolestuen, at de hygiejniske Forhold var under al Kritik daarlige. Brøndvandet ved Skolen var saa at sige ubrugeligt. Brønden var aaben og forsynet med den gammeldags Brøndvippe. Da Brønden laa lige ved Vejen og i Nærheden af Popler og Hække samt et gammelt Halmhus, der tilhørte Naboen, saa blev Følgen heraf, at der blæste en Mængde Støv, Blade og Halm ned i Brønden. Dertil kom, at Vandet var af en daarlig Beskaffenhed. Karmen om Brønden var pilraadden, saa at der ligefrem maatte forbydes Børnene at trække Vand op af den eller røre ved den. Der blev hver Morgen hentet en Spand Vand fra denne Brønd og sat ind i Forstuen til Børnenes Afbenyttelse.

Et usselt lille »Dass« med to Rum hørte til Skolen; det ene Rum var for Læreren, det andet for Børnene, — det var fælles for Drengene og Piger. Pissoir var der naturligvis ikke. Disse sidste uheldige Indretninger med aaben Brønd og fælles »Dass« for Drengene og Piger sørgede jeg for at faa ændret snarest muligt.

Læreren Lejlighed var ligesaa tarvelig. Den bestod af tre smaa Værelser og Køkkenet samt et lille Loftskammer. Køkkenet var brolagt — ligesom Forstuen — med Kampesten. Her var intet Komfur, men aaben Skorsten.

Skorstenspiiben var saa vid og rummelig, at der godt kunde bo en lille Familie i den, hvad der da ogsaa gjorde. Et Svalepar havde sin Rede dér. I dette lille, usle Køkken var der Opgang til Loftet ad en Trappe, der ved Hjælp af et Hejseværk kunde hejses op under Loftet, naar saa ønskedes, for at den ikke skulde være Husmoderen i Vejen. Ved Siden af Køkkenet var der et lille Hul, der skulde forestille Spisekammer.

Saa vidt jeg husker, var kun Dagligstuen tapetseret; i de andre to Værelser var der kalkede Vægge, i hvert Fald i det ene. Tapetet i Dagligstuen hang i Laser; der var hist og her lappet paa det med forskellige Slags Tapeter.

Den forrige Lærer, Kristen Peder sen, var død af Tuberkulose. Tidligere havde der været »Tyfus« i Familien, og en Søn, der var død en Tid før, jeg kom hertil, havde i aarevis været sengeliggende. Hans Seng havde staaet i Dagligstuen. Der var naturligvis ikke blevet desinficeret efter Lærerenes Dødsfald; det brugte man ikke dengang.

En saadan Lejlighed skulde jeg flytte ind i. Jeg fordrede derfor af Sogneraadet, at dette, paa Grund af al denne megen Sygdom, skulde lade alle Lofter, Døre og Vinduer male i hele Lejligheden samt Væggene tapetserede eller i hvert Fald kalke, hvad da ogsaa blev efterkommet. —

Taget paa Skolebygningen var straaetækket. Der var — efter Sigende — ikke blevet gjort noget videre ved det

i de sidste 20 Aar, saa dette var ogsaa i en meget daarlig Forfatning. Jeg fik dog — til Dels — snart nyt Tækkelse lagt paa.

Indgangsdøren paa Forsiden af Huset var i en meget daarlig Forfatning, Fyldingerne var ved at falde ud. Den blev istandsat og malet, saa den saa ud som ny.

Da vi samme Efteraar havde Eksamen, bemærkede Præsten, da han traadte ind ad Døren: »Naa, De har nok faaet en ny Dør! Var det ogsaa nødvendigt?« — Jeg gjorde ham da opmærksom paa, at Døren ikke var ny, men blot istandsat og malet, hvad haardt tiltrængtes.

Da vi kom ind i Skolestuen, var Præsten saa uheldig at træde i et af Gulvets Huller, og det var sært, at han ikke faldt og maaske brækkede Benet. Han var en ualmindelig stor og svær Mand. »Men hvad er det for et Gulv, De har her, Nissen? Man risikerer jo at falde og brække et Ben, naar man af Vanvare kommer til at træde i et af Hullerne paa det«. — »Ja«, svarede jeg, »synes Pastoren ikke, at vi trænger til et nyt Gulv her? Og jeg kan fortælle Dem, at Gangdøren var i en forholdsvis daarligere Tilstand end Gulvet.« »Ja, saa trænge den sandelig ogsaa til at gøres i Stand!« var Svaret.

Præsten var Sognets største Skatteyder, og som saadan laa det i hans Interesse, at der blev sparet saa meget som muligt paa de kommunale Udgifter. Han havde desværre altfor mange ligesindede i Sogneraadet og



Læger Peter Nissen og hans hustru Inger Mayie, født Hansen, i køkkenet i den »gamle«
skolebygning i Gelballe. Billedet er tavertypik eller et maleri udført af H. Hesselhøyd,
Maleri, der bærer signaturen HH81, tilhørte oprindeligt Peter Nissen og hustru og gik ef-
ter sidstnævntes død i 1916 påsds i hjemmet hos Johannes Dons og Kristine Nissen-Jøker.

blandt Beboerne i Sognet. Her var nemlig mange Proprietærer i de forskellige Skoledistrikter. Mange af disse holdt enten Lærerinde til deres Børn, eller de sendte dem til Kolding i en eller anden Skole dér. Dette blev dog ikke Tilfældet for Gjelballe Skoles Vedkommende.

Skolens Tilsynsmænd

var, da jeg kom til Gjelballe: Biskop Balslev i Ribe, Provst Schousboe i Gamst og Pastor Jørgensen med Skolekommission — alle af en og samme Slags gammeldags Støbning.

Allerede tidlig om Efteraaret, det Aar jeg kom hertil, fik jeg det omtalte bebudede Besøg af Provst Schousboe. Hvor var det ikke en kedsommelig Visitats! Provsten var slet og ret en gammel »Trat« — ja, undskyld, men det kaldte Læge Petersen fra Andst ham.

Vi havde nemlig engang Besøg af nævnte Læge. Han opholdt sig længere Tid her, end han ellers plejede ved Sygebesøg, og vor Samtale kom til sidst ind paa religiøst Omraade, og hvordan det gik til, husker jeg ikke, men vi kom da ogsaa til at tale om Provst Schousboe.

»Ja, ham maa De jo kende lidt til«, sagde jeg, »han bor jo ikke saa langt fra Dem. Hvad siger De om ham?«

»Jo«, svarede han, »ham kender jeg endda en Del til; jeg faar nemlig engang imellem en L'hombre sammen med ham, naar det træffer sig, at han f. Eks. faar Præstebesøg. Og skal jeg

sige Dem én Ting, Nissen! Provsten er en gammel Trat. — Og nu skal jeg fortælle Dem en morsom Oplevelse: Provsten havde engang noget, han kaldte Provstekonvent, der naturligvis sluttede med en splendid Aftensmad, til hvilken jeg mærkelig nok blev bedt med vel nærmest af Hensyn til de efterfølgende L'hombrepartier. Jeg indfandt mig ogsaa, og De kan nok tænke Dem, at der ved Bordet blev holdt en hel Del Taler — alle sammen noget rigtigt religiøst Bavl. Tænk Dem! En Præst rejser [sig] og holder en Tale om Provsten, denne nidkære Herrens Tjener, og i Talens Løb skildrer han den store Glæde, der engang var beredt dem alle, naar de skulde forsamles i Himlen foran Guds Trone og i Kreds om deres kære, gamle Provst skulde lovsynge Herren: Hvilken Salighed, at vi staar dér med vor kære Medbroder i vor Midte o.s.v. — — Har De hørt Mage til Vrøv!, Nissen? Det var gyseligt at sidde og høre paa. Jeg gad nok vide, hvad Salighed der kunde være ved at slaa syngende Kreds om saadan en gammel »Stjamp«, hvor længe mon Velærværdighederne vilde kunne holde det ud?«

Pastor Jørgensen var en skikkelig og rar Mand, men dermed er ogsaa det hele sagt. Han var en Præst rigtig af den gamle Type, og Skolekommissionen passede til ham.

En Tid efter Provstevisitatsen havde vi Efteraarseksamen. Det gik naturlig-

vis til paa gammeldags Manér. Vi sang en Morgensang, og saa begyndte vi med »Religion«.

Præsten opgav, hvad der skulde eksamineres i, og jeg maatte saa eksaminere hver enkelt Elev. Skolekommissions-Medlemmerne havde hver sin Liste og gav hver enkelt Barn Karakter i de forskellige Fag. Læreren havde bag efter at indføre Karaktererne i den store Eksamensprotokol, som jeg fik Paalæg om at faa besørget over til Skanderup Skole inden Eksamenen dér.

Da vi sad ved Middagsbordet, spurgte jeg Skolekommissionen, om vi ikke skulde lade være med Karaktergivning for hver enkelt Barn. Jeg mente nemlig, det var overflødigt, og indsaa ikke Gavnigheden deraf.

»Nej«, svarede et Medlem, »det kan vi ikke gaa ind paa. Hvad skulde vi saa bruge Eksamensprotokollen til, som tilmed er helt ny?«

Jeg tilstod, at jeg havde glemt Protokollen. Og det var rigtigt nok; hvad skulde vi saa bruge den til? Men om Skolekommissionen da ikke kunde frafalde at give Specialkarakter i Religion. Børnene kunde jo eksamineres Bænkvis, og saa kunde Præsten jo give et Skudsmaal eller en Karakter i Protokollen i al Almindelighed.

Dette gik Skolekommissionen ind paa. Det var altid et lille Fremskridt.

Da Pastor Moe blev Præst her, saa vi ikke mere til Eksamensprotokoller eller til Karaktergivning, hverken i

Religion eller noget andet Fag. — Jeg bad ham straks om Fritagelse derfor. Jeg tror ikke, han svarede derpaa — men fri blev vi.

Den ene Eksamen var som den anden; det var dog til at holde ud; thi Pastor Jørgensen var en jovial Mand, og [det] hele gik ellers i al Gemytlighed.

I hans Tid havde vi Bispevisitats én Gang af Balslev. Rose fra Skanderup, min Broder i Dollerup og jeg blev tilsagte til at møde i Kirken med Børnene af ældste Klasse til Bispe-Eksamen efter Gudstjenesten.

Kirken var naturligvis fyldt ved den Lejlighed. Inden hele Forestillingen begyndte, kom Bispen og Præsten hen til os 3 Lærere i Degnestolen, og efter det var blevet bestemt, hvilke Salmer der skuldes synges m. m., sagde Bispen: »Naar vi saa har sunget Salmen efter min Tale til Menigheden, saa vil De nok sørge for, Rose, at den tilstedeværende konfirmerede Ungdom træder ud paa Kirkegulvet. Saa taler jeg først med denne, og naar jeg er færdig, saa vil De Pastor Jørgensen, nok være saa god at løse mig af. De kan jo fortsætte, hvor jeg slap, men hvis De hellere vil det, saa kan De jo tale med Børnene om, hvad De helst vil. — Saa synger vi den sidste Salme, og saa gaar vel en Del af Menigheden. Derefter stiller saa Lærerne ude paa Kirkegulvet med Skolebørnene, og saa giver jeg hver af Dem en Opgave, som De skal tale med Børnene om.« —



Skanderup kirke.

Gengivelse af et postkort, hvis alder er ukendt, men som i hvert fald må være fremstillet, inden kirken under en restaurering i årene 1934-1936 fik tilbygget absis.

Her sagde Bispen ikke: eller, hvis De hellere vil det, saa kan De jo tale med Børnene om, hvad De helst vil. —

Bispen talte med den konfirmerede Ungdom om Aposteltiden efter Jesu Himmelfart — efter Ap. G.; men da Præsten løste ham af, fortsatte han ikke, hvor Bispen slap, men tog noget, han naturligvis havde forberedt sig til.

Saa kom endelig Turen til Lærerne med deres Skolebørn. Skanderup Skole stod øverst, derefter kom Dollerup, og nede ved Døren fik Gjelballe Skole sin Plads.

Da vi tre Lærere stod i Degnestolen, inden Paradens Begyndelse, sagde

jeg til Lærer Rose: »De er jo en gammel øvet Kriger, Rose, De kan jo sagtens klare Sagerne; det er ikke saadan med min Broder og mig. Vi vil nødig ind paa Lærebogen, gør os derfor den Tjeneste at gaa historisk til Værks, naar De faar en Opgave, saafremt det lader sig gøre; thi ellers risikerer vi, at vi bagefter faar en ren dogmatisk Opgave, og det vilde vi helst være fri for. Hvis Biskoppen f. Eks. siger til Dem: Vil De saa tale med Børnene om Jesu Opstandelse, — lad saa Lærebogen være, men tag Opgaven historisk efter Bibelhistorien.« — »Det kan jeg vel, som jeg vil«, var det korte,

studse Svar. »Bevares!« svarede jeg; »det var bare en Velvillighed over for os, jeg udbad af Dem.«

Da saa Rose træder frem for at tale med sine Skolebørn, saa træffer det sig virkeligt, at Bispen siger til ham: »Vil De saa tale med Børnene om Jesu Opstandelse.« —

Rose staar og betænker sig lidt, saa spørger han Børnene: »Kan I sige mig Børn: Hvilken Betydning har Jesu Opstandelse for os?«

Almindelig Tavshed!

»Naa, Børn, det ved I jo nok!« — Vedvarende Tavshed.

»Tak!« tænkte jeg, »nu sidder du net i det Rose; men du har da heller ikke fortjent bedre.«

Saa begyndte Rose at hakke og stamme paa noget for at hjælpe Børnene paa Gled, men det lagde sig straks for Dagen, at Rose selv ikke var klar over, hvad Betydning Jesu Opstandelse havde for os, at han kørte straks fast, og hvad dette var endt med, er ikke godt at vide; men saa forbarmede Bispen sig over ham og løste ham af.

Min Broder skulde tale med sine Børn om Jesu Himmelfart og jeg om: Undfangen af den Hellig-Aand. —

Vi gik naturligvis bægge historisk til Værks. Jeg knyttede til Slut Undfangelsen til Jesu syndefri Fødsel, i Henhold til Lærebogen. —

Saadan slap vi over den Parade.

Lærerne blev budt med til Bispegilde i Præstegaarden tilligemed de to Med-

lemmer af Skolekommissionen. Af fremmede var der kun én tilstede, nemlig Pastor Find fra Hjarup.

Ved Bordet kom Talen til at dreje sig en Tidlang om Menighedsforholdene i Hjarup. En betydelig Mængde af Beboerne dér med den bekendte Gaardejer Niels Thomsen i Spidsen havde nemlig løst Sognebaand til Pastor Meyling i Kolding, der hver 14^{de} Dag kom til Hjarup og holdt Guds-tjeneste dér. Meyling var nu flyttet fra Kolding, og Pastor Find fortalte, at de fleste Sognebaandsløserne nu var vendte tilbage til ham igen, og han haabede, at de faa, der endnu var tilbage, ogsaa snart igen vilde slutte sig til ham.

»Maa jeg saa ønske Dem til Lykke«, svarede Biskoppen, »med, at det atter er lykkedes Dem at samle Hjorden!«

Efter endt Spisning gik jeg hen til Biskoppen for at udvirke hans Støtte for min Formands Søn, Holger Pedersen, der var paa Ribe Latinskole. Jeg havde paa hans Moders Vegne søgt Pengeunderstøttelse hos Skolefonden til hans Studering, hvad jeg mente, han maatte kunne faa som Lærersøn. Saadanne kunde nemlig faa Hjælp og Understøttelse af Skolefonden, naar de gik Seminarievejen, og jeg mente da, at han ogsaa maatte kunne faa det, naar han vilde være Student. Resultatet paa Andragendet var imidlertid blevet et Afslag. Dette fortalte jeg Bispen og meget mere til. Jeg fortalte ham, at Moderen var flyttet med ham

tilligemed en ukonfirmeret Datter, fordi det var den eneste Udvej for Moderen til at holde ham paa Latin-skolen; men hun savnede Hjælp — særligt det første Aarstid —; thi hele hendes Aarsindtægt var 365 Kr. — siger og skriver: tre Hundrede og fem og tres Kroner — til Bolig, Føde, Klæder og Skoleudgifter. — Jeg fortalte ham, at jeg havde udvirket hos Rektoren, at Skolepengene var blevne ham eftergivne, ligesom hun ogsaa havde faaet tilstaaet en lille Understøttelse til sin ukonfirmerede Datter. Nu vilde jeg imidlertid atter indgive et Andragende til Skoleraadet om Understøttelse til Sønnen i Anledning af, at han var gaaet — ikke Seminarievejen, men Latinskole- og Universitetsvejen —, hvad jo i Grunden gjorde ham trængende til øget Understøttelse. — Og jeg ventede, at Andragendet denne Gang nok skulde faa et godt Udfald, især hvis Biskoppen personligt vilde tale med Amtmanden og lægge et godt Ord ind for Enken og hendes Søn, hvis sjældne og udmærkede Begavelse, jeg skildrede for Biskoppen.

»Næ!« svarede han, »det kan jeg ikke have med at gøre. Men rejs De selv ud at tale med Amtmanden.«

»Ja, det kan jeg naturligvis gøre; men jeg er dog sikker paa, at det vil batte helt anderledes, hvis Biskoppen vilde gøre det.«

»Ja, det vil jeg ikke sige andet«, svarede han, »men jeg kan som sagt ikke have med den Sag at gøre; men den unge Mand maa komme om at

spise hos os til Middag et Par Gange ugentlig — det vil sige: jeg vil først tale med min Kone om det —; mere kan jeg ikke gøre for ham.«

»Dette eventuelle Tilbud vil jeg slet ikke omtale, hverken til ham eller Moderen. Ingen af dem ved af, at jeg henvender mig til Dem om Deres anbefalende Støtte, og jeg er sikker paa, at Tilbudet vilde saare dem. Paa den Maade tror jeg ikke, de vil modtage Støtte. Jeg beder Biskoppen undskylde mig min Paatrængenhed. Jeg vil gøre, hvad jeg kan for at hjælpe det unge Mske. frem, og det er Grunden, hvorfor jeg tillod mig at henvende mig til Biskoppen.«

Biskoppen mumlede noget — jeg husker ikke hvad, og saa skiltes vi.

Børnene og Skolegangen og Undervisningen.

Da jeg kom til Skolen, mærkede jeg straks, at Børnene var vante til at »lystre«, men ikke til at »lyde«. Min Formand havde brugt legemlig Revselse i en udstrakt Grad. Min første Bestræbelse gik derfor ud paa at faa dette Forhold ændret, hvad der da ogsaa lykkedes mig lidt efter lidt.

Skolen laa lige ved Vejen, og da Legepladsen kun var ussel lille, legede Børnene ogsaa ude paa Vejen, hvad jo nok kunde være generende for dem, der passerede ad den, — hvad jeg hørte, der da ogsaa klagedes over. Ligesaa klagedes der ogsaa over, at Børnene i Frikvartererne og om Middagen for

rundt om til Naboerne for at faa noget Vand at drikke. Om Brønden og Brøndvandet er der foran blevet fortalt.

Naar jeg efter endt Frikvarter eller efter Middag kaldte Børnene ind, kom den ene druntende efter den anden, og de gav altid til Undskyldning, at de havde været i Byen for at faa noget at drikke. Jeg gjorde dem saa opmærksom paa, at jeg sørgede for, at der altid var sat en Spand til dem med Vand i, saa af den Grund var det ikke nødvendigt at rende om til Naboerne, og jeg forbød dem at forlade Skolen i Frikvartererne eller at lege ude paa Vejen uden indhentet Tilladelse hos mig. Den eneste Leg, jeg tillod dem at øve ude paa Vejen, var Boldspil efter forud givne Tilladelse —, og dette foregik stadig under min Opsigt. I det hele taget var Børnene altid under min Opsigt i Frikvartererne og om Middagen; mange af dem forblev nemlig ved Skolen, da de havde langt hjem. De, der blev, maatte blive ved Skolen og ikke rende om i Byen.

Ved en udstrakt Paapassenhed fik jeg snart Orden i Sagerne, saa at hverken Naboerne eller Vejfarende blev generet af Skolebørnene i Fritiden.

Børnene var delte i to Klasser. Jeg underviste i bægge disse om Sommeren. Om Vinteren undervistes yngste Klasse af en Lærerinde, der tillige underviste i Skanderup Skole.

Jeg fik dog snart dette forandret. Jeg tilbød nemlig Sogneraadet, at jeg vilde faa Undervisningen besørget i

yngste Klasse, baade Sommer og Vinter, saa der kunde blive Hverdags-Skolegang i bægge Klasser, dersom jeg maatte faa Vinter-Lærerindens Løn. Jeg vedblev nemlig — ligesom i Harte — at forberede unge Msker. til Seminariet, og disse Præparander skulde saa have den nævnte Løn mod at overtage Undervisningen i yngste Klasse — Sommer og Vinter.

Dette gik Sogneraadet ind paa. Paa den Maade fik vi saa Hverdagsundervisning i bægge Klasser. Ældste Klasse var saa delt i to Afdelinger, saaledes at de ældste kun var forpligtede til — i Henhold til Skoleplanen — at gaa i Skole to Dage om Ugen; men enhver i ældste Klasse stod det frit for at nyde Hverdagsundervisning.

Da vi fik denne Ordning indført, indførte jeg, foruden de alm. Skolefag, Undervisning i Verdenshistorie, Naturhistorie, Frihaandstegning og lidt Fysik. Om Sommeren undervistes der i Botanik. For en Pengegave fra Beboerne købte jeg en Del fysiske Apparater, ligesom jeg fik Sogneraadet til at anskaffe en Del zoologiske Billeder.

Det kneb med at faa Frihaandstegning indført. Jeg købte paa egen Regning en Del Fortegninger og bad saa Børnene at tage Penge med til en Tegnebog til 12 Øre, en Blyant til 8 Øre og et Stykke Viskelæder til 5 Øre, hvilket de alt sammen kunde faa til den billige Pris hos mig.

Resultatet blev, at de fleste af Børnene fik sig disse Ting købt; men en

Del havde ingen Penge med dertil. Nogle sagde, at deres Forældre havde ikke Raad dertil; en Dreng svarede endog, at hans Fader havde sagt, at det var ingen Nytte til med at lære at tegne; han var da kommen godt igennem Verden uden at kunne tegne. — En enkelt meget fattig, men dygtig og flittig Elev skænkede jeg Tegne-rekvisitter; men Resten maatte saa regne i Tegnetimen. Det varede dog kun kort Tid, saa havde de alle sammen Tegnebøger m. m. — Naar det kom til Stykket, var der ingen Fader eller Moder, der vilde have, at deres Børn skulde staa tilbage.

Da vi efter dette havde Halvaars-eksamen, saa præsenterede jeg ved dennes Slutning Børnenes Præstationer i Tegning for Skolekommissionen og de Beboere, der overværede Eksamenen. Alle var meget forbavsede over de store Fremskridt, der var opnaaede i saa kort Tid.

»Det glæder mig at høre«, svarede jeg, »men saa haaber jeg da efter dette, at den ærede Skolekommission vil anbefale et Andragende, jeg agter at indsende til Sogneraadet. Jeg har nemlig haft en Del Udgifter ved Anskaffelse af Fortegninger, og de Penge, jeg har givet ud dertil, vilde jeg gerne have betalt tilbage af Kommunekassen og desuden yderligere en lille Sum til Nyanskaffelser. Det hele vil kun beløbe sig til ca. 10 Kroner.« —

Dette var Skolekommissionen meget villig til, og jeg indsendte saa Andragendet til Sogneraadet, og — skulde man tro det — jeg fik Afslag.

Dette blev meddelt mig mundtlig af et Sogneraadsmlem fra Skole-distriktet.

Da jeg spurgte ham om Grunden dertil, svarede han, at der jo ikke var indført Tegning i de to andre Skoler i Sognet, og der kunde derfor ikke afholdes saadan en Særudgift til en enkelt Skole. — Han trøstede mig dog med, at jeg vist fik Andragendet bevilget, naar jeg indgav et Andragende igen; han og det andet Sogneraadsmlem fra Distriktet skulde saa nok se at faa det sat igennem.

Jeg svarede, at jeg ikke atter vilde gentage Forsøget. De Udgifter, jeg havde haft, kom jeg jo saa selv til at udrede, og hvis Sogneraadet ikke i Fremtiden vilde støtte mig, — thi fra *alle* Forældrene kunde jeg ikke vente Støtte — saa kunde jeg jo holde op med den paabegyndte Tegneundervisning.

Jeg indsendte ikke noget Andragende igen, men det indsendte blev alligevel bevilget ved det næste Sogneraadsmøde.

Yngste Klasse undervistes i et lejet Lokale omme i Byen. Af de Præparander, der underviste i den, kan nævnes Thue Jensen, Karl Peter Hansen og Peter Ulrik Hansen. Alle tre blev samtidig forberedte af mig til 1ste Del af Skolelærereksamen, som de alle bestod ret godt. De blev alle tre senere Lærere efter at have taget sidste Del af Eksamen.

I de ca. 12 Aar, jeg underviste i den gamle Skolebygning, fortsatte jeg og-

saa her med Foredrag for Beboerne — altid for fuldt Hus. Af fremmede Foredragsholdere kan nævnes Pastorerne Grove-Rasmussen, Harte, Knudsen, Lejrskov og Missionær Hans Poulsen, der senere missionerede blandt Rødkarenerne. — Det varede dog ikke længe, inden vi fik oprettet en Foredragsforening for hele Sognet med Mødested i Lunderskov.

Aftenskole blev der ikke holdt. Jeg forsøgte derpaa, men der meldte sig kun et Par Stykker.

Men jeg havde da ogsaa rigeligt at bestille efter Skoletiden. Bl. a. skulde jeg saa læse med mine Præparander og med enkelte af mine Elever, der fik Forberedelse til enten en Latin- eller Realskole.

Den første, jeg forberedte til en Latinskole, var den tidligere omtalte Holger Pedersen, Søn af min Formand Kristen Pedersen og Hustru Dorthe Pedersen.

Det varede ikke længe, før jeg opdagede hans sjældne Begavelse; aldrig havde jeg i sin Tid blandt mine Skolekammerater eller senere blandt mine Elever mødt en saa eminent Begavelse; den var ligefrem enestaaende. Det var ikke, som om han udmærkede sig i enkelte Fag, men hans Begavelse var alsidig; hertil kom saa en ualmindelig Lærelyst og Flid. Det var aabenbart, at han maatte kunne drive det til noget helt ualmindeligt; det gjaldt bare om at faa Midler til at holde ham frem. Det vilde imidlertid blive

en vanskelig Sag; thi hans Moder var fattig, og hun kunde ikke skaffe de nødvendige Midler. Hans Moder ejede et lille Hus lige ved Skolen med tilhørende 3 Tdr. Land. Det stod for mig, at der var intet andet at gøre end se at faa hende overtalt til at sælge Ejendommen eller bortforpagte, og saa flytte med Sønnen og den ukonfirmerede Datter f. Eks. til Ribe for at holde ham paa Latinskolen dér. Hans Moder havde fortalt mig, at hun ønskede, at han skulde gaa Seminarievejen. Jeg talte saa med hende om Sagen og foreslog hende, at hun skulde sætte Holger i en Latinskole og lade ham studere, men det mente hun, at der slet ikke kunde være Tale om; det havde hun ingen Raad til. »Nej«, sagde jeg, »det har De ikke; men nu skal jeg sige Dem, hvordan De skal faa Holger holdt frem. De skal enten sælge eller bortforpagte Deres lille Ejendom, saa flytter De til Ribe med Holger og Deres Datter, og saa sætter De ham ind i Latinskolen dér. De har ganske vist kun lidt at leve af, men De maa vel nok paa en eller anden Maade kunne skaffe saa mange Penge, at De kan afholde de nødvendige Udgifter under disse Omstændigheder blot eet Aar — og efter den Tid skal De se, at alle Dørene vil springe op for Holger. Saa skal han faa Velyndere nok, der vil støtte ham; han vil saa faa fri Undervisning og Skolens største Stipendier, og de er — saa vidt jeg ved — ikke smaa. Det gælder altsaa blot om at holde ud eet Aar, og jeg indestaar Dem saa for, at det nok

skal gaa; thi Holgers Begavelse er nemlig helt ualmindelig.«

Jeg blev jævnlig ved med at tale med hende om mit Forslag og gjorde alt for at sætte Modet op i hende. Til sidst gav hun efter. Sælge Ejendommen vilde hun ikke; hun vilde leje den ud.

Jeg skrev saa straks til Rektoren paa Ribe Katedralskole og bad ham opgive mig, hvilke Kundskaber en Elev skulde være i Besiddelse af for at kunne blive optaget i en bestemt Klasse, der blev nævnt — jeg husker ikke hvilken —, og da jeg havde faaet Svar, kan det nok være, at Holger og jeg tog rigtig fat. Lige før han rejste til Ribe til Optagelseseksamen, skrev jeg til Rektoren og bad ham undskylde, hvis han fandt, at Holger stod tilbage i Sprogene; thi det vidste jeg, han gjorde. Grunden hertil laa ikke i manglende Evner hos ham, men deri, at vi kun havde kort Tid til Forberedelsen, og ogsaa i den mangelfulde Undervisning, han havde faaet af mig i disse Fag. I de andre Fag troede jeg sikkert, at han nok skulde klare sig som en af de bedste. Hvad han manglede i Sprogkundskaber, var jeg sikker paa, at han vilde erhverve sig i kort Tid.

Optagelsesprøven gik godt. Han blev optaget i den Klasse, han havde forberedt sig til, og jeg fik kort Tid efter et meget anerkendende Brev med Hensyn til Holgers Præstationer ved Optagelsesprøven; men han føjede til, at det var rigtigt nok, hvad jeg havde

skrevet, at han stod noget tilbage i Sprog.

Holger havde ikke været lang Tid paa Skolen, før jeg atter skrev til Rektoren for at faa udvirket, at han allerede første Aar fik gratis Undervisning —, og han fik det.

Da Fru Pedersen gæstede sit Hjem i Juleferien, var hun meget nedtrykt. Hun havde ondt ved at bjærge Føden. Der fortaltes, at hun det første Aar en Tid var syg af Underernæring. Da jeg hørte, at Holger læste med en Del Kammerater og gennemgik Lektier med dem, gav jeg det Raad, at han skulde tage Betaling derfor. Det gjorde han ogsaa senere og skaffede sig en ret god Indtægt derved.

Saa kom endelig den første Sommerferie. Enkefru Pedersen og hendes to Børn gæstede naturligvis deres gamle Hjem i den Tid.

Hun kom straks ind at hilse paa. Sikken et Solskinsansigt! Hvad mon der var foregaaet?

Da jeg spurgte hende, hvordan de havde det, og hvordan det var gaaet, svarede hun: Jo, tak, nu har vi det godt, og det er gaaet rigtig godt.

Og saa fortalte hun, at da Eksamen var forbi, var der bagefter noget, de kaldte Translokation, hvortil hun særligt havde faaet Indbydelse af Rektoren. Hun fortalte saa, hvordan det gik til — og, sagde hun til sidst —, da han saa kom til Holgers Klasse, begyndte han med Holger, der sad øverst, idet han sagde: »Saa kommer vi til Skolens Stolthed, Holger Pedersen!« De Ord havde aabenbart med

eet bortfejjet et helt Aars Sorger, Lidelser, Bekymringer og Savn; det stod tydeligt at læse i den gode, trofaste, opofrende Moders Ansigt! — Jo, der var Solskin over det Ansigt!

Holger Pedersens kæreste Studium blev Sprog, og det viste sig snart, at han i den Retning havde ganske ualmindelige Anlæg. Ved sin Demission fra Ribe Katedralskole opnaaede han paa ganske lidt nær det højeste Antal Points eller med andre Ord: ug i alle Fag.

Det samme stolte Resultat opnaaede han ogsaa ved sin Afgangseksamen fra Universitetet.

Knap efter hans Afgang derfra fik han et betydeligt Stipendium til Studiebesøg i Udlandet. Efter sin Hjemkomst blev han inden ret længe udnævnt til Professor ved Københavns Universitet. Et Par Tilbud fra Udlandet om Ansættelse ved derværende Universiteter afslog han.

I 1899 udgav jeg et lille Skrift paa Søtoftes Forlag med Titelen: »Stikordet: »Er De hellig?« og Den hellige almindelige Kirke«. De sproglige Oplysninger, som jeg fremkommer med i Skriftet, skylder jeg Dr. Holger Pedersen.

Af andre Elever, som jeg forberedede til Optagelse paa Realskole, vil jeg særligt nævne to, nemlig Marius og Agathus Holt, Sønner af Politibetjent P. Holt, Lunderskov.

Marius Holt tog paa en og samme Sommer baade Skolelærer-Eksamen

og Studenter-Eksamen. Han blev senere Journalist og endte som Medarbejder ved Aalborg Amtstidende.

Agathus Holt gik den matematisk-naturvidenskabelige Vej og blev Adjunkt ved Horsens Latinskole.

Jeg skal endnu nævne et Par Elever, som jeg forberedte til Skolelærer-Eksamen, nemlig min Halvbroder Hans Kristian Nissen og Johannes Dons. Førstnævnte blev Lærer ved Skodborghus Skole, sidstnævnte er, da dette skrives, Lærer i Tvis pr. Holstebro.

Jeg kan sige, at jeg overvejende havde meget flinke og rare Børn i min Skole, som det var en Lyst at arbejde med. Jeg kunde derfor give mine Børn en udstrakt Frihed under Undervisningen, uden at det forstyrrede Ordenen og god Tone. Da vi havde faaet den ny Skole bygget, indskrænkede jeg Undervisningstiden i de enkelte Fag til 45 Minutter. I Regning undervistes der dog 1 Time ad Gangen. I Skrivning undervistes der kun højst $\frac{1}{2}$ Time ad Gangen. Jeg brugte Taktskrivning, og naar den Metode anvendes, maa der ikke gerne anvendes længere Tid, da den i saa høj Grad kræver Anspændthed og Opmærksomhed hos Eleverne. Metoden bragte udmærkede Resultater.

Senere hen fik jeg urolige Elementer ind i min Skole. Det blev Skik her blandt flere af Beboerne, at de i deres Hjem optog vildfarne Børn fra Kø-

benhavn. Enkelte urolige Hoveder er der altid i en Skole; naar der saa kommer flere saadanne til — som nævnt — saa er det forstaaeligt, at der maa køres med mere stramme Tøjler; men det har til Følge, at der ligesom kommer en anden Aand ind i Skolen, en militaristisk Aand — om jeg maa sige saa. Under saadanne forandrede Forhold blev jeg derfor efterhaanden nødt til at give Afkald paa den vidtstrakte Frihed, vi hidtil havde arbejdet under.

Det er virkelig en egen Sag at sende saadanne Børn, som de ikke har kunnet styre i København, her ud paa Landet og sætte dem i Landsbyskolerne, og det er underligt, at Landboere, der selv har Børn, vil optage dem i deres Hjem og udsætte deres Børn for sjælelig Smitte.

Vi blev — for at nævne et Eksempel — saaledes en Dag Vidne til en Leg ovre hos vor Nabo, hvori Naboens Børn og et Par af de omtalte vildfarne københavnske Piger deltog.

»Nu vil vi lege«, sagde den største af Københavnerpigerne, »at du er Konen i Huset, og at jeg er din Elsker; men det ved din Mand ikke af. Nu gaar du ind i Sovekammeret«, vedblev hun, henvendt til en af vor Nabos Smaapiger, »og saa kryber jeg ind af Vinduet til dig. Og du«, sagde hun til en Dreng, »du er hendes Mand. Og naar jeg er kommen ind af Vinduet og er ved at forføre din Kone, saa kommer du ind ad Døren. Du bliver naturligvis rasende o.s.v. o.s.v. —«

Ikke sandt! Det er en rar Aand, saadanne Børn kan føre ind i Hjem og Skole.

Jeg skal fortælle et kønt lille Træk om en københavnsk Dreng, der hed Vilhelm. Som allerede nævnt, gik ældste Klasse i Skole om Formiddagen, næstældste om Eftm. Vi sluttede præcis Kl. 12 og begyndte igen Kl. 1. Jeg boede den Gang i en privat Lejlighed et Stød fra Skolen, men for Vilhelms Skyld var jeg nødt til straks efter endt Middagsmaaltid at gaa om i Skolen for at holde Styr paa Børnene. Drengen indfandt sig altid straks efter Kl. 12. Saa sagde jeg en Dag til ham, at jeg var ked af, at jeg straks efter Middagsmaden var nødt til at gaa om til Skolen for at passe paa, at han ikke skulde lave for megen Ustyr. Næste Dags Middag sad Vilhelm paa en Trappesten uden for min private Bolig, da jeg efter Middag gik om til Skolen.

»Hvorfor sidder du her, Vilhelm?« spurgte jeg.

»Jo, for De skal ikke gaa om til Skolen straks, naar De har spist, for at passe paa mig«.

Og dette blev han ved med. Da en Tid var gaaet, foreslog jeg ham, at han for Fremtiden skulde gaa lige til Skolen og ikke mere lave Ustyr. Det gik han ind paa, og der var siden ikke noget at klage over hans Opførsel paa Legepladsen i Middagsstunden. — Samme Vilhelm øvede for øvrigt en daarlig Indflydelse paa de Børn, der var i det Hjem, hvori han var optaget.

Nye Tilsynsmænd.

De gamle Tilsynsmænd var efterhaanden døde, og en skønne Dag stod jeg med ny Præst, Provst og Bisp, der alle tre var af en hel anden Støbning end de afgaaede tre, og som derfor stillede helt andre Fordringer end de afgaaede, og de fordrede naturligvis, at jeg skulde rette mig i min Undervisning efter deres Fordringer; gjorde jeg ikke det, saa: ve mig. Dette var især Tilfældet for den ene Tilsynsmands Vedkommende. De tre nye Mænd var Pastor Moe, Provst Johnsen og Biskop Gøtzche.

Pastor C. J. Moe.

Første Gang, Pastor Moe besøgte min Skole, var, da Provst Johnsen holdt Visitats. Det var den sidste Eksamen i den gamle Skolebygning i en overfyldt Klasse paa 52 Børn. Alt gik godt. Provst Johnsen var en sjælden elskværdig Tilsynsmand. Vi begyndte med »Religion«. Da jeg spurgte ham, hvorom jeg skulde tale med Børnene, sagde han: »Tag, hvad De vil, og tag det, som De ellers plejer«.

Jeg skal ikke komme ind paa, hvad der ellers forefaldt; jeg skal blot anføre et lille karakteristisk Træk vedrørende Provst Johnsen. Da vi var færdige med ældste Klasse, blev der holdt et kort Hvil, inden der toges fat paa yngste Klasse. I Mellemtiden var alle de tilstedeværende Tilsynsmænd og Forældre inde i min Lejlighed for at nyde en Forfriskning. Da vi var

færdige hermed, bad Provsten mig spille lidt paa mit Harmonium. Det gjorde jeg. Da jeg havde spillet et Par Stykker, rejste jeg mig og gik ind i Skolestuen for at faa alt ordnet derinde, inden der skulde tages fat paa Eksamen dér.

Da jeg atter kom ind derfra, sad Provsten ved Harmoniet. Jeg bød saa de Herrer være saa god at gaa ind i Skolestuen, for at vi kunde faa begyndt igen. Vi gik saa alle sammen med Undtagelse af Provsten. Han blev ved Harmoniet. Vi ventede en Tid, men Provsten kom ikke. Jeg gik da ind til ham og bad ham følge med; man ventede ham.

»Ja, vi skal vel derind«, sagde han; »jeg blev helst her«. — »Ja«, sagde jeg, »vi kommer nok til det; vi skal jo.«

Pastor Moe var ikke fornøjet med Undervisningen i Religion. Det fik jeg [at] vide nogle Dage efter. Da han kom hjem til Præstegaarden, havde han overfor afdøde Pastor Jørgensens Enke udtalt, at han langt fra var tilfreds med den Undervisning, Børnene i Gjelballe Skole fik i Religion; men han skulde nok sørge for, at den blev anderledes. Jeg husker nu ikke den nøjagtige Ordlyd af hans Ord, men det var i hvert Fald Meningen. Præstenken havde fortalt det til Gaardejer Birk, der da var Medlem af Skolekommissionen, og som saadan havde overværet Provstvisitatsen. — Pastor Moe havde dermed i det mindste kastet mig Handsken. Jeg vidste altsaa nu, hvad jeg havde at rette mig efter.

Ikke saa sært, at jeg var meget spændt paa, hvordan den næste Eksamen vilde falde ud, naar Moe stod for Styret.

Første Eksamen under Pastor Moe.

Den første Eksamen, Pastor Moe holdt i min Skole, fandt Sted i den ny Skolebygning, der blev indviet 1888. Pastor Moe havde forresten negtet at tale ved Indvielses-Højtideligheden. Indvielsestalen ved denne Lejlighed besørgede jeg saa selv. Han havde, medens der byggedes paa Skolen, udtalt til mig, at han glædede sig over den rummelige Skolestue; her fik han en god Plads til at holde Møder i. Deri blev han dog skuffet; thi da Skolen var opført, forbød Sogneraadet, at Skolens Lokaler laantes ud til offentlige Møder. Herover maa han vel være blevet fornærmet, og herfra stammer vist hans Negtelse til at tale ved Indvielses-Højtideligheden. Han saa maa ske Indvielsen som en inkonsekvent Handling af Sogneraadet. Her var dog ikke Tale om noget offentligt Møde. Indbudt blev nemlig kun Skoledistriktets Beboere, Sogneraadet og Skolekommissionen.

Naa, men tilbage til Eksamenen! Til denne var foruden Skolekommissionen mødt enkelte af Børnenes Forældre.

Før vi begyndte, sagde Hr. Moe til mig: »Vil De saa, inden vi begynder, synge den og den Salme med Børnene!« — Punktum! Da den var sunget, og han havde faaet at vide, hvad vi i sidste Halvaar havde gennemgaaet

i Religion, tog han selv fat paa Eksaminationen i dette Fag (!) Da han var færdig, tog han fat paa mundtlig og skriftlig Dansk. Der var i de nævnte Fag ikke Tale om, at han tog Hensyn til mig; han besørgede det hele selv. De øvrige Skolekommissionsmedlemmer og jeg blev kort og godt behandlet som Nuller. Han tog ikke Spor af Hensyn til os. —

Da han kom til skriftlig Dansk, sagde han henvendt til Børnene: »Tag saa eders Tavler og gør dem i Stand, saa skal jeg diktere eder et Stykke!« Da Børnene saa nogenlunde var færdige, sagde han: »Naa, er I saa færdige? Nu begynder vi!« Og saa begyndte han en Diktat saa hurtigt og med saa mange Sætninger paa een Gang, at mange af de mindste af Børnene umuligt kunde følge med. Der var den Gang omkring ved 50 Børn i ældste Klasse, hvoraf adskillige var 9 til 10 Aar, og som efter et halvt Aars Ophold i denne Klasse selvfølgelig ikke havde opnaaet en saadan Dygtighed og Færdighed, at de kunde følge med i den Galopade.

Præsten sad ved Katederet og dikterede. Jeg tillod mig at gaa op til ham og gjorde ham opmærksom paa, at der var ikke faa af Børnene, der ikke kunde følge med, fordi han dikterede for meget ad Gangen og for rask. — »De skal ikke lære mig noget her; jeg har selv været Lærer i Dansk. Kan de ikke følge med, saa kan de ikke skrive efter Diktat«. Jeg svarede, at det var meget muligt, at han havde været Lærer i Dansk, men det maatte

saa have været i de øverste Klasser i en Skole med mange Klasser; men her havde vi kun to Klasser, hvor der derfor i ældste Klasse fandtes Børn af meget ulige Alder og Udviklingstrin. Men min Forestilling hjalp intet. Pastoren blev ved, som han havde begyndt, og flere af de yngste Børn gav sig til at græde, fordi de ikke kunde følge med. Jeg sagde da til dem, at de ikke skulde græde; de, der ikke kunde følge med, maatte lægge deres Tavler under Bordet. Der var kun et Mindretal, der lagde Tavlerne under Bordet. Resultatet var godt. Der var ikke faa, der leverede en fejlfri Diktat — ogsaa hvad Interpunktionen angik. —

Efter Eksamenen spiste Skolekommissionen til Middag hos os. Jeg paa-talte da over for Præsten, at jeg ikke var vant til saaledes at blive skubbet til Side ved Eksaminerne. Min hele Bestilling havde jo væsentligst indskrænket sig til at opgive, hvad der var gennemgaaet i de enkelte Fag; ud over det havde jeg jo været ganske overflødig — som et Nr. 0.

Hertil svarede han, at saa vidste han ikke, hvordan han skulde holde Eksamenen.

»De sagde«, svarede jeg, »at De selv havde været Lærer. Saa vidt jeg kan forstaa, maa det have været i en Skole med mange Klasser; jeg kan ikke tro, at De ved Eksaminerne i den Skole er blevet saa aldeles tilsidesat, som jeg er blevet i Dag. Jeg har selv gaaet i en Realskole med en fem, seks Klasser. Ved Eksaminerne dér blev Læ-

rerne ikke puffet til Side. Det var dem, der eksaminerede og selv gav Opgaverne. Censorerne var blot Tilhørere. Eleverne fik her absolut det Indtryk, at her var Læreren Nr. 1 og ikke en sølle underordnet Størrelse, som nogle Tilsynsmænd intet Hensyn tog til.« —

Den Begyndelse lovede just ikke noget godt Samarbejde mellem Præst og Lærere — i hvert Fald ikke for mit Vedkommende.

Et Par af Børnenes Forældre vil klage til Ministeriet over min Egenraadighed.

Jeg havde Tid efter anden erhvervet mig Tilladelse af Skolekommissionen og Sogneraadet til tre Ting:

- 1) til at begynde Undervisningen om Eftermiddagen Kl. 1 i Stedet for Kl. 2. Der var nemlig kun grumme faa af Børnene, der gik hjem til Middag, og disse havde let ved at være ved Skolen igen til Kl. 1. Efter min Erfaring havde Børnene ikke godt af to Timers Frihed efter Middag.
- 2) var jeg bleven fritaget for at oprette en »Mellemlasse« om Sommeren, saaledes som Skik og Brug var i de to andre Skoler. Ved Foraarseksamen blev der saa opflyttet saa mange som muligt fra yngste Klasse. Paa den Maade blev min Klasse naturlig meget stor. Paa den Maade fik jeg saa Hverdagsskolegang om Sommeren for ældste

Klasse og Mellemlklassen, dog saaledes at førstnævnte Klasses Børn kun var pligtige til at møde i Skolen to fastsatte Dage i Ugen og Mellemlklassens Børn de andre fire Dage; men der gaves alle Børnene Tilladelse til Hverdagsskolegang. Jeg var nemlig sikker paa, at ikke faa af ældste Klasse vilde gøre Brug af denne Tilladelse, og det slog ogsaa til. Jeg opnaede ved disse 36 Timers ugentl. Undervisning at optage Naturhistorie, Botanik og Frihaandstegning som Undervisningsfag.

- 3) fik jeg Tilladelse til at indføre »Skiftesko« for de Børns Vedkommende, der mødte i Træsko paa Skolen. Denne Tilladelse blev givet, inden vi tog de ny Skolestuer i Brug. Da Skolekommissionen havde givet mig Tilladelsen, saa maatte denne nu vide at afvise enhver Klage, naar denne nye Ordning blev indført; thi jeg var sikker paa, at der vilde blive klaget over den.

Dette skete ogsaa. Den første Dag, vi skulde tage den nye Skole i Brug, posterede jeg mig i Entreen ved Indgangsdøren til Skolestuen for at paase, at intet Barn gik ind med Træsko paa. Børnene havde naturligvis faaet Meddelelse om denne nye Ordnings Indførelse i betimelig Tid, og jeg havde paa egen Bekostning anskaffet adskillige Par Sko, som jeg havde parat til de Børn, der af en eller anden Grund ikke mødte i Sko eller med Skiftesko.

Der mødte en tre — fire Børn, der vilde gaa ind i Skolen i Træskoene. Da jeg spurgte dem, om de ingen Skiftesko havde med, svarede de, at deres Fader havde sagt, at de skulde beholde deres Træsko paa. — Jeg præsenterede dem saa et Par Sivsko, men dem vilde de ikke tage paa. »Det sagde Fader, vi maatte ikke«, blev der svaret, »og hvis de ikke maatte komme ind i Skolestuen med Træsko paa, skulde de gaa hjem«. — »Ja«, sagde jeg, »saa faar I at gaa hjem; men tag nu hellere Skifteskoene paa og gaa ind«. Enden blev, at Børnene gik hjem. —

En god Times Tid senere bankede det paa Skoledøren. Det var Faderen til et Par af Børnene. Jeg gik ud til ham i Entreen, for at Børnene ikke skulde være Vidne til Samtalen.

»A vild blot vid«, sagde han, »om mi Bøen maa kom i Skuel her, eller om di ett maa«.

»Jo, vist maa de komme i Skole her, Hans Buhl, men de maa ikke komme ind med Træsko paa, og da [de] negtede at tage de Sko paa, som jeg præsenterede dem, negtede de det i Henhold til din Befaling, og saa forbød jeg dem Adgang til Skolestuen«.

»Din Opførsel er ulovlig«, svarede han, »aa a klager til Ministeriet over dig«.

Jeg gjorde ham opmærksom paa, at hans Klage var unødigt; thi Ordningen var sanktioneret af Skolekommissionen.

»Hør, Hans Buhl«, sagde jeg til ham, »lad du dine Børn komme i Skole igen i Morgen og lad dit Kra-



Den »ny« Gelballe skole.

Gengivelse af en tegning udført i 1888 af lærer N. Nielsen Vad, en ven af Peter Nissen. Billedet viser vejen, der fører gennem Gelballe by, set fra øst, og skolebygningen ved vejens nordside. Den »ny« Gelballe skole blev bygget lige over for den »gamle«, som lå syd for vejen.

kileri fare. Vi er jo gamle Skolekammerater og har gaaet i Skole sammen paa en Realskole. Sig mig! Gik du i Træsko dér? Og var der nogen, der gik med Træsko dér?»

»Ja«, svarede han, »de va aasse en helt annen Skuell!«

»Ja«, sagde jeg, »men den var ikke saa god, som Skolen her er. Saa var jeg en daarlig Lærer, hvis jeg ikke kunde lære dine Børn dobbelt saa meget, som du lærte i Realskolen. Vi vil jo netop højne Skolen her i Gjelballe, og dertil sigter Ordningen med Skiftesko for dem, der møder i Træsko.«

Men han var ikke til at tale til Fornuft. Han erklærede sluttelig, at han tog nu sine Børn ud af Skolen og satte dem i Seest Vesterskole. — Da jeg spurgte ham, om han mente, hans Børn vilde blive glade ved dette, svarede han: »Nej, for de græd over et, da a saaj et te dem.«

Inden han gik, spurgte jeg ham, om han ellers havde noget at klage over. Dertil svarede han nej. Børnene var glade ved at gaa i Skole her. Men han vilde dog lade mig vide, at jeg gjorde Forskel paa Børnene, og da jeg vilde vide, paa hvad Maade jeg udviste dette, fortalte han, at hans Søn en Morgen var kommen for sent i Skole, og jeg havde da taget mit Ur op af Lommen og var gaaet hen imod ham og vist ham det. »Sagde jeg noget?« spurgte jeg. »Nej, ikke et Ord; men saadan havde jeg aldrig gjort over for noget andet Barn.«

Dette minder mig om en anden lille

Historie. En Moder fortalte mig engang, at jeg forleden Morgen havde gjort hendes lille Marence meget flov. Paa min Forespørgsel, hvad jeg da havde gjort, svarede hun, at Marence var kommen for sent i Skole, og jeg havde da lukket for hende og sagt: »God Morgen!« — »Sagde jeg ellers noget?« spurgte jeg. »Nej, ikke mere end det«. — Jeg fik det Indtryk, at det i Grunden var en Bebrejdelse, Moderen rettede til mig, for at jeg havde behandlet hendes Datter paa den Maade. —

Naa, men Hans Buhl gjorde Alvor af Trusselen. Han tog virkelig sine Børn ud af Skolen.

Dagen efter fik jeg Besøg af en anden Mand nede fra Skoven. Han truede ogsaa med at tage sine Børn ud af Skolen; men ham snakkede jeg mig dog til Rette med. Jeg bad ham se paa sine Børns Bedste. »Finder De, at det er til disses Bedste, at De tager dem ud af Skolen her og sætter dem ind i Seest Vesterskole, saa gør det, men i modsat Tilfælde gør De Deres Børn Uret.«

»Ja«, svarede han, »a ved nok, te a er novve krasbøste, men a vil gi mæ. Mi Bøen ska bliv her!« —

Der klages gennem Sogneraadet til Skoledirektionen over min Embedsførelse.

Senere blev der gennem Sogneraadet klaget til Skoledirektionen over min

Embedsførelse. Hvem Anklageren eller Anklagerne var, fik jeg aldrig at vide.

Efter en endt Foraarseksamen i min Klasse spiste Pastor Moe som sædvanlig til Middag hos os. Han var denne gang ene. De to andre Skolekommissionsmedlemmer var ikke mødte. De var til Foraarsmarked i Lunderskov. Det var ikke den eneste Gang, dette skete.

Efter endt Middagsmaaltid sagde Pastor Moe til mig: »Ved De, at der er klaget til Sogneraadet over Deres Embedsførelse, og at dette i Henhold hertil har indgivet en skriftlig Klage til Skoledirektionen?«

Nej, det vidste jeg ikke, og jeg bad ham derfor fortælle mig, hvad Klagen gik ud paa.

Han svarede, at den gik ud paa, at jeg egenmægtig havde indført en Skoleordning og Skolegang, der stred mod den anordnede, og som var indført i de andre Skoler. Jeg havde nemlig ingen »Mellemlasse« om Sommeren.

Jeg gjorde saa Pastor Moe opmærksom paa, at jeg heri ikke havde handlet egenmægtigt eller egenraadigt. Det havde jeg i sin Tid faaet Tilladelse til af Sogneraadet. Det maatte vel staa i dets Forhandlingsprotokol. Men enten det stod der eller ej, saa havde jeg i sin Tid faaet Tilladelsen, og den var ikke senere taget tilbage. Og jeg fortalte ham nu, hvad jeg havde opnaaet ved denne Ordning til Bedste for Skolen. Det, jeg havde faaet personligt ud ved denne Ordning, var øget Arbejde. Dersom jeg vilde have magelige Dage

om Sommeren, saa vilde Autoriteterne skaffe mig det ved at paabyde mig at indføre »Mellemlassen« ligesom f. Eks. i Skanderup Skole. »Da De i Morges kom ind i min Skole, var Deres første Ord: »Nej, hvor De har mange Børn!« Naar vi nu om lidt kommer over i den lille Skole, kunde De med Grund udbryde: »Her er ikke mange Børn!« Der er fortalt mig, at De forrige Foraar, da De kom ind i »den lille Skole«, udbrød: »Nej, hvor her er mange Børn!« Altsaa: Her finder De kun faa Børn i yngste Klasse, i Skanderup er den overfyldt. Her trækker jeg Læset og skaaner Lærerinden. Jeg kan bedre have en overfyldt Klasse, end hun kan«.

Vi talte frem og tilbage om Sagen, og jeg spurgte bl. a., hvem Klageren var.

»De tror maaske, det er mig«, sagde han. »Ja!« svarede jeg. »Men naar jeg nu siger, at det ikke er mig, vil De saa tro mig?« — »Ja!« —

Pastor Moe raadede mig saa til at skrive til Provsten og paavise ham det ugrundede i Klagen.

»Nej«, svarede jeg, »lad Klagen først komme til mig, saa skal jeg nok vise den tilbage som ugrundet. Men vil Myndighederne paatvinge mig »Mellemlassen«, saa værsgod. Men hvis det derefter viser sig, at Undervisningen lider derved, saa er Skylden ikke min. Skoledirektionen burde dog først undersøge, hvor den bedste Ordning er: I Skanderup eller her! En overfyldt »yngste Klasse« vil føre til, at jeg derfra faar daarligt forberedte

Børn, der ikke kan følge med i noget Fag.«

Jeg hørte aldrig senere om Klagen.

Jeg maa staa Skoleret for Sogneraadet.

Samme Efteraar blev jeg kaldt hen til Sogneraadet, der holdt Møde hos Høkeren her i Byen i Anledning af Licitation over et og andet, for at modtage en Irettesættelse. Hr. Proprietær Balslev fra Rolles Mølle — han var en Søn af Biskop Balslev — kom en Eftm. og bad mig, om jeg ikke vilde følge med ham hen til Sogneraadet, der var samlet hos Høkeren; der var noget, man vilde tale med mig om. Da jeg spurgte, hvad det var om, svarede han, at Sogneraadet vilde give mig en lille Irettesættelse for den Maade, jeg udfyldte »Forsømmelseslisten« paa. Der var nemlig blevet klaget over, at der var Børn her, der forsømte Skolen meget uden at blive mulkterede, fordi deres Forsømmelser var anførte under »lovlig Grund«; særligt var dette Tilfældet med en Dreng fra Skanderup Fattiggaard, hvilken tjente hos en Gaardmand her i Gjelballe. I Skanderup Skole blev der derimod ikke set gennem Fingrene med Forsømmelserne; her var Mulkteringen streng. »Men«, føjede Hr. Balslev til, »det skal De ikke tage Dem nær; det har ikke noget at betyde; det hele er bare pro forma«.

Det var nu rigtigt nok, at jeg havde anført adskillige Dage under »lov. Gr.« for nævnte Drengs Vedkommende, hvad der var særligt iøjnefal-

dende over for Angivelserne for de andre Børns Vedkommende. Men det havde sin Grund i, at jeg, da Drengen om Foraaret tog Tjeneste her i Distriktet, modtog et Brev fra Sogneraadetsmedlem, Gaardejer Birk fra Næbbøl, hvori han bad mig om ikke at være for streng med Mulkteringen over for den omtalte Dreng; thi han var nemlig lejet ud paa den Betingelse, at hans Husbond maatte beholde ham hjemme fra Skolen paa Grund af særlig Travlhed paa Gaarden, og hvis han ikke fik denne Tillaelse, vilde han slet ikke have Drengen, og han fik ham paa den Betingelse, fordi Birk mente, at Drengen havde bedre af at være hos denne Mand end af at gaa og drive paa Fattiggaarden, men Manden lovede i øvrigt, at han ikke skulde misbruge denne Frihed.

Da Sogneraadetsformanden fordrede en Redegørelse, særligt om Forholdene vedrørende den omtalte Drengs Forsømmelser, gjorde Birk Tegn til mig, som jeg opfattede som: Hold dig stiv! og jeg svarede derfor Formanden, at jeg var mig bevidst, at jeg havde ført Forsømmelseslisten saaledes, at jeg kunde forsvare det, saa Klagen var aldeles uberettiget. Jeg sagde derefter, at det ærede Sogneraad viste en mærkelig Opførsel over for mig; det saa ud, som Sogneraadet vilde efter mig. Jeg fortalte saa, at Pastor Moe havde meddelt mig, at der var klaget over, at jeg egenmægtig havde indført en Skoleordning og Skolegang, der stred mod, hvad der var anordnet, og

at Sogneraadet desangaaende uden først at have talt med mig og ad den Vej undersøgt Sagen havde indsendt Klage til Skoledirektionen. Dette benægtede Sogneraadsformanden. »Ja«, svarede jeg, »da har Pastor [Moe] fortalt mig det, saa jeg kan ikke forstaa andet end, at saa maa enten du eller Pastor Moe lyve«. — Samtalen fik derved en anden Vending; man glemte Forsømmelseslisten, og jeg slap for at fremlægge Sogneraads- og Skolekommissionsmedlem Birks Brev, som jeg havde i Lommen for i fornødent Fald at forevise for det ærede Sogneraad. — Dermed endte den Historie, og jeg hørte aldrig siden noget til Klagen om min egenraadige Embedsførelse.

Minder fra Eksaminerne.

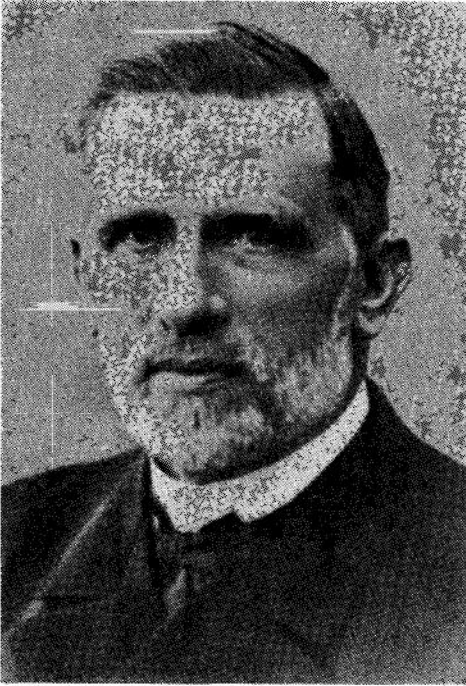
Her som andre Steder havde vi baade Foraars- og Efteraarseksamen. Eksamenen begyndte altid med Ældste Klasse Kl. 9 Fm. og sluttede omkring ved Kl. 12. I den Tid blev alle Fagene gennemgaaede. Overhøringen i Religion tog en Times Tid, saa der blev ikke megen Tid tilovers for de andre Fag. Efter at der var sunget en Morgensalme, tog Pastor Moe for det meste selv fat med Overhøringen i Religion. Han holdt sig hovedsagelig til Lærebogen, og naar han var færdig, tog jeg fat med at tale med Børnene med opgivet Emne enten fra Lærebogen eller Bibelhistorien. Derefter fulgte Læsning med Analysering, og derefter havde vi skriftlig, for det meste et Stykke Diktat, som Børnene ned-

skrev paa Tavlen. Pastoren opgav, hvad der skulde dikteres, men overlod Dikteringen til mig, — og ligesaa Oplæsningen, hvis det var en Genfortælling. Efter at Diktaten eller Genfortællingen var rettet, og Pastoren havde givet hver enkelt Elev en Karakter paa Tavlen under det præstereede, kom Skrivebøgerne og Tegnebøgerne frem — vi havde nemlig som omtalt ogsaa faaet indført Frihaandstegning, — og saa havde vi lidt Hovedregning, derefter lidt Geografi og Historie. Saa sang vi nogle enkelte Sange, og saa var Forestillingen forbi. Om Efteraaret havde vi ogsaa til Slut Gymnastikopvisning. Saa fulgte Skolekommissionen med over i Lærerboligen for at spise til Middag.

Kl. 1 stillede vi saa alle med fornyede Kræfter i yngste Klasse. Eksamenen her varede ca. 1½ Time. Saa var vi færdige for den Gang.

Eksamenen i Religion

var naturligvis det vigtigste, og derfor tog Overhøringen i dette »Fag (!)« ogsaa saa uforholdsmæssig en lang Tid. Pastor Moe lagde naturligvis den største Vægt paa Lærebogsundervisningen, og han skulde nok prøve, om de kunde Skriftstederne i Balslevs Lærebog; men det skortede det desværre paa. Jeg lod nemlig kun Børnene lære de vigtigste; andet var jeg jo ikke forpligtet til. Hvilke de vigtigste var, havde jeg jo Lov til at afgøre, og da jeg var en Hader af Ramseriet, er det selvfølgelig, at Eleverne



Sognepræst Carl Moe.

Gengivelse af et portræt, der findes over for titelbladet i bogen, som Carl Moe udgav i 1926 under titlen: »Oplevelser. En Fortælling fra det virkelige Liv«.

var temmelig frit stillede og uden Tvang over for Ramseri af Skriftsteder. Det var naturligvis ikke Pastor Moe tilpas, og det tilkendegav han undertiden midt under sin Samtale med Børnene. Engang, da han saaledes talte med Børnene, forlangte han nogle Skriftsteder af dem, og da Resultatet af hans Undersøgelse ikke var tilfredsstillende, sagde han: »Men I kan jo ikke jere Skriftsteder, Børn! Hvordan kan det være, at I ikke har lært dem? I maa vel da have haft dem for? — Hvad vil I blive til, naar Djæ-

velen kommer og frister jer? Saa kan I jo ikke smide ham et Skriftsted i Hovedet, naar I ingen har lært. Det ved I jo nok, at Jesus gjorde, da Djævelen fristede ham ude i Ørkenen. Der staar »skrevet«, sagde han; men det kan I jo ikke; thi I ved jo ikke, hvad der staar skrevet, naar I ikke faar det lært i Skolen. I maa for Fremtiden se at faa eders Skriftsteder lærte. Eders Lærer maa da vel sætte jer dem for?« —

Da vi efter Eksamen kom over for at spise til Middag, sagde jeg til ham, at jeg ikke syntes om den Irettesættelse, han havde givet Børnene, fordi de ikke kunde det Par Skriftsteder, han forlangte. Skylden var nemlig min. Jeg havde simpelthen ikke ladet Børnene lære dem. Jeg mente, at han paa en Maade gennem Irettesættelsen havde villet give mig en paa Hovedet som den skyldige. Og jeg bad ham, om han for Fremtiden fandt Religionsundervisningen mangelfuld i en eller anden Henseende, da at rette Bebrejdelserne direkte mod mig, ikke i Skolen, men naar vi efter Eksamen kommer herover. Jeg vil ikke have, at De nedsætter mig i Børnenes Omdømme; thi det har De i Grunden gjort.

»Ja, men«, svarede han, »De bryder Dem ikke om, hvad jeg siger til Dem.«

Jeg indrømmede, at jeg i dette Tilfælde ikke vilde gøre det.

»Naar Børnene ikke kan deres Skriftsteder, og De finder, at det er højst nødvendigt, at de lærer dem, saa kan De jo sørge for, at de faar dem

lærte hos Dem, naar de gaar til Konfirmationsforberedelse hos Dem. Men, saa vidt jeg ved, sætter De ogsaa Konfirmanderne Lektier for, men hører dem ikke i dem — ja, De spørger maa-ske under Deres Samtale med Børnene et enkelt Barn om et eller andet Skriftsted af den Lektie, det har for, men derved bliver [det]. Tør jeg spørge Dem, hvorfor De ikke hører Konfirmanderne i deres Lektier?»

»Min Undervisning sigter paa noget højere«, svarede han. —

»Det gør min Undervisning ogsaa«, sagde jeg. Men det forekommer mig, at De paa den Maade kommer til at ligne en vis Slags Msker., om hvilke Jesus sagde: »I lægger svare Byrder paa Mskene.; men I rører dem ikke selv med en Finger«. — Jeg husker ikke mere af Samtalen, men Stemningen maa vist have været noget trykket ovenpaa ved Middagsbordet. —

Men det var naturligvis ogsaa i anden Henseende, at Overhøringen ikke tilfredsstillte ham. Jeg skal nævne et Ekspl.

Han talte engang med Børnene om Bønnen, og han spurgte da om, hvilke Egenskaber en Bøn skulde have, for at den Bedende kunde være sikker paa Bønhørelse. Han blev saa enig med Børnene om, at den 1) skulde være »alvorlig«, det skulde være Alvor med Bønnen (andægtig), 2) troende, 3) ydmyg, 4) i Jesu Navn. Han krævede naturligvis Forklaring over hver af disse fire Punkter, og da Børnene en enkelt Gang slet intet Svar gav, og til somme

Spørgsmaal utilfredsstillende Svar, sagde han: »Hvad, har I ikke lært det?« Eller: »Hvordan kan det være, at I ikke ved det? I bør jo dog vide, hvordan en Bøn skal være for at blive bønhørt!« —

Da vi efter Eksamen kommer over i min private Lejlighed for at spise til Middag, sagde jeg til ham, at det var min Skyld, at Børnene ikke altid kunde komme med den Forklaring, han vilde have paa sine Spørgsmaal vedrørende Bønnens Egenskaber. Jeg havde nemlig [ikke] lært dem disse Forklaringer paa visse Punkter, simpelthen fordi de ikke duede. — Om jeg da ikke vilde sige ham, hvilke af hans Forklaringer der ikke duede.

»Jo«, svarede jeg, »Deres Forklaring af Ydmyghed passer ikke. De spurgte Børnene: Hvad er det at være ydmyg? — Det vidste Børnene ikke, hvad de skulde svare Dem paa. Og saa forklarede De dem, at det at være ydmyg var, at vi erkendte, at der ikke er Spor af Godt i os; der er kun Ondt i os; vi er helt gennemtrængte af Synden o.s.v. — Men nu sagde Jesus om sig selv, at han var ydmyg. Thi sagde han ikke: »Lærer af mig; thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet!« — Prøv nu at anvende Deres Forklaring af Ydmyghed paa Jesus! Efter Deres Forklaring skulde der altsaa ikke være Spor af Godt i Jesus. Passer det?« —

»Ja«, svarede han, »med Jesus er det en helt anden Sag. Her er Ydmyghed noget andet.«

»Det er dog mærkeligt«, sagde jeg, »kan det Ord »ydmyg« snart betyde

et og snart betyde det stik modsatte«. — »Og saa vil jeg ogsaa tillade mig at sige, at jeg ikke tror, De har rigtig Forstaaelse af »Bøn i Jesu Navn«. Jeg var engang i Kirke og hørte Dem prædike om Bønnen. Om Bønnen i Jesu Navn gav De den samme Forklaring som den gængse forresten; og De sagde i Deres Prædiken, at der var mange, der mente, at naar de efter endt Bøn føjede til: »I Jesu Navn, Amen«, saa var det en Bøn. De Ord maatte man kun føje til, naar man var vis paa, at man havde bedt i Jesu Navn. — Men da [De] efter Prædiken som sædvanligt sluttede med en Bøn, begyndte De med de Ord: »Herre Jesus« — og saa fortsatte De med Bønnen til Jesus og sluttede den med at sige: »I Jesu Navn, Amen!« Efter Deres egne Ord var De altsaa vis paa, at Deres Bøn var en Bøn i Jesu Navn. Det Spørgsmaal dukkede uvilkaarligt op i mig: Var det nu virkeligt en Bøn i Jesu Navn? Hvordan var det Jesu Kristi Ord lød? Lød de ikke saaledes: »Hvad som helst I beder *Faderen* om i mit Navn, det skal han give eder«; men De bad jo ikke til Faderen; men hvordan kan saa Deres Bøn være en Bøn i Jesu Navn? Jesus sagde jo da ikke: Hvad som helst I beder mig om i mit Navn, det skal han give eder«.

Pastor Moe spurgte mig saa, om jeg saa ikke vilde sige ham, hvad jeg forstaaer ved at bede i Jesu Navn.

Jeg svarede nej; det vilde jeg ikke sige noget om under disse Omstændigheder. —

Jeg vil nu føje til, at naar jeg skal sige, hvad jeg forstaaer ved at bede i Jesu Navn, saa vil jeg sige, at naar et Mske. er kommet saa vidt, at det kan sige som Apostlen Paulus: »Jeg lever ikke længer mig selv: Kristus lever i mig«, saa kan dette Mske. bede i Jesu Navn; thi saa er det Kristus i Msket., der beder. —

Pastor Moe kom af og til ved Overhøringerne i Religion med saa barokke Udtalelser og Paastande, at jeg ikke vidste, om jeg skulde le eller græde.

Som et eksempel herpå refererer Peter Nissen, på hvilken måde pastor Moe engang talte med børnene om de 6 skabelsesdage og om Guds almagt. Derefter fortsætter han:

Efter Middagsbordet kom der undertiden religiøse Spørgsmaal paa Bane, og da gik det undertiden varmt til. Jeg udtalte saaledes en Gang, at det var min Tro, at alle Msker. var »Guds Børn«. Vi var komne til at tale om en eller anden religiøs Bevægelse; jeg husker ikke hvilken. Pastor Moe erklærede straks, at denne Tro stemmede ikke med Kristendommen; thi den stred mod det Ny Test. Lære. Jeg bad ham overbevise mig herom. »Ja«, svarede [han,] »een Udtalelse af Jesus er nok. Sagde han ikke til Jøderne: I er af en Fader, Djævelen. Er dermed ikke sagt, at de ikke er Guds Børn?« —

Jeg svarede hertil: »Jeg mente ellers, at Jøderne var Guds udvalgte Folk. Det var altsaa Djævelens Børn,

han havde udvalgt. — Men maa jeg nu anføre et andet Sted af det Ny Test.? Jesus sagde engang til Simon Peter: »Vig bag mig Satan; thi du er mig til Forargelse!« — Var Peter da Satan selv?« —

»Nej«, sagde han; »det maa ikke tages bogstaveligt. Det er let at forklare, hvad Jesus mente«. Og saa kom han med en Forklaring.

Jeg svarede hertil, af hvad Magt han kunde sige, at her skulde jeg ikke tage det bogstaveligt; men det skulde jeg i førstnævnte Tilfælde. Jeg maatte vel have samme Ret som han, hvor det angik Fortolkningen.

Jeg kan ikke længere huske Samtalens Gang; men efter min Omtale af noget, Paulus havde sagt, udbrød han: De skal vare Dem for, hvad De siger! — Jeg svarede: Skal jeg betragte det som en Trussel? — Jeg tror nok, det var ved den Lejlighed, jeg rettede det Spørgsmaal til ham:

»Sig mig, Pastor Moe, hvor har De Deres Visdom fra? De prædiker Søndag efter Søndag og ved en Mængde Møder, og De siger, at Deres Tale gaar ud paa at vise Deres Tilhørere Saliggørelsens Vej. Hvor er den Kilde, De drikker af, vis mig hen til den, saa behøver jeg ikke Dem mere, naar jeg har fundet den. De taler, og vi hører og hører og hører! Men hvem hører De? De maa jo da ogsaa trænge til at høre. Hvem hører De? Hos hvem henter De Deres Visdom?«

Tavshed! — »Vilhelm Beck maaske? Men hvem hører saa han?« — Jeg kan

naturligvis nu ikke gengive hele vor Samtale; men jeg aflagde det Vidnesbyrd, at det gælder om at komme i direkte Forbindelse med Gud, med Guds Aand og Kristi Aand. Det er ikke nok at høre om Gud, om Kristus, om Helligaanden. Vi kan ikke tro den, vi ikke har hørt.

Pastor Moes Svar: »De er en Sværmer, Nissen! Vi kan ikke frelses uden mskl. Vidnesbyrd.« — »Ja«, sagde jeg, »men det skal være et Vidnesbyrd, der viser hen til den levende Kristus og bort fra sig selv, saaledes som Johs. den Døber gjorde.« —

»Ja, men De vidner jo ikke«, svarede han.

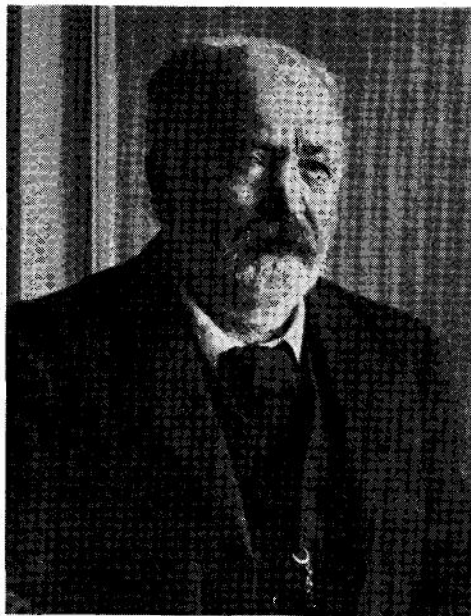
»Hvad sidder jeg ikke her og vidner for Dem?« —

Jeg har dog glemt at fortælle det vigtigste, der forefaldt under Samtalen. Da jeg talte om, at min Tro var, at alle Msker. var Guds Børn og altsaa indbyrdes Søskende, kom jeg med den Bemærkning, at jeg derfor, uagtet vi var uenige i mangt og meget, kunde række ham Broderhaand, — og med det samme strakte jeg min højre Haand ud imod ham for at byde ham Broderhaand.

»Nej«, sagde han kort og bestemt og vendte sig bort.

»Nej«, sagde jeg, »De vil ikke tage mod min fremstrakte Haand; De vil hellere slaa til. Her er Forskellen paa Deres og mit Sindelag.«

Under Samtalens Løb havde han sagt til mig: »De er af en anden Aand!« Her kunde jeg passende have



*Peter Nissen.
Efter fotografi fra ca. 1907.*

sagt: »Ja, netop her aabenbarer den store Aandsforskel sig mellem os. Er min Tro kristelig, er Deres ukristelig, og omvendt. — Enten-eller!« —

Naar jeg havde haft saadanne Sammenstød med ham, spurgte jeg mig altid selv bagefter: Hvorfor gjorde du egentlig det? Hvorfor tav du ikke til hans Chikanerier? Havde det ikke været bedre, at du havde lidt og taalt? Hvad opnaar du ved at sætte dig op mod det Onde? Du kan jo [ikke] faa Pastor Moe omvendt og til at fatte et andet Sind. Han forhærdes snarere! Men sagde jeg saa til mig selv, Vorherre Jesus Kristus harmedes jo ogsaa

over Farisæismen. Og naar en Tid var gaaet, var jeg alligevel glad ved, at jeg frimodigt havde aflagt mit Vidnesbyrd over for ham. Der var efter en saadan Samtale meget, jeg kom til at se paa i et klarere Lys end før. Den sidstnævnte Samtale med Pastor Moe var bl. a. Aarsagen til, at jeg 1899 udgav mit lille Skrift: »Stikordet: »Er De hellig?« og Den hellige almindelige Kirke«. — Jeg skrev den Gang undertiden Artikler til Falkenstjernes Blad, og en af de sidste Artikler, jeg sendte til Bladet, havde netop til Titel: »Den hell. alm. Kirke«. Redaktionen sendte mig dog Artiklen tilbage med den Bemærkning, at den var god, men for lang til Bladets snævre Plads, hvorfor man bad mig forkorte den og saa sende [den] til Bladet igen. Det vilde jeg ikke. Jeg fandt nemlig, at jeg allerede havde forkortet den alt for meget. Jeg skrev den saa om og fik saa det lille Skrift ved Pastor N. Johan Laursens Hjælp udgivet paa Søtoftes Forlag, Kbhvn.

Det blev anmeldt i adskillige Blade, men det blev hovedsagelig modtaget meget køligt. Det blev anmeldt i »Indre Missions-Tidende«; det var dog altid noget. »Højskolebladet« omtalte det derimod ikke med et Ord. Grundtvigianerne vilde tie det til døde. —

Pastor Moe ofrede en Prædiken mod det. Teksten til hans Prædiken havde han hentet fra Profeten Esajas i det gamle Testamente. Hvorfor gik han ikke til det Ny Testamente for at hente sin Forklaring paa, hvad det er at være hellig?

Peter Nissen fortæller herefter, at han natten til den 9. juni 1917 havde haft en underlig drøm, som han havde optegnet lige efter, han om morgenen var stået op. Han havde drømt, at han oplevede pastor Moes afskedsprædiken, i hvilken pastor Moe erkendte, »at han havde forfulgt *den levende Kristus*, og at han havde været en blind Vejleder for *sin* Menighed«.

Derefter refererer Peter Nissen en samtale, han engang havde med lærerinde frk. Iversen (også omtalt i det følgende), som var en ivrig tilhænger af pastor Moe. Samtalen drejede sig om Guds allestedsnærværelse i relation til pastor Moes påstand om, at der ikke var spor af godt i det naturlige menneske.

Peter Nissen anfører: »Lærerinden kunde ikke gendrive mig, men hun blev desuagtet ved sit. Pastor Moe havde sagt det, og saa maatte det jo være saaledes. — Han var »ufejlbar« i hendes Øjne, og det samme var Tilfældet med alle hans Tilhængere«.

Peter Nissen giver videre et par andre eksempler på den ubetingede tillid, som mange nærrede til pastor Moe. Han fortæller, at hans nabos kone fødte et barn, der døde udøbt. Barnet blev begravet inden gudstjenestens begyndelse den påfølgende søndag, og derefter overværede både Peter Nissen og det afdøde barns fader, hvorledes pastor Moe i sin prædiken betonedede, at alle udøbte mennesker gik til helvede. Da Peter Nissen efter gudstjenesten udbad sig faderens mening om Moes påstand, var svaret: »Ja, det maa vel være saadan!«

I det andet eksempel fortæller Peter Nissen, at lynaflederen på »Missionsmejeriet i Lunderskov« engang var i uorden. Da han henledte mejeribestyrerens opmærksomhed herpå, fik han imidlertid følgende svar: »Ved De hvad Nissen, vil Gud lade Lynet slaa ned i Mejeriet, saa slaa det ned trods alle Lynafledere, selv om de er i nok saa god Orden«.

Pastor Moe fortsætter Chikaneriet.

Som allerede omtalt holdt en Tid et

eller andet af de unge Mennesker, jeg forberedte til Seminariet eller til 1ste Del af Skolelærer-Eksamen, Skole for yngste Klasse. Den sidste Præparand, der holdt Skole dér, var min Halvbroder Kristian Nissen, senere Lærer i Skodborghus Skole, Vejen. Han underviste naturligvis Børnene efter min Anvisning. Bibelhistorien fortaltes, og alt Ramseri var her bandlyst. Pastor Moe maa have fundet min Broders Undervisning meget mangelfuld; thi da han skulde forlade Skolen, negtede Moe at give ham en Anbefaling, da jeg paa min Broders Vegne anmodede ham om at give ham en saadan, og han lod mig tillige skriftligt vide, at Skolen var gaaet ikke saa lidt tilbage i den Tid, han havde været Lærer for yngste Klasse. Min Klasse havde lidt meget derunder.

Jeg maa her anføre, at Pastor Moe herskede ganske enevældigt inden for Skolekommissionen. De to andre Medlemmer, der den Gang ikke var Missionsfolk, tog han ikke det fjerneste Hensyn til. Han udfyldte bl. a. ene — uden at raadføre sig med de to andre Medlemmer — den aarlige Indberetning til Ministeriet vedrørende Lærerne og Undervisningen. Han tog heller ikke i andre Henseender Hensyn til dem.

Men en skønne Dag klagede de to Medlemmer til Ministeriet over denne Tilsidesættelse og forlangte at faa at vide, hvad for et Skudsmaal Pastor Moe paa den sidste Indberetning havde givet Lærerne og deres Under-

visning. Det viste sig da, at han havde givet Skolerne i Dollerup og Gjelballe Karakteren g, men den i Skanderup mg. Baade min Broder i Dollerup og jeg var blevne behandlede paa en nedsættende Maade. Dette blev meddelt os af de to Skolekommissions-Medlemmer, og de foreslog, at vi sammen med dem skulde indgive Klage over Pastorens Selvraadighed og hans nedsættende Dom over for os. De to Medlemmer vilde nemlig afgive den Erklæring, at Børnenes Fremgang netop efter deres Skøn var det omvendte af Pastor Moes Dom. — Jeg erklærede imidlertid — og det gjorde min Broder ogsaa — at jeg ikke vilde have med den nævnte Klage at gøre, hvorvel jeg indsaa, at Pastor Moes Paategning af sidste Aars Indberetning til Ministeriet vilde være til Skade for mig i Tilfælde af, at jeg søgte Embede under Ministeriet og i en nær Fremtid under vor Provst, der ikke kendte min Skole. — Jeg vilde ikke gengælde Moes Chikanerier og Forfølgelse, hvad jeg senere blev meget glad over.

En Tid efter fik vi Provstevisitats her i Skolen. Det var første Gang, denne Provst gæstede os. Alt gik meget godt. Provsten lod til at være meget godt tilfreds. Han omtalte en Tid efter Visitatsen i Rolles Mølle, og han udtalte da, at han var bleven meget overrasket; thi efter den Erklæring, Pastor Moe sidste Gang havde afgivet paa Indberetningen til Ministeriet om Gjelballe Skole, havde han ringe Tanker om denne Skole og gik derfor

kun med smaa Forventninger til Visitatsen. Men det viste sig da, at Gjelballe Skole var den bedste i hans Provsti.

Min Hjemmelsmand er en Paarørende, som var til Stede ved nævnte Lejlighed. Hvad han hørte — som her meddelt — fortalte han mig kort Tid efter. —

De to Skolekommissions-Medlemmer indgav senere en Klage til Ministeriet over Moes Embedsførelse som Skolekommissionens Formand, noget, jeg ikke havde Spor af Anelse om, men som jeg snart kom til at erfare paa en meget ubehagelig Maade efter en Eksamen i min Skole. Det første, jeg blev overrasket over ved denne Eksamen, var, at jeg selv maatte lede denne Eksamen fra først til sidst. Da vi var fiks og færdige med denne, og Børnene var gaaede, vendte Moe sig til det ene Skolekommissions-Medlem, Gaardejer Birk fra Nagbøl — i sin Tid Lærer i Dollerup Skole — og sagde: »Har De noget at klage over Nissens Undervisning?« — Hvad, tænkte jeg, hvad i Alverden skal det betyde?

Præsten og Birk gik; men jeg blev endnu lidt i Skolen for at ordne et og andet, men jeg skyndte mig naturligvis med at blive færdig; thi jeg kunde høre, de mundhuggedes paa Vejen over til min Lærerbolig. Hvad var der dog i Vejen? Da jeg kom over, stod de uden for Døren og skændtes. Jeg bad dem gaa ind; thi deres Skænderi kunde jo ellers høres over hele Byen.



Peter Nissens villa i Gelballe.

I 1899 fraflyttede Peter Nissen og hans hustru den gamle Gelballe-lærerbolig og indrettede deres hjem i den her afbildede villa, som de overtog efter fru Nissens samme år afdøde far Hans Chrestensen. Huset, der ligger ved den vestlige side af vejen, som fører fra Gelballe mod Vrannerup, bar dengang navnet Aldersro. Da fru Nissen som den længst levende af ægtefællerne døde i 1946, gik ejendommen i arv til hendes adoptivdatter Kristine Nissen Jøker, der var gift med lærer Johannes Dons i Tvis ved Holstebro. Lærer Dons og hustru flyttede til Gelballe og tog huset i brug som bolig i 1956, da Johannes Dons blev pensionist. De ændrede derefter dets navn til Solbakken.

Da vi kom ind, spurgte jeg, hvad der var i Vejen.

»Ja, kan De tænke Dem, Nissen«, svarede Pastor Moe, »de Herrer har klaget over mig til Ministeriet, fordi jeg aldrig besøger Deres Skole ud over de halvaarlige Eksaminer, og nu er jeg af Ministeriet blevet paabudt Besøg i Deres Skole. Naar jeg derfor nu snart kommer og visiterer Deres Skole,

saa ved De altsaa, at jeg ikke kommer som Posekigger, men fordi jeg er tvungen dertil.«

Jeg svarede, at naar han kom paa den Maade, skulde han være velkommen, og jeg takkede ham, fordi han altid havde skaaet mig for Posekiggeriet. Og saa vendte jeg mig til Birk og sagde, at det forekom mig, at Kommissionsmedlemmernes Klage til Mi-

nisteriet over Pastor Moe, fordi han ikke besøgte Skolerne og saa Lærerne paa Fingrene — altsaa mig og min Skole — i Grunden var en Fornærmelse mod mig. Jeg maatte jo betragte denne Adfærd som en Mistillidserklæring og Fornærmelse mod mig. De maatte jo saa mene, at jeg trængte til at ses paa Fingrene o.s.v. — Men nok herom.

En Tid efter kom saa Moe og aflagde Besøg i min Skole. Jeg bød ham velkommen. Han satte sig ned paa en Skolebænk, hørte paa Undervisningen en lille Tid, gik saa hen til mig og bad mig om at give ham Skole-Protokollen for at skrive i den, at han havde været her, bød derefter »Farvel« og gik.

Saa vidt jeg husker, havde vi kun hans Besøg én Gang til; saa [var] den Visiteren forbi.

Men nu igen tilbage til yngste Klasse. Da min Broder var rejst, blev der ansat en Lærerinde for yngste Klasse. Den første hed Henriette Iversen.

Det havde været min Hensigt at oprette en tredje Klasse ved Skolen, og der var bygget efter det; men Planen strandede, fordi Sogneraadet negtede et aarlig Bidrag hertil paa 200 Kr. foruden fornødent Brændsel til Skolestuernes Opvarmning. Undervisningen af de to yngste Klasser skulde saa besørges af Præparander. I Mellemklassen skulde Undervisningen ledes af den Præparand, der havde holdt Skole et Aar i nederste Klasse. Jeg for-

beredte nemlig Præparanderne til 1^{ste} Del af Skolelærer-Eksamen.

Hvad der væsentlig bidrog til, at Planen strandede, var at et Sogneraadsmlem, der boede her i Gjelballe, arbejdede paa at faa en Lærerinde ansat i yngste Klasse i Stedet for en mandlig Præparand, og han havde netop udset fornævnte Frk. Iversen til den daværende Præparands Afløser, fordi hun kunde spille Klaver, og [han i] hende kunde faa en Lærerinde i Klaverspil for sin Datter. Himmel og Jord blev sat i Bevægelse! Et ungt Menneske red rundt — det hastede jo — og samlede Underskrifter paa et Andragende til Sogneraadet om at faa en Lærerinde ansat i den ledige Plads, og Resultatet blev naturligvis, at den omtalte Gaardejer og Sogneraadsmlem fik sin Krig sat igennem og nævnte Frk. Iversen ansat. Dermed var min Plan kuldkastet. Jeg fik altsaa ikke Lejlighed til at give Børnene i ældste Klasse en videregaaende Undervisning, hvad Planen tilsigtede.

Sogneraadet havde forresten i sin Tid syslet med den Plan at oprette en Centralskole med videregaaende Undervisning ved Skanderup Kirke. Sognets daværende tre Skoler skulde saa gaa over til at være Forskoler. Min Broder i Dollerup Skole og jeg skulde saa ansættes ved den paatænkte Skole. Et Sogneraadsmlem her i Gjelballe spurgte mig, hvad jeg syntes om Planen, og om jeg var villig til at opgive Lærergerningen her og flytte til den event. Centralskole. Saa vidt jeg kunde

forstaa, havde man tænkt paa at tilbyde mig Forstanderpladsen dér. Mit Svar var benegtende. Planen opgaves.

Derefter fortæller Peter Nissen, at frk. Iversen sluttede sig til Indre Mission og fuldt ud rettede sig efter pastor Moes ønsker angående undervisningen. Han refererer ogsaa en samtale, han engang havde med hende; under denne fik han at vide, at missionsfolkene sagde om ham, at han var rationalist.

Endvidere bemærker han, at man ud fra hans omtale af de sammenstød, han har haft med pastor Moe, ikke må slutte, at der var sammenstød ved enhver eksamen. Han anfører: »Det gik i Regelen fredeligt til. Der var en Tid, han mødte helt alene ved Foraarseksamen, som han da havde berammet paa en Dag, da der var Kreaturmarked i Lunderskov, af hvilken Grund de to andre Medlemmer udeblev. Ved en saadan Lejlighed rettede jeg engang et Spørgsmaal til ham om Mskets Sjæl og Aand.«

Peter Nissen havde en tid i forvejen haft en samtale med en tidligere elev, Ernst Buch, der havde bestået teologisk eksamen ved et katolsk universitet, og af ham fået den forklaring, at Gud skaber en sjæl til hvert menneske, der kommer til verden, og at arvesynden er noget, man arver fra ens forældre gennem legemet. Ved en af de nævnte eksaminer, hvor kun pastor Moe var mødt op som tilsynsførende, benyttede Peter Nissen »Lejligheden til at faa at vide, hvorledes den ev. luth. Kirke stillede sig over for dette Spørgsmaal«, men det svar, han fik, tilfredsstillende ham ikke. Han udtrykker sin »Forundring over, at dette Spørgsmaal ikke kunde besvares af luth. Præster.«

Pastor C. Moe som Præst.

Som Lærer var jeg jo tvungen til at møde i Kirken, naar der fra mit Distrikt forefaldt Barnedaab, Bryllup, Begravelse og for at modtage Højtids-

offer. Ud herover kom jeg ikke i Kirke. Der vilde ikke have været Sandhed i min Kirkegang. Frygten for at skulle blive stemplet som Vantro eller Fritænker af Præst og Beboere vilde da have været min Bevæggrund. Ja, jeg kunde jo ogsaa være gaaet i Kirke for at indynde mig hos Pastor Moe. Det var mig rent utaaeligt at høre hans Prædikener. Alene det, at hele Forsamlingen rejste sig, naar han gik paa Prædikestolen og sang:

»Søde Jesus, vi er her

paa dit Guddomsord at høre —«

var mig utaaeligt. Hans Forkyndelse var en Nedrakning paa Alt og Alle, der ikke sluttede sig til Indre Mission og ham. Den bærende Idé for alle hans Prædikener var:

Fuld Synd og fuld Naade.

Alle Msker. var af Naturen »Djævelens Børn« i Henhold til Jesu Ord til de vantrø Jøder: »I er af en Fader, Djævelen!« Vi var derfor under »Guds Vrede«, eftersom vi af Naturen er »Vredens Børn«. Men Jesus forsonede den vrede Gud ved at udgyde sit Blod for os paa Korset og give sit Liv til en Igenløsnings Betaling for os. Det var ikke Djævelen, der efter hans Sigende ejer os, der fik Betalingen for Igenløsnings, men den vrede Gud, og saa lod han Naade gaa for Ret. Moe saa paa Gud som Tyrannen, Despoten, ikke som Faderen. For ham var den gamle Forsoningslære den eneste sande Kristendom. Hvo, der troede paa den, var frelst, og hvo, der ikke

troede paa den, var evig fortabt. Naar han i sin Prædiken kom ind paa dette Justeri og paa denne Rationalisme, blev han helt rørt.

Bibelen var for ham Guds Ord. Andet Guds Ord kendte han ikke. Hans Gud var en død Afgud — en stum Gud. Aabenbaringen var sluttet. Gud talte ikke mere til Mskene. Hans Prædiken gik altid ud paa Omvendelse, men ikke Omvendelse til den levende Gud, som Paulus prædikede. Han fornegtede i Virkeligheden den levende, nærværende Kristus, som er med os alle Dage indtil Verdens Ende. Skriftfortolkningen var alene Sandhed. Den, der ikke sagde Ja og Amen til hans Forkyndelse, var ikke Guds Barn, var ikke hellig, men evig fortabt, hvis han ikke omvendte sig.

Jeg har foran givet Prøve paa hans Bibelfortolkninger og Forklaringer, saa det skal jeg ikke komme videre ind paa.

Han kunde ogsaa i sine Prædikener ligefrem være saa uforskammet, at hans Udtalelser var rettede mod kendte Mænd i Sognet, saa Tilhørerne ikke var i Tvivl om, hvem han sigtede til. En Søndag trak han saaledes Sognefogden frem paa en ganske uforskammet Maade. Efter endt Gudstjeneste gik denne saa op i Koret til Moe — Kirken var da omtr. tom for Folk — og paatalte denne Uforskammedhed. »Jeg vidste ikke, De var i Kirke«, svarede han; »thi saa havde jeg ikke gjort det.« Sognefogden besøgte mig en Dags Tid efter og fortalte mig Historien. Jeg var nemlig ikke i Kirke den

Dag. Han sagde, at han tænkte paa at sagsøge Pastor Moe for denne hans uforskammede Opførsel. Jeg fraraadede ham det. Han fulgte ogsaa mit Raad og lod det være.

En Søndag, jeg var i Kirke paa Grund af Barnedaab fra mit Distrikt, begyndte han midt i sin Prædiken at tale om »Spotteren i Gjelballe«, og han tog naturligvis ikke paa ham med bløde Hænder. »Hvem mon det kan være?« tænkte jeg. »Lauridsen fra Aldershvile kan det jo ikke være; thi han er rejst tilbage til Amerika«. Denne Dansk-Amerikaner, der erklærede sig selv for Ateist, havde Moe haft flere Sammenstød med, men ham kunde Moe ikke tumle. Han kørte Moe fast med hans Bibelfortolkninger; thi han var en dreven Bibelkritiker. Ham kunde det altsaa ikke være. Men hvem var det saa? Mon det skulde være mig?

Da Gudstjenesten var endt, og Folk gik ud af Kirken, spurgte jeg min Broder, der sad i Degnestolen ved Siden ad mig: »Hvem mon Pastor Moe mente med »Spotteren i Gjelballe?«« »Kan du være i Tvivl om det? Han mente naturligvis dig! Der var vist ikke en eneste i hele Kirken, der ikke tænkte, det gjaldt dig. Mærkede du ikke, hvorledes alle der oppe i Koret drejede Hovedet og saa paa dig?« —

»Alt for megen Ære!« tænkte jeg. Jeg mindedes uvilkaarligt Jesu Kristi Ord: »Salige er I, naar man bespøtter og forfølger eder og siger alt ondt om eder. Da skal I glæde eder; thi da har I Himlen indel!« — Det var Jesu Kristi Ord til sine Disciple. —

Peter Nissen fortæller om flere disharmoniske begivenheder i forbindelse med gudstjenesterne. Således hændte det engang, at pastor Moe nægtede at lade Peter Nissens broder hjælpe sig ved iførelsen af messesærk og messehagel. Den person, som havde pligt til at udføre nævnte hjælpetjeneste, var blevet forhindret i at nå hurtigt nok op i koret på grund af trængsel i kirken.

Ind i fremstillingen om sine gudstjenesteoplevelser citerer Peter Nissen et vers, som »Drengene i Gjelballe sang:

Naar Pastor Moe rejser
aa æ gammel Smej døer,
saa bløver'et godt i Gjelballe,
men heller ikke før. —«

»Æ gammel Smej« var en af Moes trofaste tilhængere, »en ydmyg Herrens Tjener«.

Den sidste del af »Skoleminder« beretter om den indstillingsprocedure, som flertallet i Skanderup sogneråd gennemtvang ved to nærmere angivne lejligheder, da henholdsvis lærerembedet i Gelballe og førstelærerembedet i Dollerup skulle nybesættes. Peter Nissens fremstilling skal her kun refereres ganske kortfattet. Han forklarer det, der skete, på følgende måde:

Der var tre offentlige skoler i Skanderup sogn: Skanderup, Gelballe og Dollerup skole. I Skanderup fik man en lærer, der »omvendte sig« til Indre Mission. I Gelballe blev Peter Nissen efterfulgt af en lærer Bystrup, som imidlertid inden længe søgte sin afsked. På det tidspunkt var det »lykkedes Missionen at faa Flertal i Sogneraadet 5 mod 4«. Fra flertallets side ønskede man læreren ved Indre Missions friskole i Skanderup ansat i Gelballe. Man behøvede ikke længere nævnte friskole, da læreren ved Skanderup offentlige skole nu tilhørte Indre Mission. Flertallet af de valgberettigede beboere i Gelballe — deriblandt også enkelte tilhængere af Indre Mission — underskrev imidlertid en opfordring til Peter Nissens svigersøn, lærer



*Den gamle Peter Nissen.
Efter fotografi fra ca. 1915.*

Johs. Dons fra Tvis ved Holstebro, om at søge det ledige embede. Trods Gelballebeboernes ønske forbigik sognerådet Johs. Dons og indstillede tre lærere, der alle hørte til Indre Mission. Den omtalte friskolelærer fra Skanderup blev indstillet som nr. 1, men det blev den, der var indstillet som nr. 2, der blev kaldet. Indstillingen medførte både en klage til ministeriet og en længere avisfejde.

Derefter blev den forbigåede friskolelærer ansat ved Indre Missions friskole i Lunderskov.

I 1920 tog Peter Nissens broder Nikolaj sin afsked som førstelærer ved Dollerup skole. Denne skoles andenlærer, lærer Andersen, søgte da det ledige embede. Peter Nissen hævder, at Andersen var »en rigtig dygtig Lærer og et sjældent elskværdigt Msk.«, hvis forfremmelse til førstelærer Indre Mission imidlertid satte alt ind på at forhindre. Pastor Moe anførte på Andersens ansøgning, at lærer Andersen havde røgtet sin gerning som lærer ved Dollerup skole i 11 år fuldt ud tilfredsstillende, men at det alligevel måtte frarådes at kalde ham til førstelærer. Sognerådet indstillede atter en gang tre læ-

rere, der tilhørte Indre Mission, deriblandt som nr. 1 friskolelæreren fra Lunderskov; andenlærer Andersen opnåede ikke indstilling. Resultatet blev, at nr. 3 indstillet blev kaldet.

Peter Nissens fremstilling om disse begivenheder er præget af en vis bitterhed. Han hævder, at sognerådsflertallet satte »Magten i Rettens Sted«, og at Indre Mission gjorde jesuitternes valgsprog til sit: »Hensigten helliger Midlet«. Han skriver også: »Skanderup Sogn skal jo »helliggøres«, og det kan kun ske ved, at I. M. faar Magten i Menighedsraad og Sogneraad; thi saa har den ogsaa Magten i Kirken og Skolen. Og Magten er altid Ret i saa hellige Hænder.«

Supplerende oplysninger.

Af *Aksel Nellemann*.

OM PROVST SCHOUSBOE.

Provst Schousboe, hos hvem Peter Nissen måtte møde for at afhente sit kaldsbrev, var *Jens Christian Schousboe*, sognepræst i Anst-Gesten fra 1850 til 1881 og provst i Malt-Anst-Slaugs herred fra 1860 til 1879. Han var født i 1805 og var således ca. 71 år, dengang Peter Nissen blev ansat i Gelballe.

Provst Schousboe boede i en stor, firlænget egebindingsgård i Gamst. Når man erindrer de lidet respektfulde udsagn om ham i »Skoleminder« (side 7 og 13), er det unægtelig tankevækkende andetsteds at finde ham karakteriseret således: »En aristokratisk embedsmand, der førte stort hus, var anset som prædikant og administrator, en begavet og

dygtig embedsmand —«. »Høj Kirkelig, myndig, vel hjemme i guldalderlitteraturen og i teologien, en pryd for sin stand«. (Paul Nørdgaard: *Personhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie*, bind IX A, side 214).

OM BISKOP BALSLEV.

Carl Frederik Balslev, der blev født i 1805 og blev cand. theol. i 1827, havde været sognepræst i Vejerslev og Blidstrup på Mors, stiftprovst i Ribe og sognepræst i Nørre Broby, inden han i 1867 blev biskop i Ribe. Han døde i 1895, netop som han havde søgt sin afsked.

Balslevs navn er kendt for to skolebøger. I 1844 udkom hans »Bibelhistorie tilligemed lidet af Kirkens Historie efter Apostlenes Dage, til Brug for Almueskoler«; den blev i 1929 trykt i 137. oplag. I 1849 kom »Luthers Catechismus med en kort Forklaring. En Lærebog for den uconfirmerede Ungdom«; den forelå i 1932 i 304. oplag.

Begge bøger blev autoriserede til skolebrug, og det er nok dem, Peter Nissen ofte hentyder til; den sidst anførte nævner han jo direkte ved navn (side 32).

OM LÆRER KRISTEN PEDERSEN OG SPROGFORSKEREN HOLGER PEDERSEN.

Kristen Pedersen, Peter Nissens forgænger som lærer i Gelballe, fødtes i 1822 i Lejrskov sogn og bestod lærereksamen fra Jelling Seminarium i 1846.

Efter at have været lærer forskellige steder kom han i 1858 til Gelballe, hvor han virkede til sin død. Kristen Pedersen beskrives som en særpræget personlighed ivrigt optaget af studier i sprog og matematik. Han erhvervede sig efterhånden en stor bogsamling, skønt embedets indtægter var beskedne, og familien, der skulle forsørges, blev stor. Han og hans hustru Dorthe Lauridsen fik i alt 10 børn, hvoraf 5 dog døde tidligt. Dorthe Lauridsen døde i 1920 i en alder af 94 år.

Holger Pedersen, Kristen Pedersens højt begavede søn, som Peter Nissen fik sat ind i Ribe Katedralskole, fødtes den 7. april 1867. At Peter Nissen ikke tog fejl i sin vurdering af den lille Holgers evner, er uomtvistelig. I 1885 bestod Holger Pedersen studentereksamen med udmærkelse og i 1890 skoleembedseksamen i fagene græsk, latin og dansk, ligeledes med udmærkelse. Allerede før han fik sin embedseksamen, havde han imidlertid beskæftiget sig med andre sprog end sine eksamensfag, f. eks. sanskrit. I årene fra 1892 til 1896 foretog han studierejser, der førte ham vidt omkring og øgede hans sproglige indsigt. Han besøgte Tyskland,

Grækenland, Albanien, Rusland og Irland og erhvervede sig indgående kendskab til albanesisk, russisk og keltisk. Efter sin hjemkomst erhvervede han i 1897 doktorgraden på grundlag af afhandlingen »Aspirationen i Irsk«. I året 1900 blev han ansat ved Københavns Universitet som docent i sammenlignende sprogvidenskab og slavisk filologi, i 1903 blev han ekstraordinær og i 1914 ordinær professor.

Holger Pedersens omfattende sproglige indsigt rakte imidlertid langt ud over de allerede nævnte sprog. Han har f. eks. udgivet værdifulde skrifter om litauisk, armenisk, tyrkisk og oldsprogene i Lilleasien som lykisk og hettitisk. I 1916 udgav han en russisk grammatik, der er blevet betegnet som den bedste af alle russiske grammatikker, og i 1909-1913 udkom den monumentale »Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen«, der er blevet betegnet som hans hovedværk.

Det er ikke muligt her at give en udtømmende redegørelse for hans omfattende produktion, af hvilken en stor del i øvrigt kun er tilgængelig for fagfolk. Det skal sluttelig blot nævnes, at han i tidens løb modtog mange videnskabelige æresbevisninger, blev æresdoktor ved mange udenlandske universiteter, var rektor for Københavns Universitet 1926-1927, præsident for Videnskabernes Selskab 1934-1938 og blev hædret med et internationalt festskrift ved sin 70-års fødselsdag. Han døde den 25. oktober 1953. (August F. Schmidt: »Fra Koldingegnen II« (1959) og Dansk biografisk Leksikon XVIII (1950)).

DEN GAMLE SMED.

Den gamle smed, som drengene i Gelballe sang temmelig respektløst om, men som Peter Nissen trods alt har beskrevet som »en ydmyg Herrens Tjener«, hed *Andreas Andersen*. Blandt pastor Moes tilhængere fandtes en person mere med betegnelse den gamle smed. Det var »Den gamle Smed fra Skanderup«, *Chr. N. Dall*, hvis erindringer blev optrykt i 1915 i bogen »Hjemliv og Trosliv«, bind XV.

OM CARL MOE.

Sognepræst i Skanderup, Carl Moe, optræder gang på gang i Peter Nissens beretning om Gelballetiden. Og man kan uden overdriivelse sige, at af alle de gejstlige tilsynsførende, som Peter Nissen har skrevet lidet respektfuldt om, er der ingen, han har udtrykt større uvilje overfor end Carl Moe.

Nogle mennesker har betragtet Carl Moe som en af den danske kirkes store lederskikkelser, andre har karakteriseret ham som en hensynsløs, farisæisk fanatiker. Han var en eksponent for Indre Missions doktriner om det hinsidige — om Gud og djævelen — og om ethvert menneskes uundgåelige situation, at der venter enten en evig lykke eller en evig straf efter døden — afhængig af, om en omvendelse har fundet sted eller ej. Og doktrinerne var indiskutable; der indrømmedes ingen plads for alternative opfattelser.

At give en objektiv skildring af en sådan mands liv og virke er ikke så lige en sag og i hvert fald ikke mulig i en kort artikel som denne. Her skal kun opridses hovedlinjerne i Carl Moes livsforløb og gengives nogle karakteristiske udtalelser af ham.

Carl Julius Moe fødtes i 1848 i Roskilde, hvor hans far Frederik Olaus Moe dengang var skolebestyrer. I 1859 blev faderen sognepræst i Ribe, og i 1866 bestod Carl Moe studentereksamen ved Ribe Katedralskole.

Derefter blev Carl Moes skæbne den, at han i 1872 blev cand. theol., fra 1873 til 1877 var kapellan i Stenstrup-Lunde i nærheden af Svendborg, fra 1877 til 1885 var sognepræst i Harboøre og fra 1885 til 1922 sognepræst i Skanderup. I 1909 blev han bestyrelsesmedlem og i 1915 formand for Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark.

Det lille Harboøre, hvortil han altså ankom i 1877, lå umiddelbart syd for en lang, smal tange ved det barske Vesterhav. Befolkningen var for en stor del fiskere, nøjsomme mennesker, hårdet i kampen for eksistensen i den ugæstfri egn.

Da Carl Moe kom til stedet, måtte han

rykke ind i en elendig, faldefærdig præstebolig og affinde sig med en beskedent løn, der det første år kun var 600 kroner. Hans arbejde og forkyndelse medførte, at han vel fik fjender, men især overvældende mange tilhængere. Kendt er, at han den 3. søndag i fasten i 1881 i en prædiken tog kampen op mod befolkningens store forbrug af brændevin. Hans indsats medførte, at drikkeriet næsten standsede, og at der fulgte en åndelig vækkelse, så Harboøre blev et af Indre Missions kraftcentre.

Også i Skanderup sogn, hvor Carl Moe kom til at virke i 37 år, lykkedes det ham at få knyttet et aneligt antal mennesker til Indre Mission. Han fik startet ungdomsforeninger og sat søndagsskoler i gang, og der rejstes et missionshus. Han måtte dog dér opleve at møde modstand på en måde, han ikke havde været udsat for i Harboøre.

Der skete det, at adskillige mennesker, som ikke billigede hans indremissionske indstilling, løste sognebånd til pastor Axel Helveg, der i året 1900 var blevet præst for den grundtvigske valgmenighed i Askov. Og i 1910 — i Carl Moes 25. år som præst i Skanderup — gik sognebåndsløserne et skridt videre, idet de oprettede »Skanderup-Hjarup Valgmenighed«. Den ny valgmenighed antog som præst Anders Nørgaard, der var kendt i grundtvigske kredse.

Denne udvikling må have været et hårdt slag for Carl Moe. I 1926 udgav han sine livserindringer i en bog med titlen: »Oplevelser. En Fortælling fra det virkelige Liv«. Heri kan man læse, at han »i de moderne Grundtvigianere, de »løbske«, ikke kan se andet end Verdensmennesker, der smykker sig med et fint Navn, men i Virkeligheden er Guds Rigets Fjender.« Han oplyser også, at kun ca. 350 af Skanderup sogns 2400 indbyggere sluttede sig til valgmenigheden.

Sognehistorisk set er det ikke uden interesse at sammenligne Peter Nissens »Skoleminder« med Carl Moes »Oplevelser«. Det vil f. eks. fremgå af følgende citater fra sidstnævnte bog:

»I mange Aar havde Sogneraadet regeret som en heftig Modstander af det, de kaldte »Missionen«. Det var for et virkelig omvendt og troende Menneske umuligt at blive valgt ind i Sogneraad og Skolekommission«. Derefter fortæller Moe, at valgmenighedsfolket arbejdede stærkt for at bevare denne tingenes tilstand, men uden varigt held. Til sidst sejrede »Missionens Liste« — »endog 6 mod 3«. Og derefter hedder det: »Følgen heraf blev, at ved ledige Lærer-Embeder blev der ansat troende Lærere, og da nu tilmed baade en Lærer og en Lærerinde havde omvendt sig, blev Resultatet dette, at ved min Afrejse 1922 var alle Sognets Lærere og Lærerinder troende Mennesker«.

Man kan konstatere, at selv om både Peter Nissens »Skoleminder« og Carl Moes »Oplevelser« givetvis må bedømmes som subjektive skildringer og er skrevet ud fra modstridende opfattelser om centrale emner, stemmer de overens i henseende til det vidnesbyrd, de giver om den religiøse indstilling hos Skanderup sogns lærere i 1922!

I bind IX i »Dansk biografisk Leksikon« har Hans Koch bl. a. skrevet følgende om Carl Moe:

»Som Prædikant virkede han næsten stilfærdig; han havde intet af Becks »folkelige Veltalenhed«. Men hans Tale var klar og og indtrængende, ikke sjældent satiriserende. Over for anderledes tænkende var han ofte mærkelig uforstaaende, og sine Domme fremførte han tit i et voldsomt, næsten groft Sprog«.

Denne karakteristik strider ikke imod vurderinger, som selv beundrere af Carl Moe har givet. Oplysende er f. eks. nogle udtalelser af Andreas Fibiger, der var sognepræst ved Eliaskirken i København og en tid sad i Indre Missions bestyrelse sammen med Carl Moe. De findes i bogen »Dansk Kirkeliv medens Tiderne skifter«, årgang 1927, Carl Moes dødsår. Andreas Fibiger omtaler her bl. a. situationen i 1915, da Carl Moe blev formand for Indre Mission. Følgende to ci-

tater om ældres og yngres betæneligheder i anledning af formandsvalget er nok værd at bemærke:

»Mange af de ældre frygtede for at se ham indtage den Plads. Thi de kendte ham som den uforfædtede, men ogsaa hensynsløse Stridsmand, der ofte kunde fælde skarpe Domme og derved saare —«. »Ogsaa mange af de unge frygtede — og ikke uden Grund. Thi de kendte hans bidske Kritik af Overfladiskheden og Udadvendtheden i det kristelige Ungdomsarbejde. De vidste, at han kunde slaa haardt, og at han slog til uden Personsanseelse eller Menneskefrygt«.

Trods alle betæneligheder blev Carl Moe dog valgt enstemmigt til formandsposten. Og ifølge Andreas Fibigers fremstilling viste han sig posten voksen. Det beskrives eksempelvis med ordene: »Som Leder af Indre Mission førte han Tøjlerne med fast konservativ Haand og dog med et smukt Frisind over for andre«, og »i Bestyrelsen fyldte han sin Plads som den fødte Fører«.

Af og til medførte Carl Moes særprægede udtalelser, at han i usædvanlig grad kom i offentlighedens søgelys. Mest kendt er Harbøre-affæren i 1893, da 26 fiskere omkom i en storm.

Pastor Moe, som da boede i Skanderup, tog op til sit gamle sogn og holdt en tale, der de følgende dage blev skarpt kommenteret i mange aviser. I 1896 blev talen optrykt in extenso i C. Davidsens bog »Harbøre«.

Talens hovedtema var, at Jesus nu kaldte på alle, som var samlede ved graven. »Allerførst kalder han paa eder, I hans Hellige«. Til dem forkyndte Moe, at »ogsaa dette er fra Herren«, og til trøst erindrede han de efterladte om, at de atter ville komme til at se dem, der var gået bort. Dernæst henvendte Moe sig til »de vantro«, ogsaa de »Enker og Slægtninge«, som endnu ikke havde givet Jesus deres hjerter i troen. De fik den formaning, at et vantro liv aldrig kan ende med andet end evig fortabelse, og at Jesus »ville saa inderlig gerne, at det, som er sket

i disse Dage, skulde blive til Velsignelse« for dem. Endelig henvendte Moe sig til dem, der »I Havsnød« havde lovet Herren at omvende sig og sagde advarende, »dersom I nu ikke omvender eder, kunne I aldrig frelses«. Og han tilføjede de ord, som vel i særlig grad virkede udfordrende: »Og hvad nytter det at nægte, at en Del af dem, som ligger her i disse Kister, ikke havde noget Liv i Jesus«.

Den sidst citerede udtalelse om de afdøde har Carl Moe kommenteret således i »Oplevelser«, hvor han udførligt omtaler Harboøre-affæren: »Det var aldrig faldet mig ind, at der var noget særlig mærkeligt ved det«.

Talen indbragte pastor Moe en irettesættelse fra biskop Balslev i Ribe.

Man kan finde andre udtalelser karakteristiske for Carl Moe i A. Fibigers bog »Ebenezzer. Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark gennem 60 Aar«. Bogen udkom i 1921, da Moe var 73 år gammel, men endnu virkede både som sognepræst i Skanderup og formand for Indre Mission. Det må uden tvivl være som følge af sidstnævnte position, at han har forfattet bogens andet afsnit, der har overskriften: »Indre Missions Forkyndelse«.

I artiklen hedder det indledningsvis, at Indre Missions forkyndelse har drejet sig om »Synd og Naade, Frelse og Fortabelse, ganske som det i den hellige Skrift læres af Jesus —«, og der fortsættes:

»Naar der tales om Mennesket, sker det ikke, som om der efter Syndefaldet endnu var blevet noget godt tilbage, hvori Gud har Velbehag, men der tales om det som en falden Skabning, i hvis Natur der intet godt bor. Synden har helt igennem fordærvet os, den har formørket vort Sind, gjort Hjertet

urent og Villien til en Træl. Jesus kalder os »onde«, og da den onde ikke kan bo hos Gud, hører vi alle til en Slægt, som er *fortabt*. At der er en evig Fortabelse, Helvede, hvis Fyrste er Djævelen, er for den indre Missions Prædikanter ikke en tom Trusel, men en frygtelig *Virkelighed*«.

Senere i artiklen kan læses: »Om *Gud* prædikes der ikke, som om han var en godmodig, gammel Mand, der ikke tager det saa nøje med Synden, men som en *hellig* Gud, hvis Vrede hviler over den syndige Slægt, og til hvem der derfor kun er Adgang ved Jesus Kristus, der gav sit Liv til en Genløsningsbetaling for os«.

Atter senere i artiklen tales der om »*Omvendelsens* Nødvendighed«, og det hævdes: »Uden en saadan Omvendelse, der er en *virkelig* Sindsfornylelse, kan ingen komme ind i Guds Rige«.

Sluttelig skal der anføres endnu et tankevækkende citat fra artiklen. Det hævdes, at når omvendelsen er sket »maa derefter *hele Livet* i Kirke, Hjem og Skole, i Handel og Politik, i Sorger og Glæder, Strid og Fred lægges ind under Gud for at styres og helliges af ham«.

De sidst citerede ord kan vel næppe betegnes som religiøse doktriner, men nok snarere som en politisk målsætning — en målsætning, der lader os ane teokratiet som den yderste konsekvens.

Artiklen »Indre Missions Forkyndelse« fremkom på tryk samme år, som Carl Moe — ifølge Peter Nissens fremstilling i »Skoleminder« — opnåede, at alle tre lærerembeder i Skanderup sogn var besat med tilhængere af Indre Mission!

Gauerslund kommunes skolestruktur i perioden 1933-1950.

Af Karl Aage Baarstrøm.

Indledning.

Gauerslund kommune eksisterer ikke længere. Ved kommunalreformen, der trådte i kraft i 1970, indgik den i den større, nydannede kommune, der fik navn efter byen Børkop.

Nærværende arbejde er et forsøg på at kortlægge skolestrukturen i Gauerslund kommune i perioden 1933-1950 med særligt henblik på at fastslå, hvilke faktorer der hæmmede den centralisering af skolevæsenet, som skoleloven af 18. maj 1937 tilskyndede til.

I alt væsentligt er det kildemateriale, der er benyttet, ikke offentliggjort. Det er arkivmateriale, hvoraf en del opbevares på Børkop kommunes arkiv og en del på Børkop arkiv, der har til huse på Børkop bibliotek. I det omfang, jeg har skønnet det nødvendigt, er fremstillingen forsynet med noter, der for en stor dels vedkommende henviser til den anvendte litteratur.

Gauerslund kommune var i den periode, der behandles, en landkommune og udgjorde samtidig et sogn.

Det offentlige skolevæsen var landsbyordnet med fire skoler samt to forskoler. Endvidere lå der i kommunen en privat realskole, der var blevet grundlagt i 1904.

For at kunne danne sig et indtryk af skoleudviklingen i perioden 1933-1950 har jeg ment det nødvendigt at se på, hvorledes sognerådet stillede sig til skolen. Dette har kunnet lade sig gøre, da jeg har haft adgang til at undersøge sognerådets forhandlingsprotokol. Også skolekommissionens protokol har jeg haft adgang til, og det samme gælder store dele af den private realskoles arkiv, der findes intakt på Børkop arkiv. Dette store arkivmateriale har bevirket, at jeg i nogen grad har været i stand til at vurdere, hvilke faktorer der hæmmede 1937-lovens intentioner om en centralisering.

Billederne er velvilligt udlånt fra Børkop arkiv og kortet over den gamle kommune er bragt med Børkop kommunes billigelse. Der skal til slut gøres opmærksom på, at de anvendte citater er bragt i moderne retskrivning.

Planlægningen af og diskussionen om skolestrukturen i Gauerslund i årene 1933-1935.

Den ene af de før nævnte fire skoler, der fandtes i den tidligere Gauerslund kommune, var Gauerslund skole. Den var, hvad man dengang kaldte en hovedskole, da det var til den, de to forsikoler var tilknyttet. I 1933 var elevtallet ved denne skole, der var treklasset, blevet så stort, at det blev nødvendigt at foretage sig et eller andet for at skabe rimelige skolebetingelser for skoledistriktets elever.

Den 25. april 1933 holdt skolekommissionen og sognerådet på foranledning af skolekommissionen et fællesmøde om sagen — eller som det hedder i sognerådets forhandlingsprotokol: »i anledning af, at Gauerslund skoles ældste klasse nu har 52 børn, medens der kun er borde til 38.«¹⁾ På mødet skulle drøftes, hvilke forholdsregler der burde træffes for at løse de opståede problemer.

Skolekommissionens forslag til fremtidig ordning var ifølge sognerådets forhandlingsprotokol følgende:

- »1. Gauerslund skole laves til en fireklasset skole.
2. Gauerslund skole laves til en femklasset skole, så børnene allerede i 9 års alderen rykker op i hovedskolen. På denne måde gøres skolen 7-klasset med de to klasser i forskolen.«¹⁾

Såvel sogneråd som skolekommission var indstillet på, at forslag 2 var

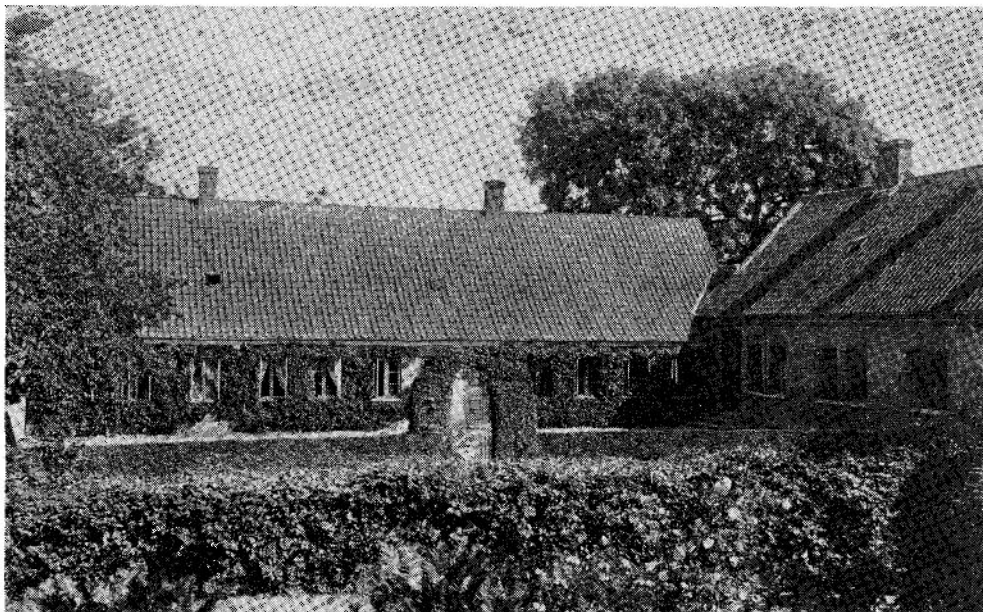
det bedste, og man enedes enstemmigt om at arbejde for gennemførelse af dette forslag.

Man diskuterede, på hvilken måde gennemførelsen af nyordningen af skolevæsenet kunne foregå, og derefter blev det besluttet at ansøge undervisningsministeriet om tilladelse til at udvide skolen med to klasser og ansætte en lærerinde. For at få mere lokaleplads besluttede man samtidig at ansøge om at måtte indrette andenlærerens lejlighed til et tredje klasseværelse. Og for ikke at skulle vente for længe med at få ordningen i gang vedtog man også at ansøge om tilladelse til at antage en kvindelig vikar, indtil ordningen kunne gennemføres.²⁾

Ministeriets svar var i nogen grad negativt. Man kunne ikke gå med til udvidelsen, hvis der ikke samtidig blev tilvejebragt en bolig til andenlæreren og tillige indrettet en bolig til lærerinden. Endvidere ønskede ministeriet oplysning om børnetallet i skolen i de sidste to år.³⁾

På baggrund af dette for sognerådet ret nedslående svar meddelte man ministeriet, at man ville foreslå indrettet en lejlighed til andenlæreren på loftet samt ansøge om dispensation med hensyn til lærerindens bolig indtil videre.

Samtidig med sognerådets og skolekommissionens planlægning af en ny skoleordning for Gauerslund skole var Borger- og Håndværkerforeningen i Brejning gået i aktion i et forsøg på at forpurre rådets og kommissionens



Den gamle Gauerslund skole.

Bygningerne, der er placeret som nabo til Gauerslund kirke (nord for kirken), blev i 1936 taget i brug som alderdomshjem. Allerede dengang var de fleste beboere, som flyttede ind, alumner fra Den Kellerske Anstalt. I dag hører bygningerne fuldstændig under denne institution. Billedet her er gengivelse af et postkort i Børkop arkiv fremstillet på grundlag af et foto optaget af N. Dahl-Steensgaard ca. 1901.

planer. Brejning hørte skolemæssigt under Gauerslund skoledistrikt, og man ønskede ikke stiltiende at acceptere en løsning, der ikke medførte nogen forbedring for Brejningborgernes børn. Man havde til undervisningsministeriet fremsendt en skriftlig klage angående udvidelsen af Gauerslund skole. I denne klage, der af ministeriet blev fremsendt til sognerådet og kom til behandling på rådets møde den 10. juli 1933, gjorde man krav på en hovedskole i Brejning. Af denne grund var man imod den påtænkte udvidelse

i Gauerslund. Også skolekommissionen modtog en lignende skrivelse fra Borger- og Håndværkerforeningen i Brejning.

Sognerådet fastholdt »det en gang vedtagne, idet man går ud fra, at undervisningen er bedre i en 7-klasset skole end i en tre-klasset«. ⁴⁾ Men medens alle sognerådets medlemmer på mødet den 25. april havde stemt for en udvidelse af den eksisterende skole, var der på dette møde den 10. juli et af de tre medlemmer fra Brejning, som ytrede ønske om bygning af en

helt ny skole i stedet for udvidelsen af den gamle. Om formålet hermed har været at forsinke en eventuel cementering af den påtænkte nye skoleordning, er det vanskeligt at afgøre.

Først den 11. december forelå ministeriets svar på den ovenfor omtalte fornyede ansøgning fra sognerådet om udvidelse af den eksisterende skole med indrettelse af lejlighed til andenlæreren på loftet samt dispensation for lærerindens bolig. Ministeriet meddelte sin godkendelse af udvidelsen, men fastholdt, at der skulle oprettes bolig til både andenlæreren og lærerinden.

Under behandlingen af ministeriets svarsskrivelse blev det vedtaget, »at forberede opførelse af en ny skole i Gauerslund, med eller uden bolig til lærerne«. ⁵⁾ De skoleudvidelsesplaner, et enigt sogneråd tidligere på året havde vedtaget at anbefale, var nu pludseligt blevet skrinlagt. Man vedtog at henvende sig til arkitekt Bertelsen, Vejle, om at assistere sognerådet med tegning m. m.

I månederne januar og februar 1934 var man travlt beskæftiget med at finde ud af, hvor den nye skole skulle placeres. Stærke kræfter i sognerådet ønskede at bevare skolens placering ved kirken, og der blev ført forhandlinger med menighedsrådet om køb af en del af præstegårdsjorden. Menighedsrådet delte måske nok sognerådets ønske om skolens placering ved kirken, men ønskede at bevare præstegårdens jorder intakte og var således ikke til sinds at sælge. End ikke

en appel fra sognerådet til provsteudvalget kunne ændre menighedsrådets indstilling. Også andre jorder i Gauerslund, der af sognerådet blev skønnet velegnede, måtte opgives på grund af ejernes manglende vilje til at sælge. I alt forsøgtes 3 andre steder.

Brejningborgerne havde ikke opgivet at få gennemført bygningen af en hovedskole i Brejning. De handlede på egen hånd. Det første forsøg på at forpurre sognerådets planer med hensyn til udvidelsesplanerne i Gauerslund i sommeren 1933 havde ikke haft den ønskede effekt. Sognerådet havde — trods Brejningfolkenes klage til undervisningsministeriet — fået ministeriets godkendelse af udvidelsesplanerne for skolen.

Nu arbejdede Brejningborgerne med planer om en kommuneudskillelse. Til sognerådets møde den 14/5-1934 forelå der fra et udvalg i Brejning en ansøgning til Vejle amt om bistand til kommuneudskillelse af fjerde afstemningsdistrikt: Brejning, Sellerup skov, Sellerup by og Gauerslund skov. ⁶⁾ I dette distrikt var der 678 stemmeberettigede. Udvalget havde foretaget en afstemning blandt de stemmeberettigede med det resultat, at 511 havde afgivet deres stemme. 343 stemte for en kommunedeling og 168 imod.

Udvalget gjorde i skrivelsen rede for, at det var de uheldige skoleforhold, der havde været udslagsgivende for ansøgningen om en eventuel kommunedeling: »idet beboerne kræver

en hovedskole bygget i Brejning, men at sognerådet stadig fastholder, med undervisningsministeriets godkendelse, at bygge en hovedskole i Gauerslund«.

Trods denne skrivelses drastiske indhold fastholdt sognerådet sin tidligere trufne beslutning. Det udtalte, at det ikke skønnede, at der lå nogen begrundelse for en kommunedeling, hvad angik skoleforhold, skatteforhold eller vejvæsen. Imod denne beslutning stemte en af de tre Brejningfolk i sognerådet.

At sognerådet har taget Brejningbevægelsens skrivelse til amtet virkelig alvorligt fremgår af den særdeles fyldige erklæring, som sognerådet sendte til amtet den 17. maj.⁷⁾ Rådet hævdede i denne skrivelse, at kommunen ved bygning af en ny hovedskole midt mellem Børkop og Brejning i lige så høj grad tog hensyn til Brejningborgerne som til Børkopborgerne.

Samtidig med, at kommuneudskillelsesdebatten blev ført mellem Brejningudvalget og sognerådet med Vejle amt som mellemlid, førtes planerne om bygningen af den nye hovedskole i Gauerslund hastigt igennem. Efter de mange afslag på jordkøb til skolen lykkedes det endelig sognerådet at indkøbe de fornødne arealer af gård ejer Thorvald Lind på Gauerslund mark. Dette skete den 9. juli 1934.

På sognerådsmødet samme dag forelå Brejningudvalgets svarskrivelse på den erklæring, sognerådet havde sendt

til Vejle amt. I skrivelsen imødegik bevægelsen sognerådets erklæring, at skoleforholdene var »ordnet på bedste måde«, med en henvisning til, at der i Brejning var 81 forældre, der var særdeles utilfredse med de skoleforhold, som sognerådet i sin erklæring havde karakteriseret som ovenfor citeret.

Også denne skrivelse fra Brejningudvalget var meget fyldig, og den sluttede med en fastholdelse af den tidligere skrivelses ønske om en kommuneudskillelse. Sognerådet ønskede imidlertid heller ikke at indtage noget nyt standpunkt, hvilket man i en skrivelse meddelte Vejle amt.

En intern, kommunal løsning af skoleforholdene syntes herefter ikke mulig. Begge parter stod nu stejlt på hvert sit standpunkt, og der var skabt en særdeles uforsonlig stemning mellem store dele af Gauerslund sogns befolkning. En kommunedeling var på dette tidspunkt ikke blot et tankeeksperiment, men absolut en reel mulighed.

Af sognerådets forhandlingsprotokol fremgår det, at Vejle amt i begyndelsen af august 1934 havde sendt Brejningbevægelsen en skrivelse, der gjorde rede for den procedure, som skulle følges ved en kommunedeling. Brejningområdet havde altså ikke opgivet at løse sit skoleproblem gennem en kommunedeling. Måske håbede man, at Gauerslund kommune (sognerådet) — stillet over for udsigten til en opsplitning af kommunen — alli-



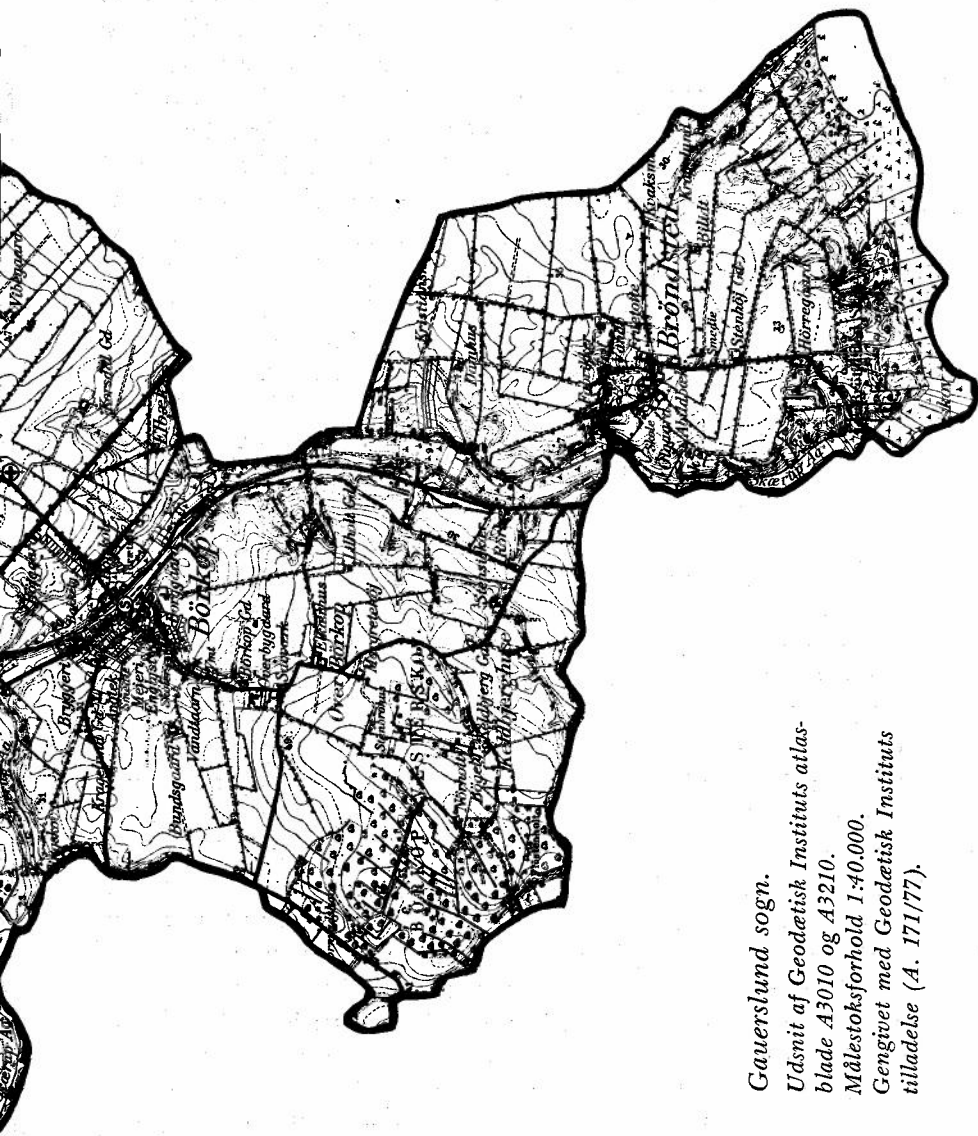
Vidker Hage
Aukers Vig
Sæterupstrænd

Bregning Hoved
22

Bregning

Dampskibetsbro
Sæterupstrænd

Stokholms G.
Bregning G.



Gauerlund sogn.

Udsnit af Geodætisk Instituts atlas-
blade A3010 og A3210.

Målestoksforhold 1:40.000.

Gengivet med Geodætisk Instituts
tilladelse (A. 171/77).

gevel ville efterkomme bevægelsens hovedkrav om en selvstændig hovedskole. Hvis dette har været tilfældet, havde man gjort regning uden vært. Sognerådet lod sig ikke rokke i skolesagen, tvært imod fremskyndede man byggeplanerne, og på mødet den 28. september blev det bestemt, hvilke af de firmaer, der havde afgivet tilbud på opførelsen af den nye skole, der skulle have arbejdet. Mindre end en måned senere var byggeriet påbegyndt.

Som en sidste mulighed for at få byggeplanerne ændret forsøgte Brejningbevægelsen at foranstalte en forenet modstanderbevægelse fra både Brejning og Børkop. På to store borgermøder⁸⁾ på Børkop kro blev skolesagen endnu en gang endevendt, og Børkopfolkene, der indtil dette tidspunkt havde forholdt sig passive, støttede nu — om end tøvende — Brejningfolkene. Der blev i hast valgt et såkaldt skoleudvalg også fra Børkop, og den 19/10-1934 tilstilledes sognerådet følgende skrivelse fra de to skoleudvalg i forening:

»Snarlig indkaldelse til ekstraordinært sognerådsmøde for en forhandling med udvalget. — Forhandling ønskes optaget om følgende:

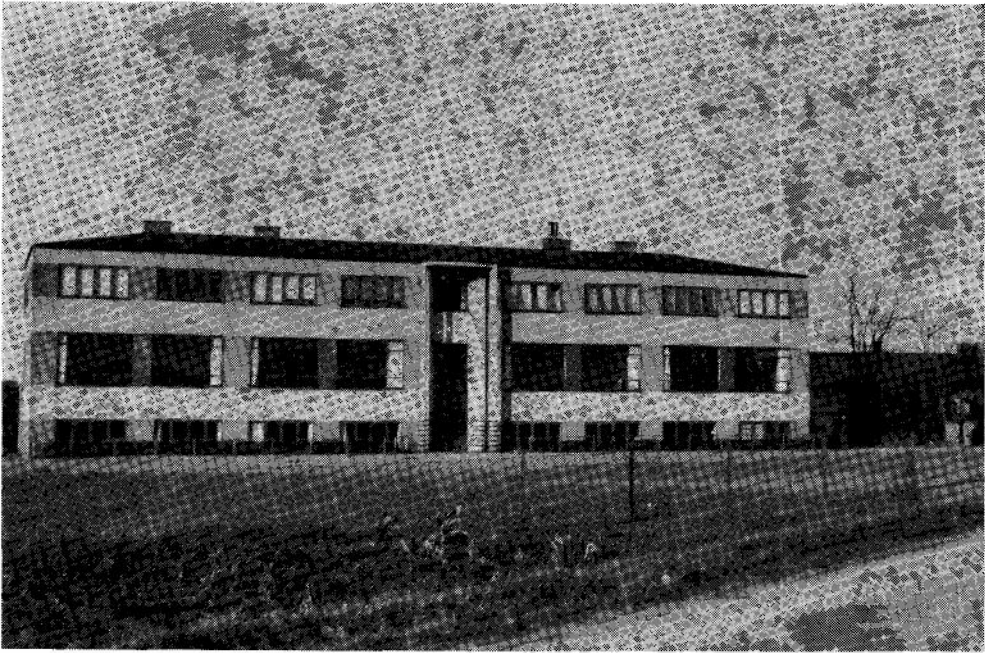
1. midlertidig standsning af det påbegyndte arbejde på den nye skole.
2. den vedtagne skolebygning i Gauerslund ønskes afløst med 1 skole i Brejning og 1 skole i Børkop.«

Som ovenfor omtalt var sognerådet ikke nu til sinds at ville ændre sine trufne standpunkter. Svaret til de to skoleudvalg var en ganske klar afvisning af forhandling overhovedet. Man svarede i tre punkter følgende:

- »1. At protesten mod opførelsen af den nye hovedskole i Gauerslund er utidig fremsat.
2. At sognerådet ikke agter at indgå på nogen som helst forhandling.
3. At sognerådet er gået frem efter sin bedste overbevisning, at man er sig sit fulde ansvar bevidst, og derudfra handler vi.«⁹⁾

Udvalget fra Brejning har formentlig været klar over, at sognerådet ville indtage denne stejle holdning. I hvert fald havde det også forsøgt at få byggeriet standset gennem amtet. Dette fremgår af sognerådets forhandlingsprotokol fra rådets møde den 26/10-1934. Brejningfolkene havde håbet på, at de kunne få amtet til at standse byggeriet ved at henvise til en eventuel forestående kommunedeling. Argumentet var, at så længe intet var afgjort om kommunedelingen, kunne det ikke være rigtigt af Gauerslund kommune at planlægge en skoleordning, der indebar en fastfrysning af de allerede eksisterende kommunale grænser.

Ikke blot amtet blev involveret. Brejningudvalget havde også sendt en protestskrivelse til undervisningsministeriet, hvori man henstillede til ministeriet »af hensyn til en kommunedeling for øje, at standse arbejdet med



*Den ny hovedskole i Gauerslund.
Gengivelse af et fotografi i Børkop arkiv optaget kort efter skolens opførelse i 1935. Skolen er senere blevet udvidet med tilbygninger.*

opførelsen af den nye hovedskole i Gauerslund«. ¹⁰⁾

Sognerådets svar var klart og ganske på linie med den opfattelse, der var kommet til udtryk i de mange foregående skrivelser. Rådet hævdede, at den verserende sag om en eventuel deling af Gauerslund kommune ikke gjorde det naturligt at udskyde den endelige ordning af skoleforholdene i Gauerslund, »da man ikke skønner en kommunedeling vil kunne gennemføres«.

Amtet var ikke til sinds at bakke Brejningbevægelsen op. Ganske vist

forelå der til sognerådsmødet den 30/10-1934 en mundtlig henstilling fra amtet om midlertidigt at standse arbejdet med opførelsen af den nye skole, indtil ministeriets svar forelå.

Dette svar forelå den 13. november og meddelte med henvisning til tidligere skrivelser sin godkendelse af byggeriet. Hermed var den langvarige skolesag endeligt afsluttet, men den havde på mange måder trukket en række modsætningsforhold frem, som i væsentlig grad skulle komme til at præge den senere skoleudvikling i kommunen.

Brejningudvalget fortsatte endnu i godt et halvt år arbejdet på en kom-munedeling og fremsendte gennem amtmand Knud Valløe forskellige fo-respørgsler om folketal, vælgertal, ud-skrevne ejendomsskatter, personlige skatter samt om kommunens samlede formue til sognerådet i Gauerslund. Det ser imidlertid ud til, at den store folkelige opbakning til gunst for en kommunedeling gradvis forsvandt, ef-ter at skolesagen havde fået sin af-slutning. Efter den 20. juli 1935 om-tales spørgsmålet om kommunedeling i hvert fald ikke mere i Gauers-lund sogneråds forhandlingsprotokol. Spørgsmålet var åbenbart ikke læn-gere aktuelt.

Skolestridens betydning for skoleudviklingen i sognet.

Skolestriden i Gauerslund sogn fik væsentlig betydning for den skoleud-vikling, der fulgte i de nærmest føl-gende tiår. Skolesagen afspejler i høj grad det modsætningsforhold, der var mellem visse bestemte grupper. Der var langt fra enighed om, hvilken sko-leordning man skulle have, og som på-vist var modsætningerne så stærke, at sognet (kommunen) en overgang hav-de stået i fare for sprængning.

Sognet havde navn efter landsbyen omkring kirken og omfattede for-uden denne landsby 3 andre lands-byer: Andkær, Andkær Skovby og Brøndsted. Efter at banelinien mel-lem Fredericia og Vejle var blevet an-lagt, opstod stationsbyen Børkop. End-



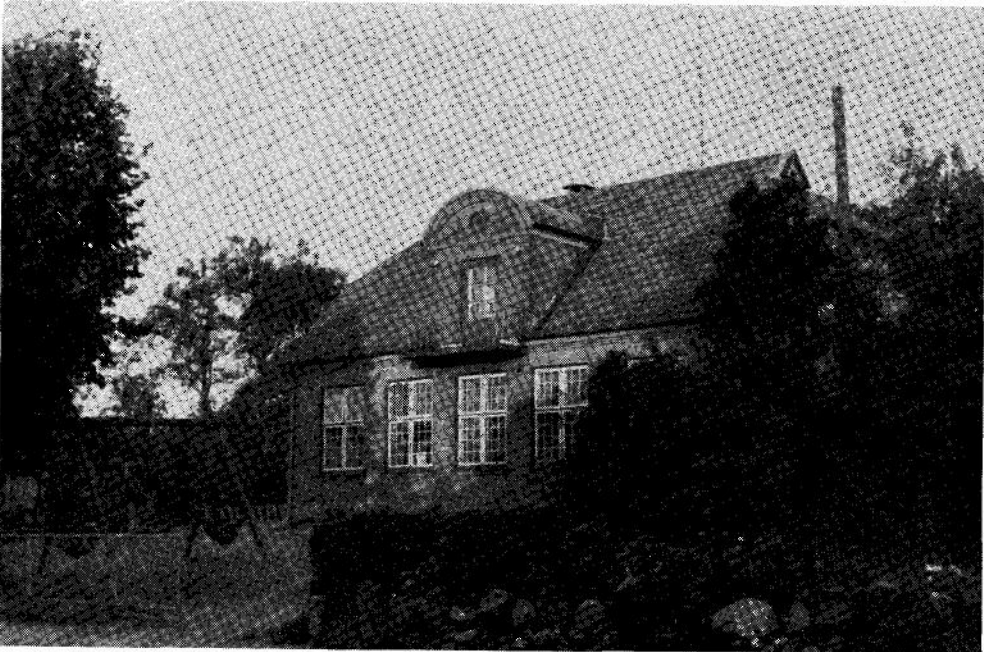
*Brejning forskole.
Bygningen var i brug som skole indtil 1967.
Efter billede i Dansk Skole Stat III, 1934.*

videre opstod der omkring år 1900 en bymæssig bebyggelse med navnet Brejning omkring Den Kellerske Anstalt.

Beboerne i det geografisk store sogn havde kommune og kirke fælles. Der-udover var der ikke meget, der bandt beboerne i sognet sammen. Man var splittet op i forskellige mindre enhe-der, der kun interesserede sig for de-res eget lille område, og som var pa-rate til med alle til rådighed stående midler at kæmpe for deres områders særinteresser.

Der fandtes i sognet fire skoler, en i hver af de gamle landsbyer. Efter at de bymæssige bebyggelser, Børkop og Brejning, var opstået, fik hver af dem en forskole, der skolemæssigt hørte sammen med hovedskolen i Gauerslund. Såvel Brejning som Børkop prægedes af en forholdsvis stærk be-folkningstilvækst, og de blev efterhån-den meget større end de fire oprinde-lige landsbyer.¹¹⁾

Når man i dag ser tilbage på skole-striden i 1933-1935 ud fra den afkla-ring, som tidsperspektivet giver, er det tydeligt, at den da skabte strid og



Forskolen i Børkop.

Bygningen, der ses fra syd, var i brug som skole indtil 1967, da en udvidelse af Gauerslund hovedskole overflødiggjorde forskolen. Bygningen anvendes nu som kommunal legestue; på pladsen foran ses legeredskaber.

Efter foto i Børkop arkiv optaget i 1975.

bitterhed blev en faktor, der stærkt medvirkede til at forsinke indretningen af et centraliseret skolevæsen. Sognerådet havde nok kunnet gennemtrumfe én skole frem for de to skoler, som befolkningen ønskede, men det holdt hårdt, og det havde så absolut ikke været risikofrit. Ville sognerådet på baggrund af den netop overståede højroastede tale om kommunesprængning risikere sin eksistens ved en eventuel hurtig centralisering af kommunens samlede skolevæsen efter den nye skolelovs gennemførelse den 18. maj

1937?¹²) Den befolkningsmæssige opbakning bag en sådan centralisering må have været særdeles ringe.

Byggeriet af den nye skole i Gauerslund, der kaldtes en centralskole, fandt sted flere år før 1937-loven. Denne lov tilskyndede kommunerne til at foretage centralisering af deres skolevæsen enten enkeltvis eller sammen med andre kommuner. Det vil derfor være naturligt at undersøge, om Gauerslund sogneråd med sine dispositioner faktisk havde forgrebet lovens centraliseringsønske.

Hvis dette skulle have været tilfældet, må man gå ud fra, at et sådant ønske har været udtrykt i senere afgørelser om skoleudviklingen i kommunen. Navnlig efter lovens vedtagelse ville man have gode muligheder for med en henvisning til denne lov at gennemføre en mere vidtgående centralisering med nedlæggelse af skoler til følge.

I perioden mellem skolelovens gennemførelse i 1937 og året 1950 opstod der to gange en lejlighed, hvor sognerådet havde mulighed for at foretage en centralisering. Første gang var under drøftelserne i 1938-1939 om bygningen af en ny skolebygning i Brøndsted og anden gang under debatten om en eventuel fornyelse af skolerne i Andkær og Andkær Skovby. Denne debat tog sin begyndelse allerede i 1939 og var endnu ikke afsluttet i 1950.¹³⁾

I disse to tilfælde havde sognerådet mulighed for bl. a. med henvisning til skoleloven fra 1937 paragraf 2 stk. 3 og paragraf 6 stk. 1-5 enten selv eller sammen med en eller flere nabokommuner at »slutte sig sammen til et skoleforbund til fælles ordning af skoleforholdene inden for kommunerne«. ¹⁴⁾

Mulighederne for, at Gauerslund kommune kunne gennemføre en centralisering var altså formelt til stede. Men som allerede påvist eksisterede der ikke nogen befolkningsmæssig tilslutning til en sådan centralisering. Skolesagen fra 1933-1935 om Gauerslund skole havde med al ønskelig ty-

delighed vist, at befolkningen absolut ikke ønskede nogen centralisering, men snarere en yderligere decentralisering.

For at kunne afgøre, om der fra sognerådets side har været tale om en overordnet langsigtet målsætning, der gik i retning af en centralisering af kommunens samlede skolevæsen, er det nødvendigt kort at se på sognerådets behandling af skolespørgsmålene i henholdsvis Brøndsted og Andkærområdet. Hvis sognerådet havde haft et centraliseringsønske, måtte et sådant ønske formodes at smitte af på rådets indstilling til spørgsmålet om nye skoler de nævnte steder.

Ny skole i Brøndsted.

Sognerådets forhandlingsprotokol indeholder intet om forhandlinger med nabokommunerne om et eventuelt skoleforbund. Denne mulighed for centralisering er derfor øjensynlig ikke blevet behandlet. Heller ikke i behandlingen af nybygningen af skolen i Brøndsted var der tale om en eventuel nedlæggelse af denne skole. Ej heller drøftedes det, at lade skolen i Brøndsted fungere som forskole til den netop byggede hovedskole i Gauerslund.

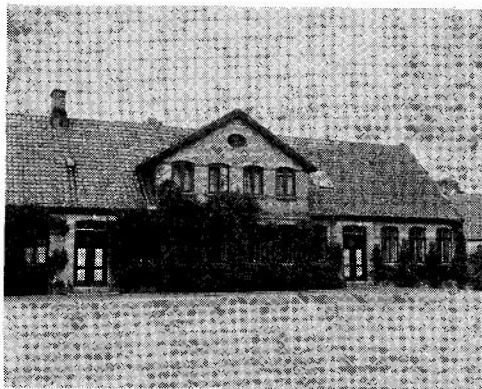
Udgangspunktet for drøftelsen om en omforandring af Brøndsted skole var netop den nye skolelov. Udover at give mulighed for centralisering opstillede denne lov en række krav til skolernes udseende og indretning. Den gennemgik temmelig detaljeret,

hvilke lokaler der skulle findes ved alle skoler, og opstillede regler og forordninger, der af kommunerne skulle opfyldes i løbet af det først følgende tiår.

Sognerådet besluttede på et møde den 13. juni 1938 at anmode arkitekt Billund om at udarbejde tegninger og overslag til en omforandring af Brøndsted skole. På samme møde blev det besluttet at indkalde skolekommissionen til et møde den 11/7-1938. På dette møde vedtog man i forening at søge tegningerne godkendt. Fra skoledirektionen forelå godkendelse af tegningerne til sognerådsmødet den 9/1-1939 (der var dog foretaget visse mindre rettelser), og efter at arkitekt Billund havde udarbejdet et overslag, blev arbejdet på mødet den 13/3-1939 udbudt i licitation.

Som det fremgår af ovenstående, synes skoleplanerne om et byggeri i Brøndsted ikke at have givet anledning til nogen synderlig debat i sognerådet, ligesom der heller ikke blev rejst nogen protestbevægelse. Ikke med et ord nævnes hele sagen i skolekommissionsprotokollen — hvilket er underligt, da det af sognerådsprotokollen tydeligt fremgår, at byggesagen har været til udtalelse i skolekommissionen.

Intetsteds i de officielle papirer findes ordet centralisering brugt i forbindelse med byggesagen i Brøndsted. Denne manglende tilkendegivelse i kildematerialet fremkalder uvilkårligt en tvivl om sognerådets vilje til en centralisering. Og tvivlen bestyrkes



Brøndsted skole.

Bygningen, der ses fra nord, gik ud af brug som skole i 1967.

Billedet her, der er fremstillet på grundlag af et negativ foto i Børkop arkiv optaget i 1953, viser skolen, som den så ud efter en ombygning foretaget i 1909.

ved en konstatering af forholdene i forbindelse med skolebyggeriet i Brøndsted.

Hvis sognerådet havde haft ønsker om en centralisering i 1939, måtte sådanne ønsker have påvirket drøftelserne om skolebyggeriet i Brøndsted. Skolen lå i en lille, forholdsvis aflukket del af kommunen. Skoledistriktet havde kun et lille børnetal, og udsigten til nogen stor befolkningstilvækst var særdeles ringe. På denne baggrund ville det have været nærliggende for sognerådet at centralisere gennem en nedlæggelse af Brøndsted skole og en overflytning af eleverne til den næsten nybyggede Gauerslund skole. Når dette ikke skete, må man slutte, at sognerådet ikke ønskede nogen centralisering overhovedet, men var vil-



*Andkær skole, hovedbygningen.
Bygningen, der ses fra nordøst, overgik i privat eje i 1958.
Efter foto i Børkop arkiv optaget i 1963.*

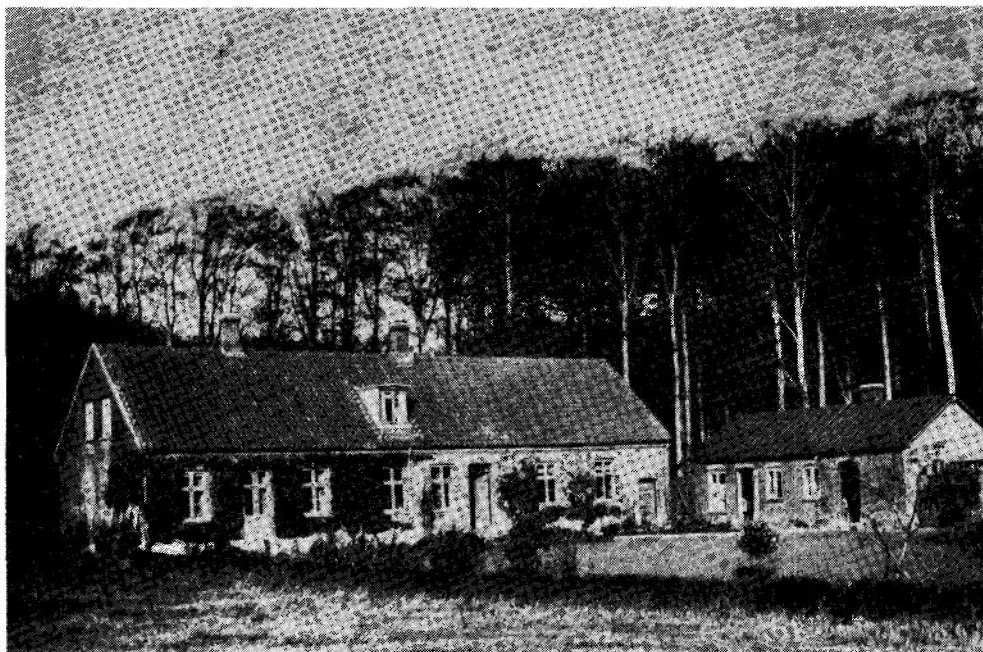
lig til at sætte alle de små skoler i stand efter 1937-skolelovens bestemmelser og krav.

Skoleforholdene i Andkær og Andkær Skovby.

Den ældste af de to skoler i Andkær-området var Andkær skole, der på foranledning af Frederik den IV blev bygget som rytterskole.¹⁵⁾ Andkær skoles skoledistrikt omfattede Andkær og Sellerup undtagen de til Gauerslund og Andkær Forskov henlagte beboelser.¹⁶⁾ Skolen havde en lærer og en

forskolelærerinde, og der var på skolen tre klasser: 1. klasse omfattende 1. og 2. årgang, 2. klasse 3. og 4. årgang og 3. klasse 5., 6. og 7. årgang. De tre klasser undervistes i to undervisningslokaler.¹⁷⁾

Den anden skole, Andkær Forskov skole, blev bygget i sommeren 1884 og indviet af provst Assens, Gauerslund, samme år. Skoledistriktet omfattede en mindre del af Andkær by, mark, skov og vig samt Sellerup land, skov, mark og fattiggården. Skolen havde én lærer og to klasser – ældste og yngste – og der fandtes ét klasseværelse.¹⁸⁾



*Andkær Skovskole.
Bygningerne, der ses fra sydvest, overgik i privat eje i 1958.
Efter foto i Børkop arkiv optaget i 1935.*

Disse to skolars fremtid skulle ifølge skolekommissionsprotokollen drøftes på to møder i henholdsvis Andkær skole og Andkær Skovskole.¹⁹⁾ Møderne skulle finde sted i februar 1939, og amtsskolekonsulent Jepsen, Vejle, havde givet tilsagn om at være til stede for sammen med skolekommissionen at forelægge planer til en fremtidig skoleordning for de to skoledistrikters beboere. Den ordning, som skolekommissionen sammen med amtsskolekonsulenten ville foreslå, var en sammenlægning af de to skoledistrikter samt bygning af en ny skole til erstatning for de to gamle. Denne nye

skole skulle således være fælles for børnene i både Andkær og Andkær Forskov skole.

For den nærmest følgende tid svigter kilderne. Skolekommissionsprotokollen melder intet fra perioden 1939-1946, og også sognerådets forhandlingsprotokol er tavs, hvad en del af perioden angår. Uomtvisteligt er det imidlertid, at sognerådets initiativ i 1939 ikke dengang førte til bygning af nogen skole. Først fra 1942 kan man på ny følge skoleproblemerne behandling i sognerådet. På et møde den 12/1-1942 forhandlede der om,

hvorvidt man skulle bygge Andkær Skovskole »op til tidens krav«.20) Dette blev nedstemt,21) og som en konsekvens heraf blev et eventuelt skolebyggeri udsat, men visse mindre, påtrængende reparationer gennemførtes.

Formentlig på baggrund af sognerådets ubeslutsomhed på mødet den 12/1 med hensyn til, hvilken skoleløsning man ønskede i Andkær-området, fremkom den 10/3-1942 en anmodning fra beboere i Sellerup by og mark om at få en skole i Sellerup. Sognerådet var nu nærmest tvunget til at tage stilling til den fremtidige skoleordning i denne del af kommunen. Man besluttede på et sognerådsmøde den 23/3-1942 med 6 stemmer mod 4 ikke at bygge skole i Sellerup og senere på samme møde med 8 stemmer mod 2 at bygge to skoler i Andkær-området. Man gik endog imod sin beslutning af 12/1-1942 og vedtog at lade arkitekt Chr. Petersen, Vinding, udarbejde et overslag til en omforandring af Andkær Skovskole.22)

I løbet af de næstfølgende måneder viste det sig imidlertid, at sognerådets indstilling til løsningen af skoleforholdene i Andkær-området ikke var endelig. Sagen blev atter taget op den 13/4-1942, da hele sognerådet var samlet til møde. Man vedtog med 6 stemmer mod 5 at fortsætte skolebyggeriet. Byggeplanerne fortsattes planmæssigt med en vedtagelse den 8/6-1942 om at udbyde Skovskolen i licitation »snarest muligt«. Men allerede den 2/7-1942 ændrede man signaler. Der foretoges en afstemning om at på-

begynde opførelsen af skolen efter de indkomne tilbud. 4 stemte for, 1 var blank, medens 6 derimod stemte for, at man fuldstændig skulle udsætte byggeriet.

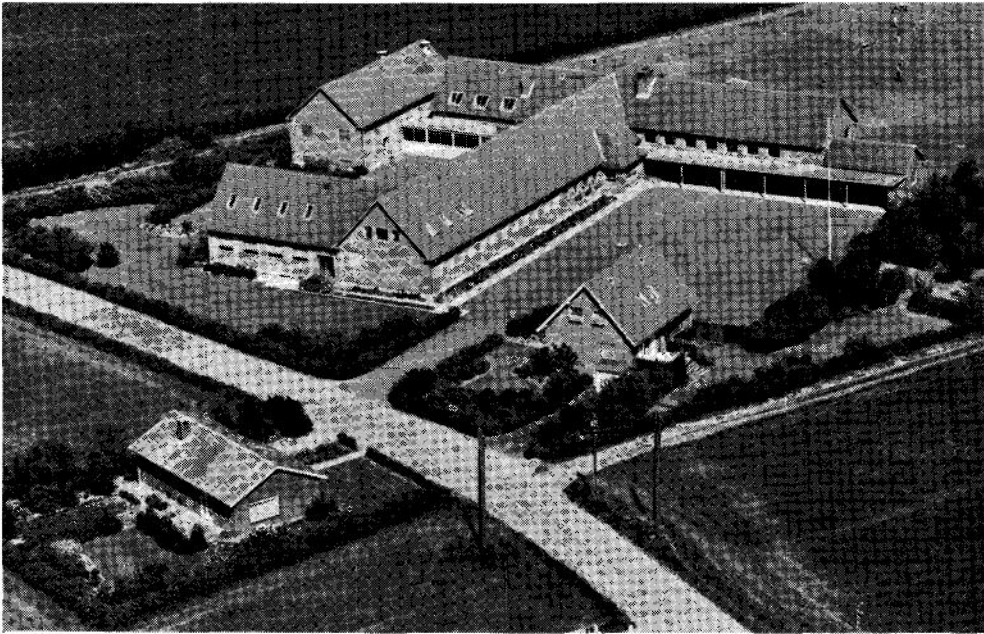
Skoleplanerne blev herefter skrinlagte. Om årsagerne til sognerådets ret usædvanlige svingen hid og did mellem den 12/1-1942 og den 2/7-1942 meddeles intet i sognerådets forhandlingsprotokol.

Sagen blev først taget op igen den 11. juni 1945, hvor man vedtog at foretage en ny behandling. Også denne nye behandling blev udsat på en række på hinanden følgende møder, og først den 12/6-1946 kom sagen atter til behandling. Der blev på dette møde vedtaget »at afholde orienterende møder i Andkær skole og Andkær Skovskole med ca. en uges mellemrum. Skolekommissionen og skole-distriktets beboere indbydes«.23)

Nu var man altså nøjagtig lige så langt, som da skolekommissionen og amtsskolekonsulent Jepsen i 1939 havde rejst sagen. Efter 7½ års diskussioner var der ikke truffet nogen beslutning om skoleordningen.

De orienterende møder synes at have givet som resultat, at man ville anmode sognerådet om at afholde en afstemning blandt skoledistriktets beboere. Beboernes planer gik ud på, at en sådan afstemning skulle være afgørende for, hvilken skoleløsning der skulle vedtages.

En skrivelse herom må have ligget på sognerådets bord ved mødet den



Andkær Fællesskole.

Skolekomplekset er set fra vest. Den villa, der ses lidt til højre for billedets midte, er skolelederbolig. Den, der ses i billedets nederste venstre hjørne, hører ikke til skolen. Vejen mellem sidstnævnte bygning og skolekomplekset fører fra Andkær by til Andkær Skovby. I billedets øverste højre hjørne ses en del af skolens sportsplads.

Billedet her er fremstillet efter et foto fra Andkær skoles konfirmationstelegram. Det kan dokumenteres, at fotografiet er optaget før 1963; sandsynligvis er optagelsen sket kort tid før dette år.

8/7-1946.²⁴⁾ Her afslog rådet nemlig at lade foretage ovennævnte afstemning, om der skulle bygges én eller to skoler i Andkær-området. På dette tidspunkt var sognerådet nemlig blevet tilhænger af kun én skole i dette område og har formodentlig været bange for, at afstemningen ville give flertal for to skoler. Og på et møde den 10/9-1946 besluttede sognerådet med 7 stemmer for og 4 imod at lade bygge en skole fælles for Andkær sko-

les og Andkær Forskov skoles skoledistrikter, og der nedsattes et byggeudvalg. Planerne blev udarbejdet og af sognerådet den 14/4-1947 ønsket fremmet »mest muligt«.

Da beslutningen endelig var truffet den 10/9-1946, blev skolekommissionen bedt om en erklæring i sagen. Gennem en afstemning her den 20/12-1947 fremkom et knebent flertal — 4 mod 3 — for at anbefale sognerådets planer. Samtidig godkendte skolekom-

missionen de fra amtskonsulenten fremsendte tegninger til den ny skole.²⁵⁾

Nu, hvor sagen endelig synes løst, dukkede der nye og særdeles vanskelige problemer op. Man kunne ikke enes om placeringen af skolen. Dette førte med sig, at hele spørgsmålet endnu en gang blev udsat, og af såvel sognerådets forhandlingsprotokol som skolekommissionsprotokollen fremgår det, at der blev ført adskillige forslag til ordning af skoleforholdene i Andkær-området i marken i hele perioden 1948-1956. Først i 1957 blev byggeriet påbegyndt, og en fælles skole kunne tages i brug efter næsten 20 års debat.

Som det fremgår af ovenstående redegørelse for forløbet af diskussionen om skoleordningen i Andkær-området, der er baseret på sognerådets forhandlingsprotokol og skolekommissionsprotokollen, stod striden om, hvorvidt der skulle bygges én eller to skoler. De forskellige sogneråd ønskede skiftevis én og to skoler, og af mødereferaterne kan det forsigtigt udledes, at beboerne i området ønskede to skoler. Man ville bevare områdernes selvstændighed. Anmodningen til sognerådet den 10/3-1942 fra Sellerupborgere om at få en skole placeret i Sellerup tyder på, at man snarere end en centralisering ønskede en yderligere decentralisering. Sognerådsmedlemmerne, der for størstedelens vedkommende boede i byområderne Brej-

ning og Børkop eller disse byers nærmeste omegn, har åbenbart ikke været ovenud begejstrede for en centralisering.²⁶⁾ Hvis dette havde været tilfældet, er det vanskeligt at forklare, hvorfor der skulle gå så mange år, før beslutningen af 10/9-1946 om bygning af kun én skole blev ført ud i livet.

Som nævnt var der hverken i skolekommissionen eller i sognerådet enighed om, hvilken skoleordning der skulle gennemføres i Andkær-området. P. A. Grønnebæk²⁷⁾ har i en samtale oplyst, at socialdemokraterne i de perioder, han sad i sognerådet, gik ind for kun én skole. Partiet brugte dog ikke dette standpunkt som argument i valgkampe. Befolkningen var imod én skole, og de socialdemokratiske medlemmer i sognerådet ønskede ikke at sætte stemmer til på grund af indstillingen om en fælles skole.

Hvor man i Gauerlundstriden 1933-1935 havde handlet på mindre end et år trods en voldsom folkelig protest, handlede man ikke her. Dette til trods for, at der efter de ovennævnte protokoller at dømme ikke har været en befolkningsprotest af samme størrelse. At krigen har haft betydning for udsættelsen, er nok tænkeligt, men at den alene skulle kunne forklare op mod 20 års udsættelse, er ikke troligt. Meget tyder på, at sognerådet *ikke har villet* centralisere, og først da ministeriet og skoledirektionen tilstillede sognerådet en række krav om undervisningsplanernes indhold og skolebygningernes udseende,²⁸⁾ besluttede man sig for at bygge.

Årsagerne til forsinkelsen af byggeriet af Andkær Fællesskole må altså primært søges i sognerådets manglende vilje. Dette i forbindelse med befolkningens klare ønske om at beholde 2 skoler gjorde, at der først blev centraliseret — gennem en sammenlægning — i Andkær-området i 1958.

Den private realskole.

I 1928 købte ægteparret Kappel Petersen Børkop private Realskole. Prisen var 52 000 kr., og skolen havde da 51 elever.²⁹⁾ Forstanderparret var bekymret for, om det kunne klare økonomien, og kommunen ydede i de første år henholdsvis 1200 kr., 950 kr., 1050 kr. og 800 kr. i støtte. Da skolen havde overlevet disse år — bl. a. på grund af et stærkt stigende elevtal — blev tilskuddet fra kommunen nedsat til 600 kr. årligt.³⁰⁾

Realskolens elever var fortrinsvis indensogns elever, og kommunen kunne derfor have en interesse i, at skolen overlevede. Da dette mål var opfyldt, kunne man tillade sig at sænke tilskuddet og alligevel bevare realskolemuligheden for de af kommunens elever, der var egnede til en boglig uddannelse. Denne slutning er nærliggende, eftersom det viste sig, at da der igen var fare for en nedlæggelse af realskolen ved hr. Kappel Petersens død i 1938, blev det kommunale tilskud atter hævet.

Elevtallet var hastigt stigende. På 10 år (1928-1938) mere end fordoble-

des elevtallet, så der ved fru Kappel Petersens eneovertagelse af skolen i 1938 var 109 elever. Indeholdt i det stigende elevtal var et stigende antal elever fra Gauerlund kommune — igennem årene 1928-1943 i gennemsnit godt 60 elever. Heraf var en del undervisningspligtige (i gennemsnit for ovennævnte periode ca. 47).³¹⁾ Forrespurgt om kommunen gennem tilskud betalte for den undervisning, disse elever fik, svarede fru Kappel Petersen i en skrivelse til mig dateret 7. maj 1976 bl. a.: »Nej, kommunen betalte ikke undervisningen. Kun et lille tilskud på 10 kr. pr. elev eller mindre. Men det var heller ikke meningen dengang, det var statstilskuddene, der var de væsentlige. Det ville dog have lettet vores arbejde, om sognerådet havde været mere spendabelt, hjulpet på skolens vedligeholdelse og anskaffelse af undervisningsmidler. Samt givet os en rimelig indtægt.«

Kommunen kunne altså se en økonomisk fordel i, at realskolen bestod. Man var indstillet på, at den skulle bestå, og i krisetider var man villig til at yde den et større tilskud for at hjælpe den over krisen. Kommunen havde for øvrigt ikke blot fordel af skolen ved, at den fik en del af sine undervisningspligtige elever (i 1937 ca. 12½ %) undervist for en lille pris, men også ved, at skolen som arbejdsplads gav skatteindtægter. Skolepengene var fra 10 til 20 kroner om måneden, så sammenholdt med kommunens tilskud bliver resultatet, at kommunen dækkede skolepengene for 3-6



Børkop private Realskole.

Billedet er gengivelse af et luftfoto i Børkop arkiv optaget ca. 1937-1938. Man ser både skolens hovedbygning (til venstre i billedet) og den bygning (til højre i billedet), der i nederste etage rummede gymnastiksal og i etagen ovenover sløjdløkkale. Vejen, som ses i forgrunden, er Søndergade i Børkop. Skolen ophørte som privat realskole i 1960, hvorefter kommunen overtog bygningerne og indtil 1967 videreførte skolen som en overbygning til Gauerlund skole.

elever om året.³²⁾ Sognerådets skolepolitik synes på dette grundlag at have været, at hvis borgerne ønskede, at deres børn skulle have en præliminærexamen, måtte de selv betale.

I sognerådets forhandlingsprotokol nævnes realskolen stort set kun hvert år i september, når den havde ansøgt om det årlige tilskud. Sognerådet synes derudover ikke at have beskæftiget sig med realskolen. Skolen var billig, og sognerådet var liberalt, »holdt på det private initiativ« (fru Kappel

Petersens skrivelse) og må have ment, at dette private initiativ skulle hvile næsten i sig selv uden store kommunale støtteordninger.

Eksistensen af realskolen kan således have haft betydning for sognerådets stilling til en eventuel købstadsordning med centralisering. Hvorfor påføre sig en udgift ved at gøre noget kommunalt, når det på privat basis fungerede godt og billigt? Og man har måske ydermere — som følge af skolesagen i Gauerlund — været interes-

seret i at bevare skoleforholdene, som de var, og lade den private realskole tage sig af den undervisning, der førte frem til en eksamen. På den måde fik man en ordening til befolkningens tilfredshed (de enkelte mindre enklaver beholdt deres skoler) og en billig løsning på problemet omkring den videgående skoleuddannelse.

Billigt blev det af flere grunde. Hvis kommunen selv skulle oprette en eksamenskole, skulle den ifølge 1937-skolelovens paragraf 3 stk. 1 også oprette en eksamensfri mellemskole. Dette ville ifølge samme lovs paragraf 19 medføre, at der på undervisningsplanen skulle optages en række fag, som stillede krav om faglokaler (naturlære, sløjd og husgerning). Selv om Gauerlund skole var nybygget, ville konsekvensen blive, at der skulle ofres betydelige summer for at opfylde lovens forskellige krav.

Den 11. april 1939 sendte fru Kappel Petersen en ansøgning til sognerådet om en kommunegaranti for et lån til afløsning af to mindre, men meget dyre lån i Børkop realskole, som hun — da hun nu var blevet alene — ikke kunne svare renter og afdrag af. Senere i ansøgningen hedder det: »Fra tidligere ansøgninger om kommunetilskud er sognerådet bekendt med, at Børkop realskole underviser en stor del af kommunens børn. Ved skoleårets begyndelse var der 70 børn fra Gauerlund kommune, deraf 55 skolepligtige. Jeg håber, at sognerådet vil betragte også disse børns undervis-

ning som et kommunalt anliggende«. ³³⁾

Ansøgningen blev behandlet samme dag på et sognerådsmøde, og en kommunegaranti på 35 000 kr. bevilgedes. ³⁴⁾ Netop dette år, hvor der var optræk til en krise omkring realskolen, satte sognerådet endvidere tilskuddet op til det dobbelte. ³⁵⁾

Når man fra sognerådets side valgte den løsning at støtte realskolen ekstra i krisetider, kan spørgsmålet om økonomi meget vel have spillet en væsentlig rolle. Denne løsning indebar nemlig, at man ikke behøvede at investere noget større beløb på skolen, blot skulle man sikre sig, at realskolen kunne holde skindet på næsen økonomisk.

En række faktorer peger således på, at eksistensen af den private realskole har haft betydning for sognerådets skoledispositioner i perioden omkring og efter skolelovens vedtagelse i 1937.

Sognerådet og skolekommissionen.

Sognerådets flertal var igennem hele perioden borgerligt. ³⁶⁾ En nøjagtig opspaltning i partier af denne borgerlige gruppe er yderst vanskelig, idet ingen af de borgerlige lister angiver partitilhørsforhold (jævnfør valgberne for sognerådsvalgene). Sammenholder man imidlertid med valgberne for folketingsvalg i samme periode, fremgår det, at hovedparten af de borgerlige stemmer var venstrestemmer og den overvejende del af resten konservative.

Det forhold, at der i perioden 1933-1950 konstant var et venstredomineret borgerligt flertal, har måske påvirket en centralisering i negativ retning. Der forekommer i hvert fald en god grad af overensstemmelse mellem de borgerlige lokalpolitikeres praksis her på mikroplanet og venstre-folketingsmændenes betænkeligheder ved og modstand mod centraliseringstankerne, der blev udtrykt under 1937-skolelovforslagets anden behandling i folketetinget. Venstremanden Hans Pinstrup var imod nedlæggelse af mindre skoler, og han sagde bl. a.: »det er urimeligt, at f. eks. en stationsby i kraft af sit flertal skal kunne vedtage at nedlægge de omliggende landsbyskoler mod beboernes, mod forældrenes ønsker, og skal så forlange, at børnene skal tage ind til stationsbyernes skoler«.³⁷⁾ Man mente, at fordyrelsen af skolevæsenet på landet uvægerligt måtte føre til nedlæggelse af de mindste landsbyskoler, og det var man imod.

Skolekommissionen handlede ofte i skolespørgsmål i overensstemmelse med sognerådets flertal, hvilket ikke kan undre, da det var sognerådets flertal, der udpegede kommissionen.

I 1933-1935 — da Gauerslund skole gennemførtes — kunne sognerådet handle hurtigt. Muligvis havde rådet dengang stort set kun klare kommunalpolitiske grunde til at handle hurtigt. Det er klart, at sognerådet bedre ville være i stand til at undgå den truende kommunedeling, hvis man som argument over for ministerium

og amt havde en ny, moderne, 5-klasse, årgangsdelt skole placeret geografisk på en sådan måde, at børnene fra Brejning ikke havde længere til skole end dem fra Børkop. En lignende risiko eksisterede ikke senere.

At den ny Andkær Fællesskole først blev bygget i 1956-1958 til trods for, at den var vedtaget i sognerådet i 1946, og tegningerne var godkendt af skolekommissionen inden udgangen af 1947, kan hænge sammen med, at folketetinget ændrede tidsfristen for kommunernes opfyldelse af 1937-lovens bestemmelser. Disse bestemmelser, der var tretrin-delt, skulle efter lovens bestemmelse være gennemført i 1948,³⁸⁾ men netop dette år — altså samme år som planerne om en fælles skole for Andkær-området stoppedes — blev fristen på grund af landkommunernes træghed i at opfylde lovens krav forlænget til 1958. Dette sammenfald i tid forekommer ikke tilfældigt. Ved at vente med at bygge en fælles skole til udløbet af den nye tidsfrist kunne man udskyde en betydelig udgift og derigennem medvirke til umiddelbart lavere skatter for kommunens borgere. Samtidig kunne man i nogen grad tilgodese beboerønskerne i de to lokalsamfund i Andkær og Andkær Skovby.

Det var skolekommissionen, der i 1939 sammen med amtsskolekonsulenten lagde op til, at der kun skulle være én skole i Andkær-området. Følgelig må skolekommissionen formodes at have ønsket en vis centralisering. I 1946 var kommissionens flertal stadig

for kun én skole. Initiativet til standseringen af planerne var sognerådets og ikke skolekommissionens.

Konklusion.

Formålet med dette arbejde har været at belyse skoleudviklingen i Gauerslund kommune i perioden 1933-1950 — herunder specielt at undersøge, hvilke faktorer der hæmmede en centralisering efter 1937-skolelovens bestemmelser. Efter at have studeret den lokalpolitiske skoledebat, som den er kommet til udtryk i sognerådets forhandlingsprotokol og skolekommissionsprotokollen, forekommer det mig muligt at påpege visse bestemte faktorer, der givetvis var overordentlig væsentlige for hæmningen af en centralisering.

Hovedårsagen må søges i sognerådets manglende vilje til at efterkomme 1937-lovens tilskyndelse til centralisering. Denne manglende vilje kan derimod ikke forklares entydigt, idet der til grund for den synes at ligge en flerhed af årsager.

Det faktum, at sognet ikke udgjorde en enhed, har formentlig fremelsket en bred folkelig uvilje mod de enhedsbestræbelser, en centralisering er udtryk for.

Den politiske struktur med et klart borgerligt flertal af vælgere og sognerådsmedlemmer har uden tvivl påvirket sognerådets eventuelle lyst til at arbejde for centralisering på negativ måde. Den politiske, borgerlige opfattelse, at det frie initiativ skal støttes,

kan endvidere indirekte have virket hæmmende for en centralisering, idet den private realskole var et udtryk for en liberal grundholdning —, og derfor ønskede man den bevaret. Bestræbelser i den retning måtte nødvendigvis blive uforenelige med en kommunal realskole — enten oprettet af Gauerslund kommune alene eller sammen med andre kommuner.

Hvis sognerådet havde haft viljen til at centralisere, kunne man formentlig have trodset borgerprotester, ganske som man gjorde det i 1934 i byggesagen i Gauerslund. Det forekommer mig rimeligere at tolke sognerådets holdning til skoleudviklingen i sognet på baggrund af de handlinger og beslutninger, man traf vedrørende bygningen af Brøndsted skole og Andkær Fællesskole samt den holdning, støtteordningerne til den private realskole afspejler, end på baggrund af den kommunalt betingede årsag til bygningen af Gauerslund hovedskole.

Gennem disse handlinger — tagen lokalhensyn — og gennem interessen for bevarelsen af den private realskole dokumenteres den manglende vilje til centralisering. Også økonomien har spillet en rolle — ja, måske har hensynet hertil været afgørende. Centralisering ville koste penge, ja blot en opfyldelse af 1937-lovens bestemmelser om nedsættelse af klassekvotient, gennemførelse af hygiejniske foranstaltninger og oprettelse af faglokaler samt forhøjelsen af det samlede minimumstimal ville koste penge.

Sognerådet kunne udskyde en god del af disse udgifter ved at vente længst muligt med at opfylde bestemmelserne, og man ville oven i købet ikke tabe stemmer ved det.

Om forholdene i Gauerlund kommune har været typiske er det vanskeligt at sige. Trægheden med hen-

syn til opfyldelsen af 1937-lovens bestemmelser var i hvert fald markant i stort set alle landkommuner. Ser man for eksempel på skolenedlæggelser i Vejle amt i perioden 1937-1970, fremgår det tydeligt, at det først fra slutningen af 1950'erne begyndte at blive almindeligt, at der nedlagdes skoler.³⁹⁾

NOTER.

- 1) Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947, p. 203.
- 2) Denne skrivelse blev sendt til undervisningsministeriet den 13/5-1933.
- 3) Ministeriets svar findes refereret i sognerådets forhandlingsprotokol den 12/6-1933, samme dag som det blev behandlet.
- 4) Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947, p. 211. Samstedes findes en afskrift af klageskrivelsen fra Brejning Borger- og Håndværkerforening til undervisningsministeriet.
- 5) Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947, p. 229.
- 6) Denne skrivelse findes i afskrift i sognerådets forhandlingsprotokol, p. 245 f.
- 7) Skrivelsen beskæftiger sig med alle de forhold, der kunne komme i betragtning ved en eventuel kommunedelning. Også det økonomiske grundlag for den eventuelle nye kommune anfægtes. Punkt for punkt tilbagevises Brejningskrivelsens oplysninger og beregninger.
- 8) Borgermøderne fandt sted den 17/10 og den 26/10 1934. Deltagelsen var særdeles stor — henholdsvis 150 og 400 — og der var stor enighed om, at sognerådets plan burde kasseres. Møderne fik en overordentlig stor pressedækning (Vejle Amts Socialdemokrat d. 18/10-1934 og Vejle Amts Folkeblad d. 27/10-1934). På mødet faldt der drøje hug til sognerådet, og sognerådsformanden kaldtes »en Hitler«, ligesom der taltes om privatinteresser. Det blev åbent antydnet, at »skoleslottet« kun skulle bygges for at hindre en kommuneadskillelse.
- 9) Såvel skoleudvalgenes skrivelse som sognerådets svar findes i afskrift i sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947, p. 262 f.
- 10) Denne skrivelse var afsendt til ministeriet den 6/10-1934.
- 11) Denne udvikling er siden da blevet endnu mere udtalt, hvilket kortet side 56-57 klart viser.
- 12) Love og Ekspeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen 1937-1938 B. Skoleforhold, 1939. (Opslag under dato).
- 13) Diskussionen omkring skoleforholdene i Andkær-området varede i næsten 20 år kun afbrudt af mindre pauser.
- 14) Love og Ekspeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen 1937-1938 B. Skoleforhold, 1939. (Under 18. maj 1937).
- 15) J. S. Fruergaard: Almueskoleundervisningen i Gauerlund sogn 1721-1935.
- 16) Embedsbog for Andkær skole.
- 17) Undervisningsplan for Andkær skole, 1943.
- 18) Embedsbog for Andkær Skovskole.
- 19) Skolekommissionsprotokollen 1925-1954, mødet den 23/1-1939.

- 20) Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947.
- 21) Stemmetallene var: 3 for, 5 imod og 3 blanke. Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947.
- 22) Dette skete også. Chr. Petersen udarbejdede tegninger til en eventuel ny skolebygning. Tegningerne er dateret den 2. juni 1942 (findes i Skolekommissionens forhandlingsprotokol som bilag).
- 23) Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947.
- 24) På dette møde har formentlig også ligget en udateret skrivelse, hvori 93 underskrevne personer fra Andkær Skovskoles skoledistrikt udtaler »et indtrængende Ønske om at beholde vor Skole paa dens nuværende Plads«.
- 25) Skolekommissionens forhandlingsprotokol, p. 68.
- 26) *Sognerådsmedlemmernes bopæl 1933-1950.*
(Kilde: Valgbøgerne ved valget til medlemmer til kommunalbestyrelsen i Gauerlund kommune for årene 1933, 1937, 1943, 1946 og 1950. Børkop kommunes arkiv).
- | | Børkop | Brejning | Andkær | Gauerlund | Brøndsted |
|------|--------|----------|--------|-----------|-----------|
| 1933 | 5 | 3 | 2 | 1 | 0 |
| 1937 | 5 | 4 | 1 | 1 | 0 |
| 1943 | 4 | 5 | 1 | 0 | 1 |
| 1946 | 4 | 5 | 1 | 1 | 0 |
| 1950 | 4 | 5 | 1 | 1 | 0 |
- 27) Pensioneret sygekassekasserer P. A. Grønnebæk, Børkop. Var i perioden 1943-1970 medlem af Gauerlund sogneråd valgt af socialdemokratiet. Var i samme periode medlem af skolekommissionen.
- 28) Skrivelse fra ministeriet om gymnastikundervisning behandledes af sognerådet den 10/2-1956 (jævnfør sognerådets forhandlingsprotokol). Der var ingen gymnastiksal ved Andkær Skovskole, og sløjdløkalet var i en meget dårlig forfatning.
- 29) Oplyst af fru A. Kappel Petersen i brev af 7/5-1976.
- 30) Børkop realskole: Amt, Kommune, Bestyrerforening/Brevveksling 1930-1942, Børkop arkiv.
- 31) Børkop private Realskole: Indberetninger til Ministeriet 1932-1949, Børkop arkiv. (Elevtal og økonomi).
- 32) En gennemgang af tildelingen af fripladser ved realskolen viser, at indensogns elever modtog en større procentdel af fripladserne, end de skulle have i forhold til den del af det samlede elevtal, de udgjorde. Kilde: Jævnfør note 31.
- 33) Amt, Kommune, Bestyrerforening/Brevveksling 1930-1942, Børkop arkiv.
- 34) Sognerådets forhandlingsprotokol 1928-1947, p. 526 f.
- 35) Jævnfør Indberetninger til Ministeriet 1936-1941, Børkop arkiv.
- 36) *Sognerådenes politiske sammensætning 1933-1950.*
(Kilde: Valgbøgerne ved valget til medlemmer til kommunalbestyrelsen i Gauerlund kommune i årene 1933, 1937, 1943, 1946 og 1950, Børkop kommunes arkiv).
- | | Borgerlig-liberale | Socialdemokrater | Den Kellerske Anstalt, Brejning |
|------|--------------------|------------------|---------------------------------|
| 1933 | 8 | 3 | 0 |
| 1937 | 7 | 4 | 0 |
| 1943 | 7 | 4 | 0 |
| 1946 | 6 | 4 | 1 |
| 1950 | 6 | 4 | 1 |
- 37) Folketingstidende 1936/37, spalte 5742 f.
- 38) Jævnfør lovens paragraf 64.
- 39) Skolehistorisk undersøgelse vedrørende det tidligere Vejle amt, oversigt over skolenedlæggelser i det tidligere Vejle amt i perioden 1937-1970, Vejle 1970.

Nørremarkskirken i Vejle. Arkitektens tanker om kirkebyggeriet.

Af Holger Jensen.

I årene efter anden verdenskrig udviklede købstaden Vejle sig mod nord, på Nørremarken, hvor der efterhånden dannedes et bysamfund på 5-6000 mennesker. Herved opstod et behov for mange lokale faciliteter såsom skoler, vuggestuer, fritidshjem etc. og med tiden også for en kirke.

Gennem flere år klarede man sig ved at lade de kirkelige handlinger foregå i kapellet på Nordre kirkegård. Det begyndte med en gudstjeneste anden juledag 1951 og fortsatte med søndagsgudstjenester det følgende år — først en gang pr. måned, senere hver fjortende dag. En menighed voksede frem, og i juni 1954 indviedes kapellet til fuld gudstjeneste. Kapellet fungerede derefter som kirke indtil den 18. april 1976. En uge senere, den 25. april, indviedes en ny kirke, Nørremarkskirken. Den havde været under bygning siden oktober 1974.

Alle historisk interesserede henregner vist kirkebygninger blandt de monumenter, der vidner stærkest om landets og folkets fortid. Tidligere tiders skiftende åndsstrømninger og materielle kår har sat deres spor i kirkernes arkitektur og indretning. Det er derfor ikke underligt, at også vor tid med voldsom omvurdering af mange menneskelige relationer sætter præg på de kirker, som bygges i dag. Herom har Nørremarkskirkens arkitekt Holger Jensen fremsat nogle betragtninger i Haderslev Stiftsbog 1976. Med arkitektens tilladelse genoptrykkes hans artikel i Vejle Amts Årbog.

Selv om det formentlig ikke har været tilsigtet, må man i dag erkende, at den lov om kirkebygningers finansiering, som blev gennemført i folketinget for godt en halv snes år siden, har haft en afgørende indflydelse på indretningen af de kirker, som siden da er blevet opført herhjemme.

Når jeg mener at kunne sige, at dette formentlig ikke har været tilsigtet, er det, fordi jeg selv i sin tid var medlem af den kommission, som daværende kirkeminister Bodil Koch nedsatte med den opgave at formulere den pågældende lov. Jeg husker, at vi var flere, som gav udtryk for den opfattelse, at det i så stor udstrækning som muligt skulle overlades til de lokale menighedsråd at tage stilling til, hvad en kirkebygning skulle kunne rumme af lokaler til forskellige kirkelige formål.

Som loven administreres nu, er der en — efter min mening — uheldig tendens til, at vore nye kirkebygninger, både hvad angår størrelse og indretning, bliver temmelig ensartede til trods for, at der rundt om i landet findes mange forskellige opfattelser af,

hvorledes de skal anvendes på både hverdage og søndage.

I Norge har man den ordning, at de kirkelige myndigheder har fastsat et bestemt antal siddepladser, 600, som bygningen skal rumme. Det overlades så helt til de lokale menigheder, hvorledes disse pladser skal fordeles på kirkerum, mødelokaler, studiekredsrum o.s.v. I modsætning hertil må man som arkitekt i Danmark indlede sit samarbejde med et menighedsråd, der ønsker at gå i gang med et kirkebyggeri, med at oplyse, at bygningen — for at kunne forvente godkendelse af de kirkelige myndigheder — skal indeholde en kirkesal på ca. 250-300 siddepladser, et mødelokale til ca. 100, ét eller to konfirmandlokaler samt de nødvendige birum. Med lidt energi kan man måske få lov til at tilføje et rum til menighedsrådsmøder.

En så vigtig del af kirkeligt arbejde, som alle former for ungdomsarbejde repræsenterer, har man ingen mulighed for at indarbejde i kirkebygningerne.

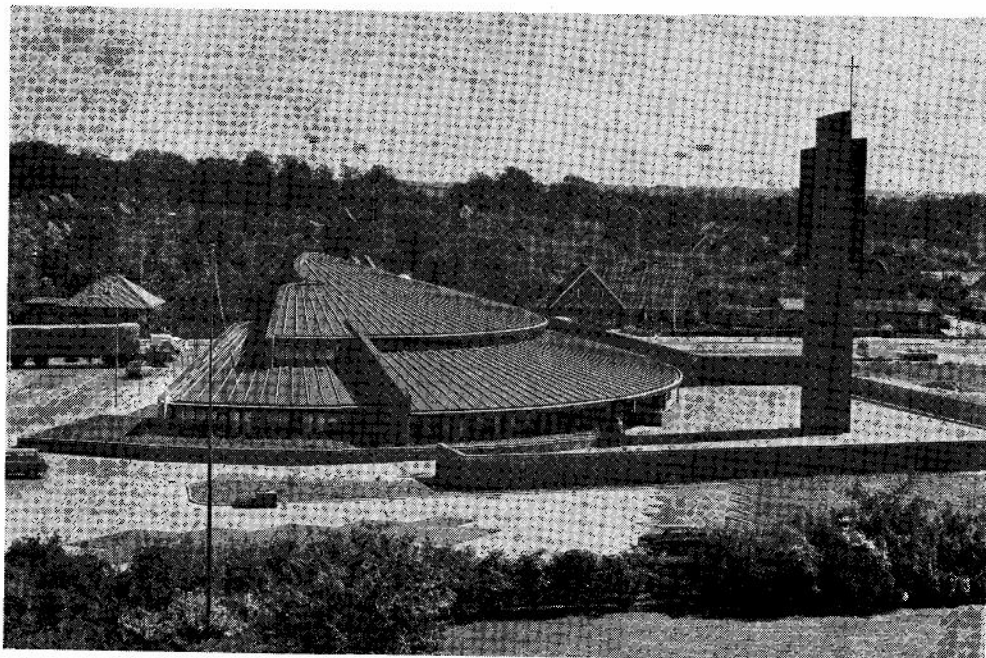
Når jeg har ønsket at redegøre for disse forhold, er grunden den, at jeg i forbindelse med mit arbejde i de senere år har mærket en stærkt stigende interesse for hele problematikken omkring kirkebygningernes indretning og brug. Og det er bestemt ikke altid, at man på lokalt hold er enig i det byggeprogram, som nærmest må opfattes som et diktat. Som et enkelt eksempel på dette kan nævnes, at der i stigende grad synes at være behov for flere mindre studiekredslokaler

frem for et større mødelokale — et behov, som vel med føje kan begrundes med den omstændighed, at kirken fremover må indstille sig på at påtage sig et større ansvar for befolkningens almindelige kristendomsundervisning.

Da jeg i 1968 fik en henvendelse fra Vor Frelsers kirkes menighedsråd i Vejle om, at jeg skulle udarbejde et skitseprojekt til en ny kirkebygning i Nørremarkskvarteret, var det et udtalt ønske, at kirken skulle udformes på en sådan måde, at den kunne danne ramme om et meget vidtforgrebet kirkeligt arbejde — herunder også et ungdomsarbejde.

Desværre lykkedes det heller ikke i dette tilfælde at få tilladelse til at lade dette sidste indgå i projektet. Da man imidlertid under ingen omstændigheder ønskede at svigte ungdommen, bad man mig om at udarbejde projektet på en sådan måde, at en særlig bygning, som skulle rumme lokaler til ungdomsarbejdet, naturligt kunne indgå i det samlede anlæg. Det forekommer mig at være et meget stærkt vidnesbyrd om dette menighedsråds og byggeudvalgs ansvarsfølelse, at det allerede nu — et år efter kirkens indvielse — ser ud til, at opførelsen af dette ungdomshus kan påbegyndes. Finansieringen af dette byggeri sker på privat initiativ og — efter hvad jeg har forstået — med velvillig assistance fra kommunale myndigheder.

Hvad angår selve kirkebygningens udformning og indretning, er den et resultat af et meget nært, og for mig



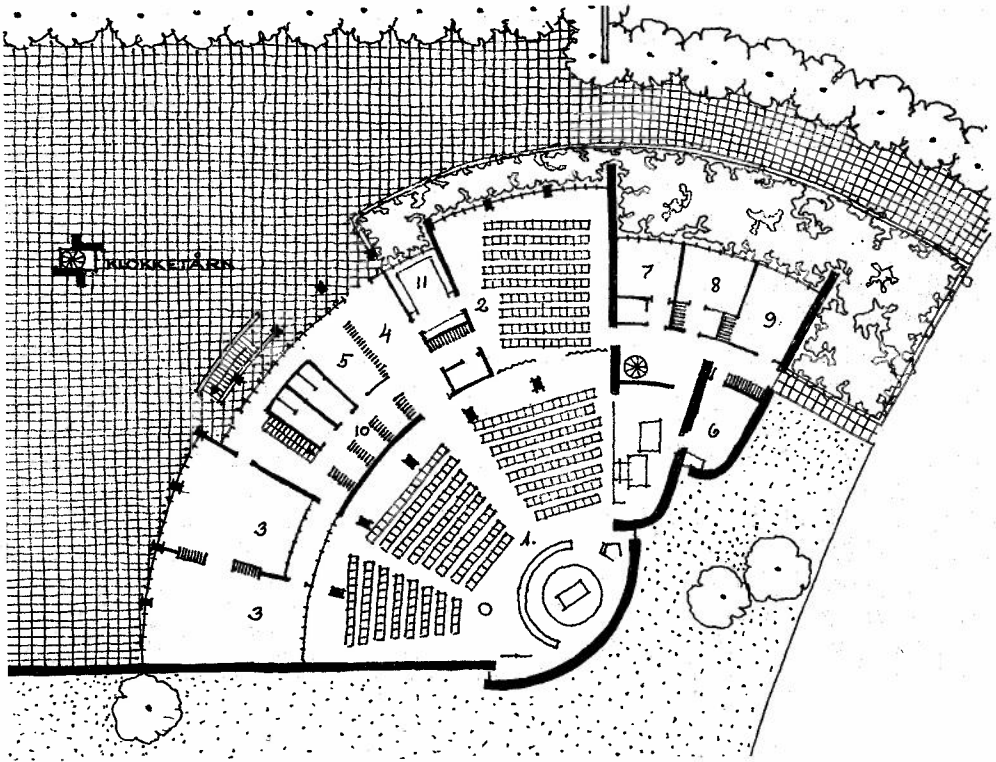
*Nørremarkskirken i Vejle.
Efter fotografi optaget af W. Rosenkilde.*

inspirerende samarbejde mellem byggeudvalg og arkitekt.

En af de vanskeligheder, man som kirkearkitekt ofte må kæmpe med, er et udtalt ønske om, at kirkerummet på én gang skal være så stort, at det kan dække pladsbehovet ved f. eks. konfirmationer i et børnerigt kvarter — og på samme tid ikke være større, end at det virker som en naturlig ramme om en eftermiddagsgudstjeneste med en ofte beskeden menighed. Naturligvis er der også økonomiske overvejelser med i billedet her. Som det vil være bekendt, er den traditionelle løsning på dette problem, at man placerer mødelokalet på en sådan måde,

at det ved særlige lejligheder kan tilsluttes kirkerummet. Et meget stort antal af de senere års kirkebygninger er udformet på en sådan måde, men det må erkendes, at det er meget vanskeligt at etablere denne forbindelse på en arkitektonisk tilfredsstillende måde. Der er derfor ikke noget mærkeligt i, at man mange steder foretrækker at undvære denne mulighed for at udvide kirkerummet.

Skal jeg forsøge at give udtryk for min egen opfattelse af, hvorledes en kirkebygning af i dag — og også af i morgen — skal udformes, må jeg erkende, at jeg føler en stor usikkerhed. Jeg tror ikke, at der gives noget enty-



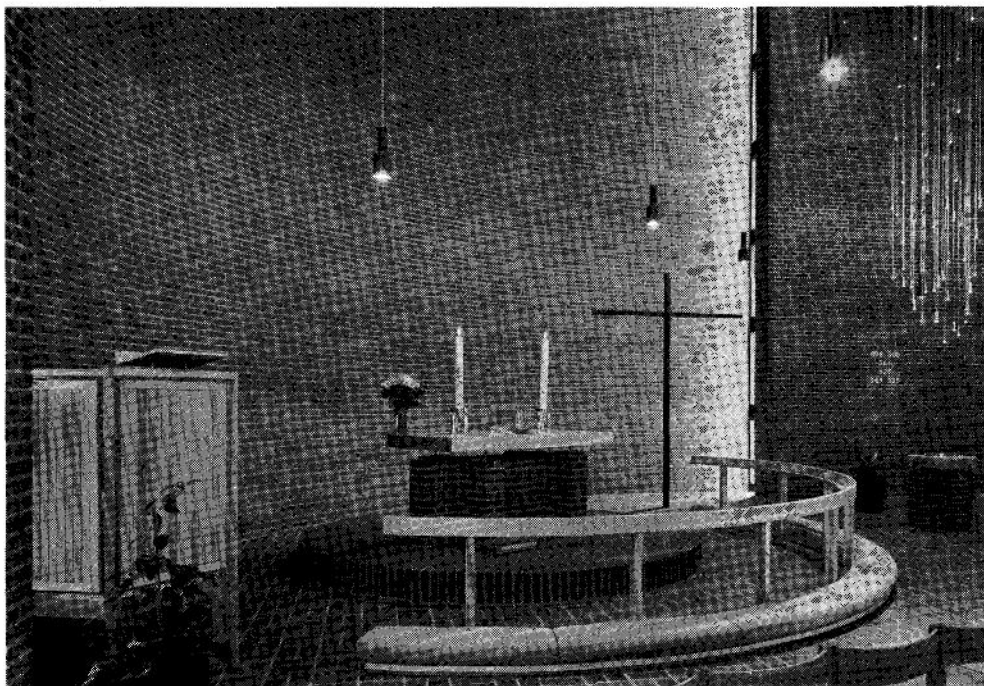
Arkitekt Holger Jensens plantegning af Nørremarkskirken.

Tallene på tegningen markerer følgende lokaler: 1. Kirkerum. — 2. Mødelokale. — 3. Konfirmandstuer. — 4. Forrum. — 5. Dåbsventerum. — 6. Sakristi. — 7. Præsteværelse. — 8. Kordegnekontor. — 9. Organist og kor. — 10. Garderober og toiletter. — 11. Køkken.

digt svar. Netop derfor er det så vigtigt, at der gives mulighed for, at de enkelte menigheder, f. eks. gennem studiekredsarbejde, udmynter deres erfaringer i konkrete forslag, som ikke på forhånd er dømt til at kasseres af højere myndigheder.

Den kirkebygning, som er blevet resultatet af samarbejdet mellem menighedsrådet i Vejle og mig, nærmer sig

noget, som jeg tror er rigtigt. Som det tydeligt kan ses både af planen og den ydre formgivning, rummes alle lokaler i én stor form. Der er altså ikke tale om at fremhæve selve kirkerummet på bekostning af de andre mindre fornemme lokaliteter. Det hele er kirke. På den anden side har vi lagt vægt på, at det centrale punkt i bygningen — stedet hvor sakramenterne forvaltes — virkelig er bygningens



*Alterpartiet i Nørremarkskirken.
Efter fotografi optaget af W. Rosenkilde.*

brændpunkt. Alle linier peger derimod.

Nørremarkskirken er også et forsøg på at løse det problem, som jeg omtalte ovenfor, nemlig forbindelsen mellem det relativt beskedne kirkerum og de øvrige lokaler, af hvilke de fleste kan tilsluttes kirkerummet. Jeg har bestræbt mig på, at kirkerummet og de tilstødende lokaler føles som en enhed, når de skal fungere sammen.

Når det ene konfirmandrum er adskilt fra kirkerummet med en glasvæg, skyldes det ønsket om, at også småbørn skal kunne deltage i gudstjenesten, uden at de andre kirkegængere

forstyrres unødigt. Den lydæssige forbindelse mellem kirkerummet og dette lokale skerv via et højttalersystem.

Kirkens ydre er bestemt af de topografiske forhold på stedet. Det var nødvendigt at skærme rummene lydæssigt fra den stærkt trafikerede Horsensvej. Den helt vinduesfri facade skal medvirke til at give kirken en værdig ro i kontrast til den bagved liggende boligbebyggelse. Også kirkepladsen er afskærmet mod hovedvejens støj. Til gengæld åbner bygningen sig venligt med glasvægge mod denne plads, som dog først får sin endelige lukkede form, når ungdomshu-

set er opført. Den venter også endnu på de mange træer, som engang vil blive det mest karakteristiske ved denne del af anlægget.

På et enkelt punkt adskiller Nørre-markskirken sig fra de fleste nyere bykirker. Jeg tænker her på muligheden for at skabe en direkte stiforbindelse mellem kirken og den eksisterende kirkegård. Det forekommer mig at være værdifuldt, også i et nutidigt kirkebyggeri, at genetablere den tidligere altid eksisterende forbindelse mellem kirke og kirkegård.

Det er fra tid til anden sagt om de kirkebygninger, som jeg har haft an-

svaret for, at de forekommer meget forskellige. Der er flere årsager til dette. Som noget væsentligt vil jeg nævne den omstændighed, at jeg altid føler mig meget afhængig af den påvirkning, jeg modtager fra bygherren. Man kan næppe — uden at have prøvet det — forestille sig, hvor forskellig hele atmosfæren omkring et kirkebyggeri kan være f. eks. i København og i Jylland, for ikke at tale om Grønland. For mig er Nørremarkskirken en østjysk kirke, og det er mit håb, at den også af sognets folk vil føles som noget naturligt netop på det sted, hvor den ligger.

1400-årenes glaserede lertøj i Kolding.

Af *Vivi Jensen.*

I somrene 1974, 1975 og 1976 gennemførtes nogle byarkæologiske udgravninger i Kolding med det formål at fremskaffe forøget viden om byens fortid. Kolding bys kulturelle udvalg stillede hvert af de nævnte år de fornødne pengemidler til rådighed for udgravningsarbejdet, og Arkæologisk og Byhistorisk Samfund for Kolding og Omegn påtog sig i 1975 og 1976 den nødvendige administration.

I 1974 gravedes der i det tidligere Bleggårdsstræde (nu parkeringsplads), i 1975 i

haven bag huset Helligkorsgade 18 og i 1976 på parkeringspladsen syd for Borchs gård. Udgravningerne blev foretaget af stud. mag. Vivi Jensen, der i visse perioder fik assistance af interesserede amatørarkæologer, som vederlagsfrit stillede sig til rådighed.

I den følgende artikel fortæller Vivi Jensen om nogle af de fund, hun gjorde. Som det fremgår af hendes redegørelse, er der tale om lertøjsfragmenter af typer, man hidtil ikke har konstateret under byarkæologiske udgravninger her i landet.

I løbet af 1200-årene vandt det glaserede lertøj for første gang indpas i Danmark. I begyndelsen anvendtes glasuren mest som dekoration, typiske er således de rummelige, bredbuede kander med solide hanke, somme tider broget dekorerede med påsatte rosetter, knopper og bånd i afvigende farve, glaserede på ydersiden, men som regel kun med tilfældige glasurpletter på indersiden. Forbillederne til disse kander findes bl. a. i Nederlandene og Normandiet. I Kolding har vi således fundet skår af kander importerede fra Frankrig i 1200-årene, og også i andre byer, specielt i Ribe, er gjort lignende

fund. Langt størsteparten af det lertøj, man finder, er imidlertid fremstillet herhjemme. Indtil nu er konstateret to produktionssteder, ét i Faurum Lillevang og ét i Faurholm, begge Nordsjælland, og fra Illerup ådal ved Skanderborg kendes et stort fund af fejlbrændte skår; ovnen er dog ikke fundet. Der er imidlertid ingen tvivl om, at der vil blive fundet flere værksteder i de kommende år.

Lertøj af denne type er efterhånden velkendt, og dets karakteristiske udseende gør, at man aldrig er i tvivl om dateringen til årene ca. 1250—1350. Ligeledes er i hvert fald den sene del

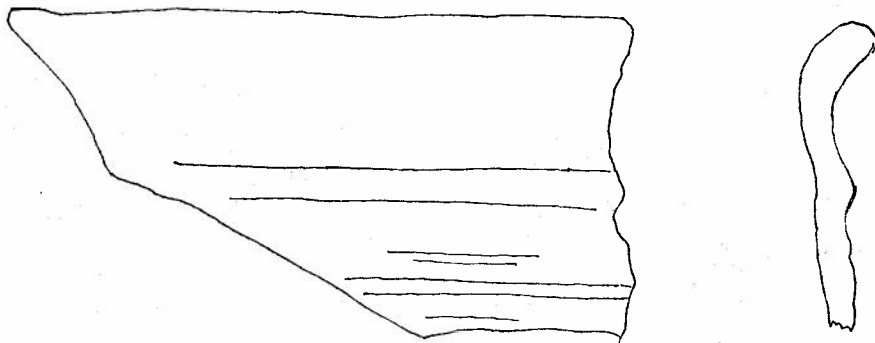


Fig. 1

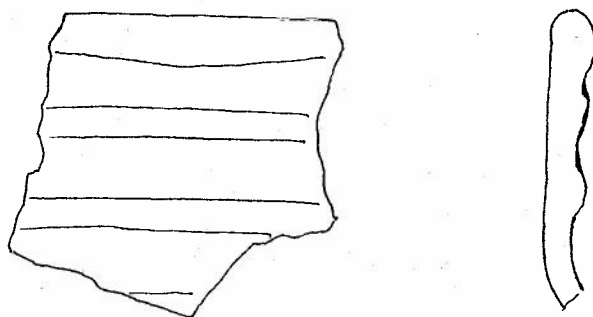


Fig. 2

af 1500-årenes og 1600-årenes lertøj (for hovedpartens vedkommende trætede stjertpotter, se fig. 1 og fig. 2) velkendt, mest fordi det ofte findes sammen med iøjnefaldende og nemt daterbare genstande som ovnkakler, stentøj med reliefudsmykning samt skår af drikkeglas (pasglas).

Hidtil har det imidlertid ikke været muligt at påvise bestemte lertøjsformer fra perioden mellem ca. 1350 og 1500. Dette kan i og for sig synes naturstridigt, idet man jo normalt må

formodes at skulle grave sig igennem lag fra 1400-årene for at nå ned til lag fra 1300-årene. Der er imidlertid flere grunde til, at det ikke er så enkelt, som det umiddelbart kunne se ud til. Først og fremmest har man i meget høj grad været interesseret i byernes ældste lag, hvorfor man tit er gået endog meget hårdt til de yngre (øverstliggende) aflejringer. Stopsignalet for denne første del af gravearbejdet har netop meget ofte været det blyglaserede lertøj fra 1200–1300-årene. Des-

uden begyndte man i løbet af 1500-årene at bygge solidere end før. Mange huse fik kældre, og der funderedes bedre. Dette betød, at der foretoges afgravninger, d.v.s., man fjernede netop 1400-årenes aflejring.

Imidlertid har vort princip for de arkæologiske undersøgelser i Kolding været, at ingen periode var vigtigere end andre, og at alle primære aflejring og anlæg havde krav på lige megen opmærksomhed. En undersøgelse, hvor man koncentrerer sig om én periode (og det vil næsten altid være den ældste), kan naturligvis give mange og vigtige oplysninger, men når de overvejende lag blot fjernes uden nærmere undersøgelser, ødelægger man sine egne muligheder for at påvise sammenhænge i eller eventuelle brud på udviklingen. Da byarkæologien i Danmark oven i købet ikke er meget mere end i sin vorden, må det være nødvendigt at etablere et indgående kendskab til den enkelte bys historie og til de forskellige perioders formforråd, før man begynder at udvælge særligt interessante faser i byudviklingen (og hvem siger, at det altid pr. definition er den ældste?).

Under udgravningen i 1974 havde vi ikke held til at konstatere de skiftende perioder lag for lag, idet fundamenter fra 1800-talshuse og en afgravning og opfyldning fra 1500-årene havde skåret sig dybt ned i lagene, således at det hovedsageligt var 1200–1300-årene, der var levnedet til os. Heller ikke i 1975 fik vi en ubrudt sektion. I 1976 gik det imidlertid bedre;

under et lergulv fra et bindingsværkshus, nedbrændt engang i 1600-årene, og rimeligvis opført engang i første halvdel af 1500-årene, fandtes en solid, ca. 1/2 m tyk lerpakning, og herunder igen lå urørte, meget fundrige kulturlag. Blandt de mere bemærkelsesværdige genstande, vi fandt heri, var en mønt, en fingerring med en endnu ikke tydet inskription, en dupsko til en dolkskede, et afklippet stykke bronzeblik med rester af et meget smukt udført vinrankemotiv, en lille bitte terning af ben eller tak, forskelligt værktøj og knive samt naturligvis først og fremmest potteskår, både glaserede og uglaserede (gråbrændte). Derimod indeholdt laget så godt som intet af det glittede jdepottegods og heller ingen skår med pibeltersdekoration, begge dominerende former i lagene over det brændte hus' gulv.

Det blev hurtigt klart, at det lertøj, vi her var stødt på, klart adskilte sig fra de former for lertøj, der kendes fra 1500–1600-årene. Der blev naturligvis ikke fundet hele kar og heller ingen fragmenter store nok til, at udseendet kunne rekonstrueres, men der var tilstrækkeligt mange randskår til, at i hvert fald tre former kunne udskilles som værende karakteristiske. (Det skal betones, at den følgende gennemgang begrænser sig til det rødbrændte, glaserede lertøj. Det gråbrændte, uglaserede lertøj venter endnu på at blive behandlet).

Mest iøjnefaldende er typen med ombøjjet rand. Eksempler på denne

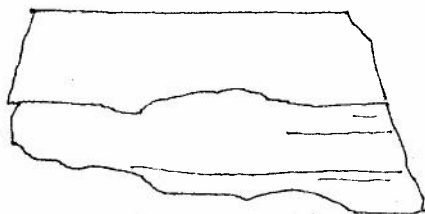


Fig. 3

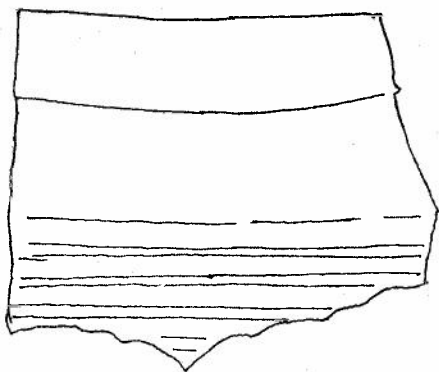


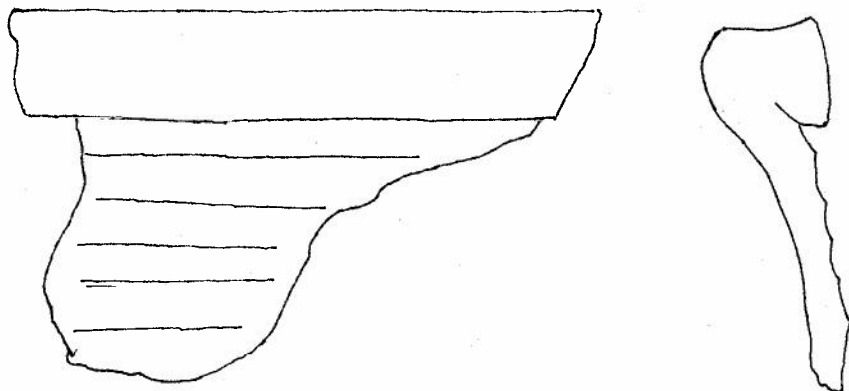
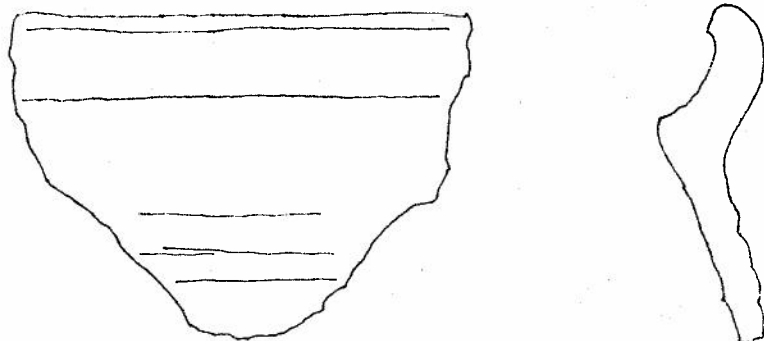
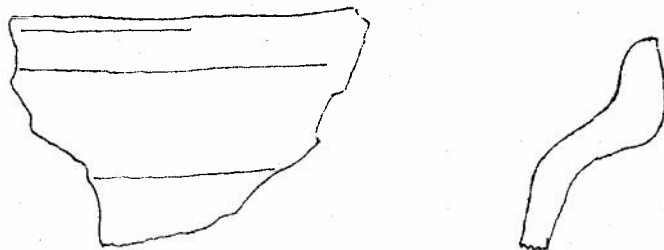
Fig. 4



type er afbildet på fig. 3 og fig. 4. Det drejer sig om tyndvægget, ned til 3 mm tykt, rødbrændt gods, med drejeriller på ydersiden og uens fordelt, klar eller grønlig, ofte mørktspættet glasur på indersiden. Randen er tydeligvis først drejet lige op, gerne meget tyndt, og derefter ombøjet udefter. Overkanten kan være jævnt afrundet, eller den kan være fladet skråt eller vandret ud, så den danner noget i retning af lågfals (se fig. 3 og fig. 5). Ingen af skårene bærer sodspor, d.v.s., at der ikke har været tale om kokekar. Derimod har randens udformning eg-

net sig usædvanligt godt til at binde over, så der er måske snarest tale om opbevaringskar, »syltekrukker«.

En anden karakteristisk form er ligeledes rødbrændt og kan have godstykkelse ned til 3 mm. (Eksempler herpå er afbildet på fig. 6, fig. 7, fig. 8, fig. 9 og fig. 10). Også denne type har drejeriller på ydersiden, og indersiden er glaseret med et tykt, blankt, tilsyneladende fladedækkende, klart, brunt eller grønt, ofte mørkt spættet glasurlag. Randen er jævnt afrundet og udtrukket i en krave, der kan være mere eller mindre konkav på inder-

*Fig. 5**Fig. 6**Fig. 7*

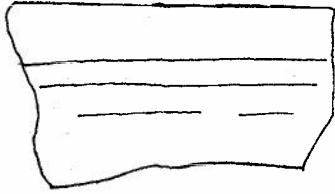


Fig. 8

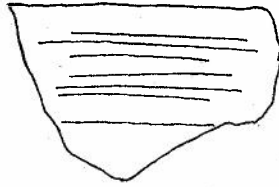


Fig. 9

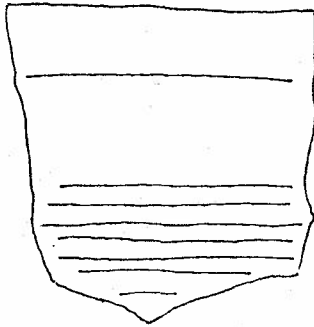


Fig. 10

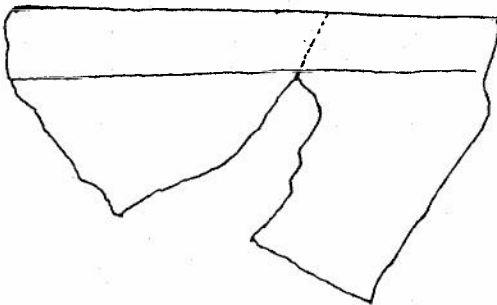


Fig. 11



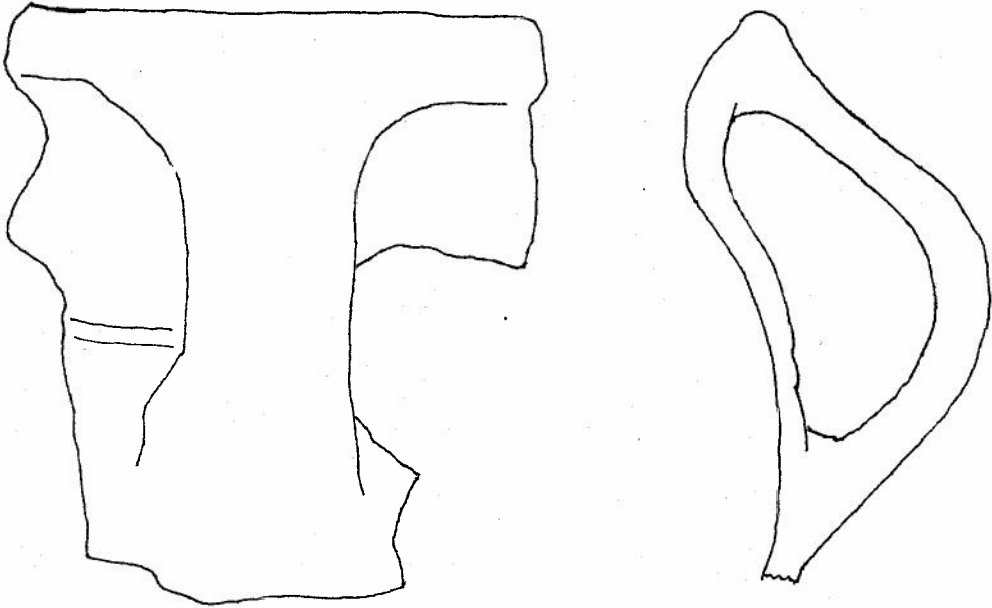


Fig. 12

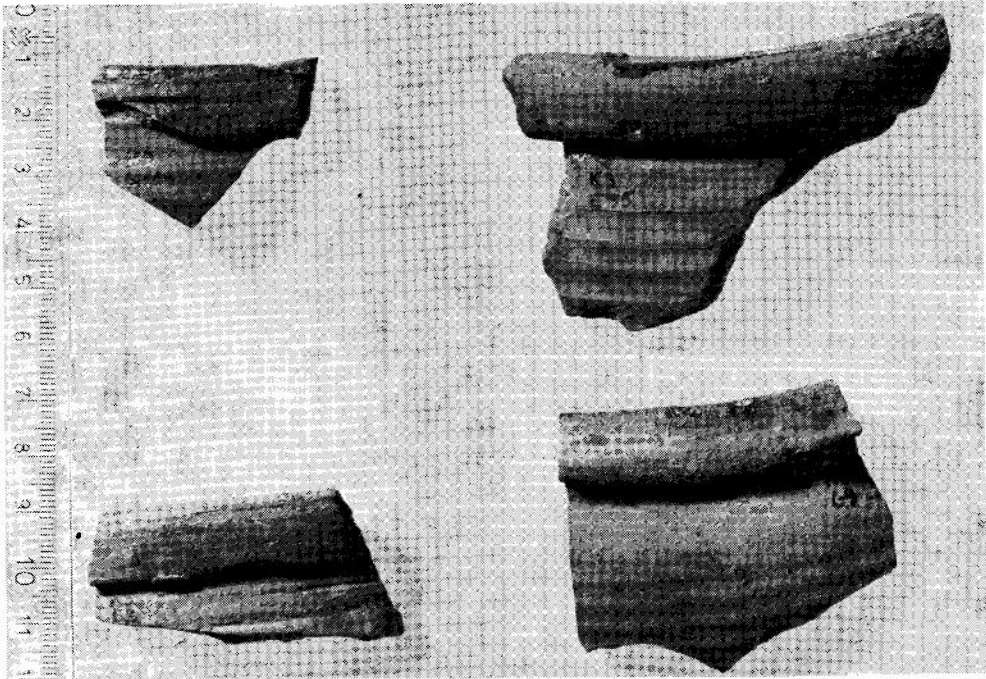
siden. I nogle tilfælde (fig. 6, fig. 9 og fig. 10) må der direkte være tale om lågfals.

Et par af skårene er stærkt sodede på ydersiden (fig. 6 og fig. 10). Det ene (fig. 6) er imidlertid også sodet på brudfladerne, hvilket viser, at tilsodningen er i hvert fald delvis sekundær. Skåret afbildet på fig. 10 har også sodspor på indersiden, men brudfladerne er rene, så der er muligvis her tale om et kogekar.

Den tredje erkendbare form (afbildet på fig. 11) er ligeledes rødbrændt, har godstykkelse ned til 2 mm, og indersiden er ujævnt, tyndt og klart glaseret. På ydersiden, der er glat el-

ler kun meget let rillet, er der små glasurpletter som efter pådrysset pulver. Randen er afrundet og let udtrukket, dog ikke så kraftigt som på den ovenfor omtalte type, og der er ikke lågfals. I det hele taget virker denne form noget mere spinkel i udførelsen.

Under udgravningen i 1975 (i haven bag Helligkorsgade 18) fandt vi en større del af et lerkar, hvis randform er identisk med den sidst omtalte gruppes, et stykke sammensat af 3 skår (se fig. 12). Det viser det karakteristiske, tynde gods, og indersidens glasur er klar, meget tynd og ujævnt fordelt, sine steder forekommer den

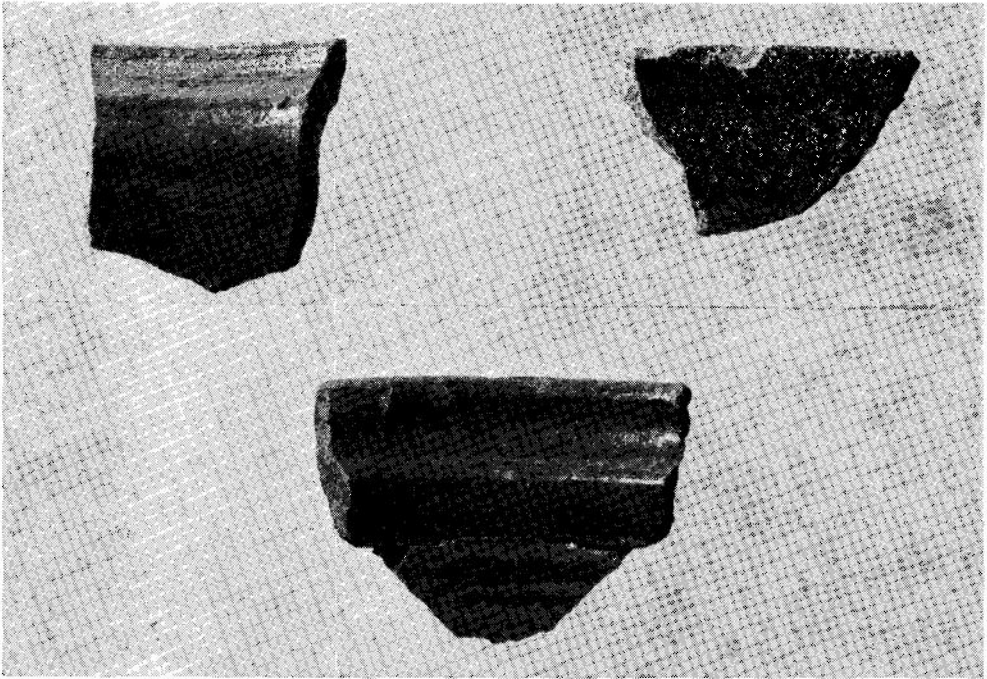


*Lerkarskårene fig. 5 (øverst til højre), fig. 3 og fig. 4 (nederst)
i fotografisk gengivelse.*

kun som små, isolerede pletter. Fra randen til bugens bredeste sted går en bred og solid bøjlehank. Bundens form kendes ikke, og det gør den i øvrigt ikke for nogen af de tre former. Den mængde skår, der blev fundet, var imidlertid så stor, at eventuelle flade bunde næppe kunne have undgået at være repræsenterede i materialet, dersom de havde forekommet. Det er derfor mest sandsynligt, at det i alle tilfælde har drejet sig om rundbundede kar. Nogle større skår og skårflager ser ud til at støtte denne antagelse, og løse tæer fra tretåede pot-

ter peger i samme retning. Der blev ikke gjort noget stjerfund.

De omtalte fund er, med undtagelse af det nævnte brudstykke afbildet på fig. 12, gjort i to sammenstødende lag i jorden (lag E og lag G), af hvilke lag E overlejrerede lag G. Lagene er imidlertid delvis samtidige, idet skår fra de to lag har kunnet sættes sammen. I lag E, som i hvert fald for en dels vedkommende lå uden for det tidligere nævnte forseglende lergulv, og som derfor ikke har været beskyttet mod senere forurening, forekom der to fragmenter af en typisk

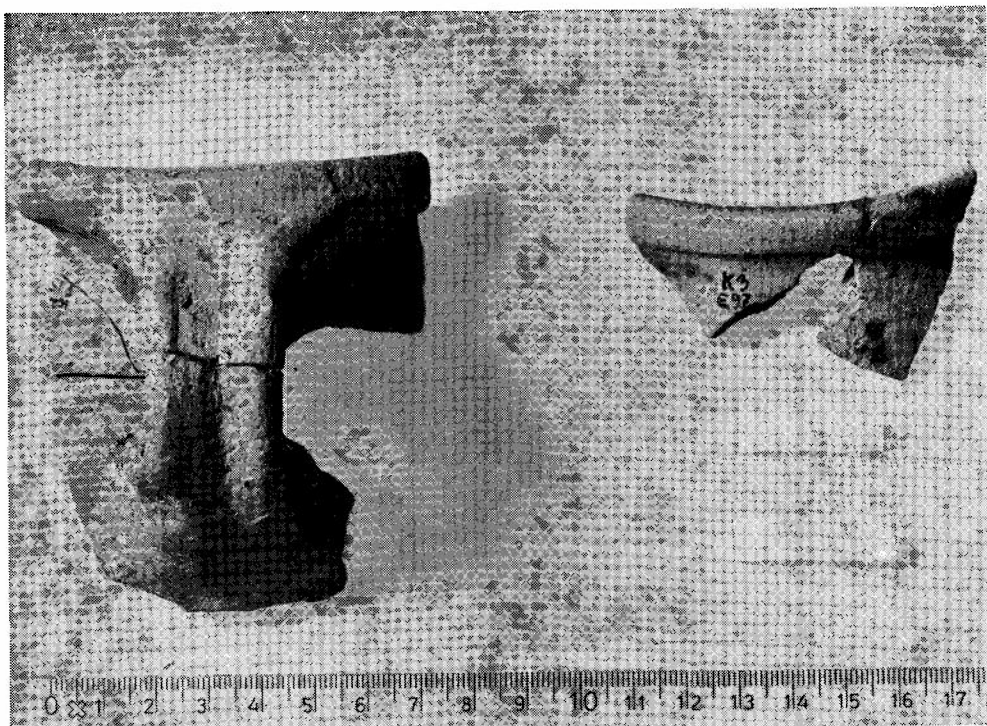


*Lerkarskårene fig. 10 og fig. 7 (øverst), fig. 6 (nederst)
i fotografisk gengivelse.
Skårene er set fra indersiden.*

1500-tals rand, ligesom der også var et halvt dusin jydepotteskår. Herudover forekom der tre eksemplarer af en randform, som ikke har været set hverken i ældre eller yngre sammenhæng, men som slutter sig nærmest til 1500-årenes former. Et af de tre eksemplarer er sekundært brændt og skal derfor ikke beskrives i detaljer. De to andre eksemplarer, hvoraf det ene ses afbildet på fig. 13, er begge rødbrændte, har drejeriller på ydersiden og klar, ret jævn glasur på indersiden. Randen er jævnt afrundet og let udtrukket, kraven er glat og let konkav

på ydersiden. To af de tre skår er so-dede, og i hvert fald det ene har uden tvivl været et kogekar. Herudover forekommer der ikke andre randformer blandt det glaserede lertøj i de to lag.

Dateringen af specielt lag G, som tilsyneladende er uden indblanding af senere elementer, er baseret på flere ting. Rent arkæologisk er det ældre end lergulvet fra det hus, der ud fra fundene i den underliggende lerpakning at dømme må være opført engang i løbet af første halvdel af 1500-årene. (Denne lerpakning var i øvrigt meget fundrig – blandt de mere pro-



Lerkurskårene fig. 12 og fig. 11 i fotografisk gengivelse.

minente ting var en spore, to hestsko og en lille, spinkel sølvkæde — og blandt de mange skår gemmer der sig i øvrigt adskillige randformer, der er forskellige fra de ovenfor omtalte, men heller ikke står det sene 1500-tals former nær. Måske gemmer der sig her typer fra de tidlige 1500-år?)

Lag G er desuden i hvert fald delvis ældre end det overlejrende lag E, i hvilket foruden enkelte 1500-talsformer også forekommer de for lag G karakteristiske former. Samtidig er det klart yngre end det underliggende lag (lag I), hvori det for perioden 1250—

1350 karakteristiske lertøj forekommer uden indblanding af senere former.

Endelig er der i lag G fundet en mønt, en kobbersterling fra Erik af Pommerns tid, rimeligvis præget i Lund i 1422 eller senere. Mønten, som er lille og meget tynd, var så velbevaret, at den umiddelbart kunne bestemmes, og præget var meget skarpt, d.v.s., den kan næppe have cirkuleret særligt længe. Imidlertid skal man være forsigtig, når man anvender en enkelt mønt daterende, og specielt når det gælder »Danmarks al-

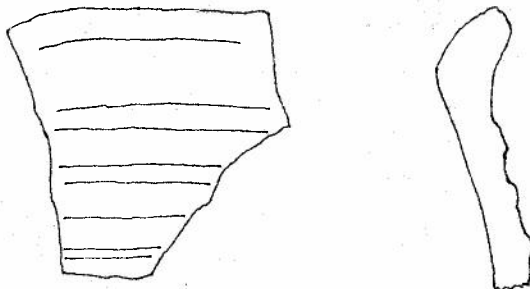


Fig. 13

mindeligste middelaldermønt«, Erik af Pommerns kobbersterling. Tilsyneladende var denne lille kobbermønt gængs skillemønt i meget lang tid, så den kan i og for sig være kommet i jorden længe efter Erik af Pommerns tid.

Andre, mere usikkert daterende elementer er en lille samling tyske stentøjsskår af den flødefarvede, rødligt glaserede type, der bl. a. er karakteristisk for første halvdel af 1400-årene. — Alt i alt ikke meget at hænge en datering op på, og det skal da, til trods for mønten, heller ikke forsøges at gøre tidsrummet for de tre randformers forekomst snævrere end det rummelige »1400-årene«, med en margin på et par årtier til begge sider. En ganske stor usikkerhed, men vi er vant til at arbejde med vide dateringsrammer i middelalderarkæologien.

Mønten er bestemt af museumsinspektør Jørgen Steen Jensen, Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling.

LITTERATUR.

H. Hellmuth Andersen, P. J. Crabb og H. J. Madsen: Århus Søndervold. Århus 1971.

Mogens Bencard og Else Roesdahl: Dansk middelalderlertøj 1050—1550. Århus 1972.

Vilh. la Cour: Næsholm. København 1961.

Louis Ehlers: Dansk Lertøj. København 1967.

Niels-Knud Liebgott: 900° C. Skalk nr. 4, 1975.

Peter Riismøller: Pottemageren i Pederstræde. Kuml 1970, p. 109—121. Århus 1971.

Helge Søgaard: Lertøj fra Nørrejske Museer. Århus 1958.

Tegninger: Mogens Hamming.

Foto: Preben Dehlholm.

En dagbog fra besættelsestiden.

Af Kaj Baagøe.

Den dagbog, af hvilken et mindre afsnit her er optrykt, nedskrev Koldinglægen, dr. med. Kaj Hedemann Baagøe under anden verdenskrig.

Dr. Baagøe, der dengang var læge ved den nu nedlagte Sct. Hedvigs Klinik i Kolding, fødtes i 1888, blev cand. med. i 1913 og erhvervede doktorgraden i 1926. Han har virket som praktiserende læge i Kolding i 46 år, fra 1930 til 1976, og var som specialist i allergiske sygdomme kendt viden om – også uden for Danmarks grænser.

Under krigen foretog dr. Baagøe sammen med konstitueret kredslæge dr. Wendt difterivaccinationen af tyskernes danske fanger i

Kolding arrest, hvor besættelsesmagten havde indrettet tysk fængsel. Herom giver dagbogen interessante og værdifulde oplysninger, og desuden giver den eftertiden mulighed for at konstatere, hvordan »almindelige mennesker« i byen Kolding oplevede hverdagen under anden verdenskrig.

Side 133 f er anført nogle supplerende oplysninger om den originale dagbog og om en del af de personer, som nævnes i den her optrykte del, omfattende tiden fra 6/2 til 7/5 1945. Dr. Baagøe og redaktøren af Vejle Amts Årbog har været enige om at kaste slør over enkelte personers navne. De steder, hvor navne er udeladt, findes følgende markering: [navn].

6/2 (tirsdag):

I forrige uge blev kastet en bombe ind i »Jydske Tidendes« gård. Vagten sparkede den væk; den sprang, men gjorde ingen ulykker.

13/2 (tirsdag):

I formiddags var det galt på Saxildhus. To sabotører (senere oplystes det, at det var »Per« og »Hugo«) blev overrasket af det tyske politi, mens de

sad inde i konditoriet; de sprang ud gennem spejlglassruden ud i Slotsallé. Den ene (Per) blev forfulgt gennem Jernbanegade, hvor han blev skudt – Kjeld (Johannes' kammerat) så det –; den anden blev fanget, sagde man.

For et par dage siden blev 2 kreaturbåde (»Clausen«) bombet i havnen; den ene fik hul i agterstavnen og står nu på bunden. Vi har været nede at se dem.

17/2 (lørdag):

I forgårs kom tyske flygtninge hertil. Jeg aflagde besøg på Døtreskolen, hvor de er indlogeret. I alle klasseværelserne var strøet halm, hvorpå de sov. En af damerne havde spurgt pedellen: »Hvor er vi?« »I Danmark«. Det land kendte hun ikke. De havde været 3 uger om rejsen fra Schlesien.

I går var Misser en lille tur til Fredericia, kørte i tog med et par danskere fra Berlin; de fortalte om bombardementet; det havde været frygteligt.

På Kolding banegård så Preben og jeg sortbørshandel. Preben blev tilbudt køb af cigaretter inde i hallen.

På klinikken ligger som tysk arrestant fru Harry Hansen for galdesten. Til behandling af mig.

20/2 (tirsdag):

Haft konference med oberstabsarzt Capellen i arresten angående en af mine patienter, Herlevsen — og angående spørgsmålet om difterivaccination af fangerne i fængslet. Han var meget imødekommende over for mine forslag. Jeg har telegraferet til København efter vaccine.

22/2 (torsdag):

På cykel over Buen; mange mennesker stod stille på alle hjørner. Da jeg kom hjem, fortalte Johannes, at en sabotør (det fortaltes senere, at han var farmaceut) var blevet skudt på Buen; han var løbet fra Jernbane-

gade, over Buen og ville springe over et plankeværk ved Solgården, da en kugle ramte ham. Johannes så, at en ambulance hentede ham.

8/3 (torsdag):

I går forsvandt dommer Strøbech. Er ved 10-tiden set på Fynsvej, trækkende sin cykel, ledsaget af to tyske soldater. Det første, fru Strøbech fik at vide, var, at sønnen Gustav havde set faderens cykel stå opstillet ved Grønnegården. På Staldgården benægtes, at han er arresteret!

9/3 (fredag):

I aftes luftalarm. Ingen ny oplysninger om Strøbech. I går skulle fru dr. Hansen udskrives fra klinikken, men fik høj feber (på den kurve, jeg havde konstrueret) på grund af »galdesten«. Dr. Capellen indstillede hende til løsladelse.

11/3 (søndag):

I eftermiddags nede at se resultatet af sabotagen af blokposten ved Munke-trappen. Vi hørte bomben springe i går eftermiddags. Sidste søndag var vi også ude at se på sabotage, nemlig af [navn].

Boghandler Barkholt fortalte mig i dag følgende: I aftes kl. 23.40 fik beboerne i karreen Jernbanegade, Gråbrødregade, Klostergade, Slotsgade meddelelse om, at der var telefoneret, at kvarteret skulle bombesprænges,



Jernbanesabotage.

*Gengivelse af foto optaget efter sprængningen af blokposten på jernbaneterrænet.
Sprængningen er omtalt i dagbogsoptegnelserne for 11. marts.*

hvorfor evakuering var nødvendig. Barkholts blev evakueret til rådhuset. Der skete imidlertid intet. Kl. 2 fik de lov at gå hjem, da bombninger — ifølge erfaringer fra Odense og Århus — plejer at foretages inden kl. 2!

I går fik fangerne hver en flaske hybensaft. På min opfordring og efter aftale med Rùhe havde byens tre apoteker sendt vitaminerne derop.

I middags havde vi luftalarm. Inger forlangte, at vi skulle læse »Bimbi på bondegården«. (Vi plejer at læse en Bimbibog under luftalarm om natten).

12/3 (mandag):

I aften kl. 23 $\frac{1}{2}$ — vi var lige kommet

i seng — lød 2 høje bomb. Børnene vågnede forskrækket op. Jeg løb ned til C.B.'erne (på gaden) for at få at vide, hvor det var sket. Det var I. P. Jensens jernhandel i Søndergade, der var bombet (schalburgtage). Folk på gaden var af nogle mænd før bombningen blevet advaret mod at gå ned ad Søndergade og Bredgade, »da der skulle springe 10 bomber«.

I går fik fru Strøbech endelig at vide — ved personlig forespørgsel på Staldgården —, at hendes mand var dér, og at man ville »vise ham det hensyn« ikke at overflytte ham til fængslet i Kolding! — Vi er ængstelige for, hvad denne og de følgende nætter skal bringe. Misser vil helst slet ikke i seng.

14/3 (onsdag):

I aftes kl. 8½ atter en »telefonbombe«. Det var fællesforeningen, der skulle sprænges i luften.

Der er anmeldt 1100 tyske flygtninge til Kolding foruden dem, vi har i forvejen. 200 skal til Sdr. Stenderup, nogle på Almenskolen, andre i Volkerts fabrik.

Beslaglagt med ordre til udflytning af sin villa inden 14 dage er fru pastor Juhl og enkefru Lausen, begge i Mazantigade. Fru Legard, restauratør »Skandinavien«, fortalte, at hun havde fået ordre til udflytning inden 1. marts; hun sagde derfor sine folk op, solgte alt ud og fjernede møbler og brændsel. Dagen før den 1. marts fik hun besked om, at huset først skulle overtages den 1. april. Nu har hun fremskaffet lidt varer og har atter åbnet restaurationen, men uden hjælp i huset eller restaurationen. Hun går og fryser og har opblussen af sin lumbago.

Kl. 24. På vejen hjem fra Djørups så vi en strøm af rutebiler og lastbiler i strygende fart køre ned ad Jernbanegade med flygtninge. Vi gik ned til banegården; her holdt 9 store biler, og der var et virvar af kvinder og børn og gamle mennesker. De blev indkvarteret i Almenskolen og på Volkerts fabrik.

Johannes blev i dag sendt hjem fra skolen med ordre til ikke at komme igen, før han fik nærmere besked. Grunden var de ventede flygtninge.

15/3 (torsdag):

En begivenhedsrig dag! Misser var til formiddagste hos Titte, men kom hjem allerede kl. 11 for at modtage fru Strøbech, som havde været til forhør på Staldgården kl. 10. Hr. Burfeind afhørte hende personligt og havde været meget høflig. Hun fik at vide af ham, at deres tidligere husassistent var arresteret (hun fik sin afsked hos S. på grund af uduelighed!). Foruden denne pige er 22 (27?) andre i Kolding arresteret i nat, bl. a. ingeniør Mortensen fra fællesforeningen.

En anden var tilsagt til forhør kl. 10, nemlig min patient fru overlæge Hansen. Kl. 11½ ringede Røde Kors til mig, at fru H. var løsladt (som hun senere fortalte »på grund af sin sygdom«, og fordi hun »altid talte sandt!«) —, og anmodede mig, om jeg, da datteren i Haderslev ikke kunne komme, ville afhente hende på Staldgården. Jeg gik straks derop og kom ind på kriminalrat Gerschlers kontor, hvor fru H. sad med ryggen halvvejs vendt imod døren. Jeg præsenterede mig og sagde, hvad jeg kom for, hvorpå han bad mig vente i venteværelset, da han endnu havde noget at tale med fru H. om. Jeg ventede ca. ½ time i et værelse, hvor der var en ustandselig kommen og gåen af civilklædte politifolk, flere danske, men tysktalende. [Navn], datter af [navn] (der er blevet skudt af modstandsfolk), fortalte, at hun var tolk, og førte en længere samtale med mig. Jeg blev så atter kaldt ind til hr. Gerschler, blev budt en stol, måtte opgive navn, stilling og

adresse, hvorefter hr. G. rejste sig og sagde, at han hermed overlod fru H. i min varetægt. Med fru H. under armen vandrede — nej skred vi langsomt — fru H. var jo »meget syg« — ud af Staldgården og op ad midtergangen —; jeg følte det, som om jeg gik med min brud op ad kirkegulvet. Hjemme stod Misser på trappen med en buket blomster og bød hende et hjerteligt velkommen! Vi spiste til middag. Fru H. og vi var meget lykkelige. Om eftermiddagen tog fru H. op på klinikken for at sige farvel og tak —, og så rejste hun af sted til Haderslev — til sit hjem, der under hendes fængselsophold er blevet beslaglagt af tyskerne. (Hr. Gerschler havde sagt til hende, at hun måtte være forberedt på, at »nogle værelser var beslaglagt« —; fru H. vidste godt, at de havde taget hele villaen med undtagelse af nogle loftsværelser).

I aftes fik vi at vide, at dr. Teilmann senior havde ringet fra København, at hans søn var blevet henrettet. Dennes hustru sidder endnu heroppe i arresten og ved ikke engang, at han er ført til København. Frygteligt!

Der gik i eftermiddags rygter om, at en mand var skudt i Kolding og bragt på sygehuset. Endvidere, at Kolding børnehjem var beslaglagt.

16/3 (fredag):

Der går rygter i byen om, at dr. Ebbenhøj og jeg er taget under razziaen i nat!

17/3 (lørdag):

I morges ringede fru dr. Rossen, at Titte havde ringet, at hun ikke kom til konsultation i dag; årsagen nævntes ikke (Titte vikarierer for dr. Rossen under hans arrestation). Misser cyklede straks ud til Ebbenhøjs — kl. var 8 $\frac{1}{2}$ — og fandt Lasse alene hjemme med pigen. Kl. 6 $\frac{1}{2}$ i morges havde pigen set 2 mænd med maskinpistoler i haven. Kort efter sparkedes der på døren; Titte løb ned og lukkede op. Ind kom 3 mænd. De satte maskinpistolen for brystet af Ebbenhøj og spurgte, om det var ham. De kom nu alle i klæderne, bød politiet at drikke kaffe med sig. Men nej, ingen fik kaffe. Ebbenhøj, Titte og Jørgen førtes til Borrehus (hvor stikkerne bor) og kørtes herfra i bil til Staldgården, hvor de stedtes for hr. Burfeind. Hr. B. behandlede dem yderst høfligt og korrekt. Årsagen til arrestationen var, at Ebbenhøjs navn og adresse var fundet hos en mand (dr. Børge Nielsen), der var arresteret i Esbjerg sammen med borgmesteren, og nu mente man, at E. havde organiseret opholdssted for sabotører. (Dr. Nielsen var taget fra København til Esbjerg for at søge en stilling som røntgenlæge!). Da misforståelsen var rettet, fik alle 3 lov at gå hjem.

På sygehuset var de endnu oprevet efter begivenheden i går: I forgårs var en reservebetjent Viktor Andersen skudt på Nordre Ringvej og indlagt på sygehuset i stærkt medtaget tilstand. Han blev straks lagt på operationsbordet, hvor man fandt skader af

mavesæk, tolvfingertarm og tyktarm samt læsion af leveren med stor blødning i underlivet. Han var meget medtaget og fik blodtransfusion under operationen. Han kom i seng, og der var håb om, at han skulle komme sig. Næste dag kom det tyske politi, og — trods lægernes protest — blev han ført væk i ambulance. Lægerne fremførte, at transporten kunne bevirke, at manden døde, hvortil svarede, at det ikke gjorde noget i dette tilfælde. Over-sygeplejersken, frk. Agerhelm, og dr. Olivarius førtes til Staldgården på grund af deres protest (de fik dog lov at gå igen). Ambulancens chauffør måtte ikke sige, hvorhen patienten førtes. Kort efter ankom hans forældre fra Skanderborg til sygehuset.

I eftermiddags var fru Strøbech her. Hun havde forgæves forsøgt at få udleveret sin mands cykel.

I eftermiddags blev fru dr. Teilmann frigivet. Og fik at vide, at hendes mand var skudt; er dybt fortvivlet.

Der skal være arresteret en del i Esbjerg, bl. a. overlæge Guldager.

Børnehjemmet har ikke kunnet få endelig besked, om det skulle rømmes eller ej. Endelig kl. 13.45 fredag fik de at vide, at de skulle være ude af huset inden mandag kl. 19. Allerede i går havde Misser og Preben været ude på Rædersvej 2, hvortil børnehjemmet skulle flyttes, for at måle det op og indrette indflytningen på papiret. I dag, da frk. Eriksen ringede, lagde Misser straks sit arbejde til side og kastede sig på sin cykel for at køre ud at hjælpe til med flytningen. Hun

har haft en travl dag. Der skulle udrettes noget, da flyttemændene ikke kunne komme i morgen (søndag), og de skal altså være ude mandag aften. Villaen, de skal flytte ud i, »Fjordbakken«, har hidtil været benyttet af de tyske piger, »Blitzmädeln« (telefonistinder).

I eftermiddags har 8 børn fra børnehjemmet, som Misser har tilbudt logi under flytningen, leget her og spist, og nu skal der redes op til dem til natten.

18/3 (søndag):

Til fødsel på klinikken (fru [navn] — stikkerens kone!); ellers ro.

19/3 (mandag):

Her har været et par mennesker i dag! Skiftevis var her: kl. 8½ Ebbehøj — i anledning af dr. Børge Niensens arrestation, direktør Vilstrup, der var kommet fra København i forgårs, afrejst fra staden kl. 8, havde 7 timers ophold i Korsør, idet de ventede på et lazarettog — ankom til Taulov kl. 1½ nat — tog derfra i bil til Kolding, da der var skinnesprængning ved Kolding. Så kom fru dr. Vestergaard og fru dr. Ellebek i anledning af dr. Vestergaards arrestation i går morges. Igen Ebbehøj, der kom for at fortælle, at han havde ringet til Staldgården i anledning af dr. Niensens arrestation. Dr. N., der var rejst til Esbjerg for at søge stilling som røntgenlæge, havde fået tilbud om at køre med borgme-

steren i bil til København og blev så »taget« sammen med ham lige uden for Esbjerg. Senere kom Fogh's og så ingeniør Raaschou-Nielsen i anledning af, at hans ingeniør, Mortensen, er taget. Desuden har Misser altså de 8 børnehjemsbørn at passe.

De bombeslag, vi hørte for et par aftner siden, skyldtes sprængning af sporskiftet (»stenkisten«) ved Troldehedebanens overskæring af Fynsvej. Et $\frac{1}{2}$ meter stykke skinne — kun »overfladen« af skinnen — var slynget gennem provst Mouritsens kældervindue; han bor Castenskoldvej 12.

Kl. 23. For ca. $\frac{3}{4}$ time siden hørte vi et voldsomt brag af en bombe. Jeg løb ned med min lægetaske. Brandbilen kørte ned ad Bredgade; jeg efter. På vejen fik jeg at vide, at det var »Rio« i Helligkorsgade, ved siden af biografen, der var bombet. Gaden var afspærret af vagtværnet. Som læge fik jeg lov at passere. Hvilket syn! Gade og fortove var dækket med glasskår. Alle de store spejlglasruder var knust, skilte hang og dinglede, lasede gardiner blafrede i vinduerne. En dame på 4. sal i Østergade var kommet til skade; hun havde siddet ved sin symaskine, da glasskårene røg ind i stuen. Hun var blodig i hele hovedet — det stammede fra et 2 mm stort sår i issen. Så, nu lød der igen et voldsomt brag. Jeg ud ad døren.

Kl. 23 $\frac{1}{2}$. Nu har jeg været derhenne. Det var »Politikens telegramhal« i centralbiblioteket. Alle forret-

ningsruder i biblioteksbygningen røg — og i Schous varehus og andre butikker.

Kl. 1 $\frac{1}{2}$. Næppe var vi kommet i seng og havde ligget lidt, før der lød 2 stærke drøn. Jeg for i tøjjet — ned på torvet. I det samme lød atter et brag, og hele himlen bag kirken oplystes. Vagtværnet, jeg spurgte, vidste ikke, hvor det var, mente det var i Låsbygade.

Jeg gik derop ad og sluttede mig til en klynge, der stod midt på gaden ud for Hospitalsgade. Ingen vidste, hvor det var. Pludselig kommer 6-8 vagtværnsmand løbende i fuld fart gennem Hospitalsgade op imod os og råber: »Løb hjem, hurtigt, hurtigt!« Vi løb. Jeg spurgte, alt mens jeg løb, hvad der var i vejen. En vagtværnsmand oplyste, at der var sprængt et vejskilt på Ringvejen, men det var en fælde, sagde han, for at lokke vagtværnet bort fra byens midte. Nu ville der komme flere bomber inde i byen, sagde han. Jeg løb, som aldrig før, sprang op ad trapperne, var ganske forpustet og sagde til Misser, at nu måtte de stå op, hurtigt, og klæde sig på. Misser var fortvivlet for alle de 8 børnehjemsbørn, der bor hos os i nat. De 3 drenge, der lå i sovepose i konsultationsstuen, blev — med stort besvær — vækket og trukket i tøjjet. Madrasserne blev flyttet ind i dagligstuen, fjernest muligt fra vinduerne, og dagligstuebordet blev væltet på hjørkant for at beskytte børnene mod glassplinter fra vinduet. — Atter springer

en bombe. Jeg lægger mig ind i dagligstuen til drengene. Kort efter lyder en $\frac{1}{2}$ snes pistolskud nede på kirketorvet, og en mand råber: »Løb, løb!« Kort efter lyder en stærk fløjten — drengene siger, det er nødsignal.

23/3 (fredag):

Jeg blev afbrudt i min beretning. Kl. var $1\frac{1}{2}$, da jeg siger til Misser: »Så, nu er kl. snart 2, så kan vi roligt gå i seng« (efter kl. 2 regner man ikke med, at schalburgtager finder sted). »Ja, men den er nu kun $\frac{1}{2}$ 2«, siger Misser. Og næppe havde hun sagt det, før der lød et mægtigt brag, og masser af glas raslede ned på gaden. Det lød, som om alle vores ruder var knust. At der var gået ruder, kunne vi se ved, at mørklægningsgardinet begyndte at blafre.

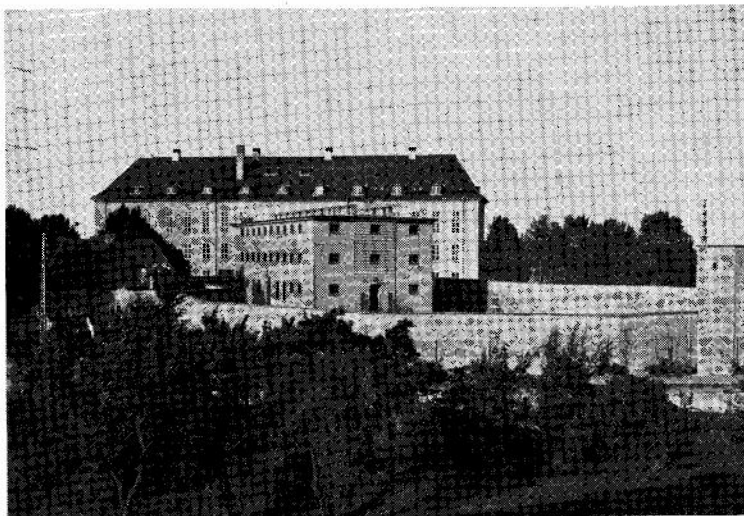
Jeg løb ned på gaden og fik af vagtværnet at vide, at vagtværnets lokale i rådhuset var bombet (det ligger lige på den anden side af torvet). — Ved nærmere eftersyn viste det sig, at der kun var gået et par ruder i dagligstuen + en vinduessprosse og én rude i soveværelset, men flere vinduer var sprunget op. Larmen af knuste ruder stammede fra ruderne hos Mogensen, kiosken (og kirken og rådhuset).

Næste dag hørte vi nærmere om, hvad der var sket. 2 vagtværnsfolk, der stod vagt på kirketorvet, var truet af 2 pistolbevæbnede mænd, der skød i jorden og samtidig råbte, at de skulle løbe; de blev på denne måde tvunget

til at fjerne sig fra rådhuset. En tredje vagtværnsmand, der hørte skuddene, kom løbende til fra Akseltorvet. Da han ikke så nogen, ville han gå ind i vagtlokalet på rådhuset og finder da en firkantet kasse, en bombe, inde på trappegangen lige ved døren til vagtlokalet. I en fart fik han varskoet kammeraterne, og efter at have sprængt en dør løb de gennem kæmnerkontoret ud på Akseltorvet. Kort efter sprang bomben.

Dr. Ortmann fortalte, at han den nat havde sovet, da telefonen ringede kl. 2, og han skulle ud til en patient. På vejen blev han standset af en tysk politipatrulje, der beordrede ham ud af bilen, som de undersøgte — navnlig instrumenttasken var de interesseret i. Kort efter blev han igen standset og undersøgt. Da han atter blev stoppet på hjemturen, blev han gal og skældte ud på tysk: »De kunne da nok kende forskel på de forbrydere, der sprængte med bomber, og så en anstændig læge.« Han forlangte nu, at en officer tog plads i hans bil og lodsede ham hjem — hvilket også skete.

Næste aften blev jeg på hjemvejen fra Ebbehøjs kl. 23 i Jernbanegade standset af en politipatrulje, måtte vise mit legitimationskort og blev befølt på alle lommer, om jeg havde våben. (Jeg mindes en historie, der går om en mand, der på denne måde blev visiteret. Politisoldaten følte noget og sagde: »Waffe?« »Ja«, svarede manden, »Luftwaffe«, og trak cykelpumpen op af lommen).



*Domhuset og arresten i Kolding.
Arresten i Kolding blev i besættelsestiden indrettet til tysk fængsel.*

I forgårs (?) morges vågnede vi ved et bombeslag. Det var på Troldhede-banen, et lokomotiv (?), der sprængtes.

I avisen i aften står, at Michale Gauguin en død, dræbt under R.A.F.-bombeangreb på Shellhuset i går; en flyvemaskine faldt ned i den franske skole, hvori hun gik.

24/3 (lørdag):

I går opsøgte jeg oberstabsarzt Capellen for at meddele ham, at vi i dag skulle difterivaccinere i fængslet for anden gang. Desuden ville jeg tale om en af mine patienter, dommer Strøbech, der har en tarmlidelse. Netop da jeg trådte ind i fængslet, kom Strøbech ud fra lægeværelset. Lægen havde ordineret ham diæt fra Sct. Hedvig Klinik.

I går eftermiddags blev jeg kaldt til konference hos lrsagfører Lynæs sammen med overlæge Slottved i anledning af, at hr. Burfeind havde indviliget i, at Herlevsen, der lider af t.p., blev overført fra arresten til Kolding sygehus. Lynæs måtte indestå med sin person for ham. Hvis H. ikke overholdt de foreskrevne forbud (besøg, flugt), ville Lynæs blive sat fast. (L. kender overhovedet ikke manden fra andet end min omtale af ham).

Samme eftermiddag var fru Guldager, Esbjerg, på besøg hos os og fortalte om sin mands arrestation.

I dag kl. 16 var dr. Wendt og jeg — og vor »klinikdame« (Misser) henne i fængslet og vaccinerede fangerne. Vi traf flere kolleger blandt dem, dr. Svith (Ribe), overlæge Guldager (Es-

bjerg) og dr. Vestergaard (Ødis) samt borgmesteren i Esbjerg, dommer Strøbech, kaptajn Heiberg Jørgensen o. a. Dollmetscher var [navn], der dirigerede færdslen med stor overlegenhed. Vi vaccinerede ca. 60, deraf 31 for første gang. I alt findes p.t. over 100 danske fanger i fængslet.

28/3 (onsdag):

Fru [navn] blev i dag udskrevet fra klinikken.

29/3 (skærtorsdag):

I dag bisattes de 2 overlæger i Vejle. Overkirurg Fjeldborg havde været sengeliggende af giftfeber, da han mandag morgen tidlig blev kommanderet ud af sin seng og skudt ned bagfra; omtrent samtidig blev overmedicus Buchholtz skudt i sin seng.

Vi var til frokost hos dr. Lind, Trapholt; jeg kunne derfor ikke køre med de andre læger til Vejle, men tog ind til krematoriet i Kolding kl. 21½, hvortil Buchholtz's lig blev ført. Da jeg kom en ¼ time for tidlig, gik jeg en tur på kirkegården og så 31 friske grave, alle flygtninge; til lørdag er anmeldt 8 flygtningebegravelser. Dødeligheden blandt tyskerne er meget stor. I går var en tysk soldat begravet; han var om morgenen blevet skudt som desertør på skydebanen i Marienlund. Han begravedes uden ceremoniel.

30/3 (langfredag):

Jeg vågnede op ved 5-tiden i morges og følte, at jeg befandt mig dejligt i den lune seng; og så prøvede jeg at forestille mig, hvordan det ville være, om politiet pludselig ringede på døren og kom op og skød mig i nakken; jeg *kunne* ikke sætte mig ind i den situation —, og dog forekommer dette ikke så sjældent for tiden.

31/3 (lørdag):

I går døde det lille flygtningebarn, Hans Tetzloff, på klinikken af, hvad den tyske læge kalder »lagerkrankheit«, d.v.s. gastroenteritis-intoxicatio. Han var søn af en Marineverwaltungsoberinspektør og indlagdes af dr. Cappellen; indlæggelsen var »lebenswichtig« —, ellers havde vi ikke modtaget barnet. Moderen, en ung, sundt udseende kvinde, oplyste, at de havde været bosiddende i Lautenburg i Pommern. Barnet fødtes d. 26/2, og dagen efter var der gået råbere gennem gaden, der kundgjorde, at enhver, der kunne flygte, skulle flygte med det samme, da russerne kom. På 10 minutter forlod hun hjemmet med sine 5 børn: den nyfødte i barnevogn, den 1-årige i armen, den 2-årige på ryggen i en rygsæk og den 5-årige og 9-årige løbende ved siden. Da banegården var sprængt, løb de over marker og grøfter ud til landevejen og kom her op i en åben vogn, som de kørte i i 8 dage. Om natten sov de i en lade. Da moderen ikke havde nogen mælk, ernæredes barnet undervejs med sort

kaffe uden sukker og mælk, som soldaterne gav hende. I de næste 8 dage kørte de i åben kreaturvogn, og barnet fik nu tillige »Lokomotivwasser«. Med færgen sejlede de af sted — de anede ikke hvorhen — men kom til København og havnede til sidst i Kolding på drengeskolen. Barnet var ved indlæggelsen elendigt, fik høj feber og døde. Moderen havde netop fået udbetalt 10 kr. — hver familie får 10 kr. hver 20. dag — og for de 6 kr. købte hun blomster til barnets bære. De 2 andre små søskende er også syge med diarrhoe —; de lever på den samme soldaterkost som alle de andre. Søster på klinikken har givet moderen nogle havregryn —, men hun kan ikke lave havresuppe, da hun ikke har noget at koge i. Nu vil vi se at finde en kasse-rolle til hende. På spørgsmålet om, hvorfor hun ikke var blevet i Pommern, svarede hun, at det var af angst for russerne; hun havde selv set et barn spigret med søm til et træ af russerne.

1/4 (første påskedag):

Til middag fru Pihl + Jytte; de var til eftermiddagskaffe, tillige Djørup og Bimme; til aften Foghs (vores pige har fri i påsken).

2/4 (anden påskedag):

Besøg af fru dr. Svith (fra Ribe) med hendes 2 børn og vikaren, dr. frk. Højer Sørensen (?); de var her til eftermiddagskaffe — herunder luftalarm

i 1 time. De skulle derefter besøge Lynæs (Irsagføreren) — og ingeniør Mortensen, som har delt celle med dr. Svith, og som nu er kommet ud.

Dommer Strøbech er i går afrejst fra Kolding arrest til Frøslev. Vi havde frygtet, at han skulle til København.

Dr. Svith, fortalte hans kone, blev taget for en måned siden, en aften ca. kl. 22, undervejs på sygebesøg til en patient på landet. Familien foretog eftersøgning om natten, men først næste dag fik de — efter forespørgsel på Riberhus — at vide, at han var ført til Esbjerg og derfra til Kolding.

LRSagfører Lynæs har forelagt mit sidste forslag for hr. Burfeind angående bøger til fangerne i arresten (3: nye bøger, med stor plakat, hvorpå er anført cellens nummer — og advarsel mod at sætte mærker i bogen. Burfeind anførte nemlig som grund til læseforbudet, at fangerne satte mærker i bøgerne og så lod dem gå videre til de andre celler).

4/4 (onsdag):

I eftermiddags udspillede et »drama« på kirketorvet. Misser og Ulla stod ved vinduet og så en af mine patienter, en 16-års dreng, [navn], i stærkt beruset tilstand; 2 vagtværnsfolk, den ene Ullas kæreste, ville gribe ham; men i det samme trækker drengen en revolver. Brems (kæresten) slog til hans arm og fik revolveren fra ham og afleverede den på vagtværnskontoret. Da de ville arrestere ham, viste han dem sit tyske politiskilt. Vagtvær-

net tilkaldte nu det tyske politi, som førte ham med til Staldgården.

Jeg ringede til drengens forældre, der var forfærdet over det skete. Drengen havde aldrig før drukket spiritus.

5/4 (torsdag):

Det tyske sikkerhedspoliti ringede i dag til vagtværnet og beklagede, at et medlem af partiet havde opført sig sådan, men årsagen var vistnok den, at der havde været nogle, der havde talt nedsættende om »Føreren«.

7/4 (lørdag):

I morges tidligt vækkedes vi af en bombe. Det var en stor skinnesprængning i Seest. I aftes en hyggelig aften med Hvidts, Djørup + Bimme og fru Guldager.

I aften kaldt ud til gartner Olsen, Vejlevej; hans 12-årige søn, Rasmus, havde fundet en tingest på marken, som han tog hjem. Her pillede han ved den med det resultat, at den eksploderede. Han havde fået 10-15 ganske små, men meget dybe sår i ansigtet — og i venstre arm endnu flere. Desværre var også øjet læderet. Øjet står næppe til at redde (han overførtes til Rigshospitalet).

9/4 (mandag):

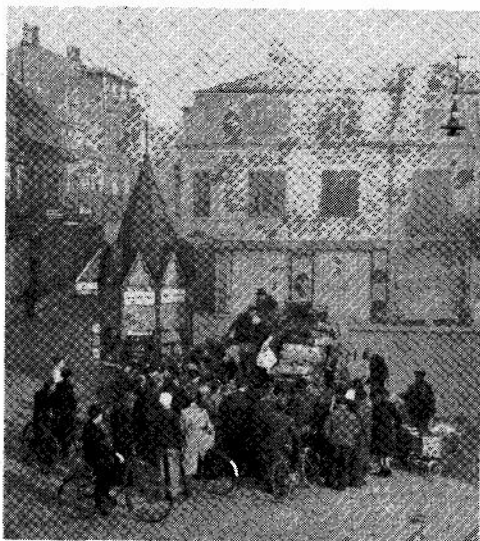
I aftes kl. 23 $\frac{1}{2}$ sprang 2 bomber i »Nimbus« på Haderslevvej. I dag 2 minutters stilhed kl. 12. Jeg stod på

Akseltorv. Alle standsede, også lastbiler, og vi stod med hovedet blottet de 2 minutter. En murer blev beordret »hatten af«. Han vendte sig til alle sider for at se, hvem ordren var rettet til, og opdagede til sidst, at det var ham, der havde glemt at tage hatten af. 3 C.B.'ere stod ret og gjorde honnør. Midt under stilheden kom en lille vigtig »mellemskoledreng« i en alt for stor grøn uniform spadserende demonstrativt ned mod Jernbanegade fra Torvegade. Han blev tilråbt hånligt, hvortil han på dansk svarede »hold kæft«, hvorefter folk lo højt ad ham. — I aften kl. 20 en meget smuk orgelkoncert i kirken, der var stuvende fuld. Der sluttedes med danske melodier. Til sidst sang vi »Kongerens konge«. Det var meget gribende.

10/4 (tirsdag):

Besøg af fru Guldager, der forgæves søgte besøgstilladelse til arresten for at se sin mand; hun rejste til Fåborg, hvor hendes børn er i pleje hos familie. Jeg fik sendt en medicinsk bog (heart disease) ind til Guldager.

Hørte til formiddag, at højskolehjemmet i Esbjerg (Gestapo's kontor) var bombesprængt i nat. I eftermiddags så jeg i Låsbygade 2 lastvogne med madrasser; de skulle til karantænestationen i Padborg, da der ventedes indkvartering (af danske politibetjente fra Tyskland?). Store Røde Kors biler så jeg atter i dag parkere på kirketorvet; de skal til Tyskland. 2 meget syge flygtningebørn indlagdes



*Esbjergfiskere sælger fangster
på Kirketorvet i Kolding.*

Omtalt i dagbogsoptegnelserne for 10. april.

i dag på klinikken (de er fra Pommern). På kirketorvet holdt i dag en lastbil fra Esbjerg, hvorfra solgtes fisk – store pighvarrer; på grund af bombesprængning af gestapokontoret er byen afspærret, hvorfor de er taget til Kolding med deres fisk.

11/4 (onsdag):

I eftermiddags kl. 15 kom et Røde Kors lazarettog med navnlig norske fanger fra koncentrationslejren Neuengamme, i alt 150, deraf ca. 50 med tyfus og andre tarmsygdomme, tre med plettyfus, en del med tuberkulose, mange meget syge; de skal til Sverige. Alle fangerne i toget fik et

måltid varm mad serveret fra sygehuset; tillige fik de cigarer, bolsjer og bøger og aviser.

Jeg spurgte lægen (dansk) i toget, om der ikke var nogen danske med. Jo, sagde han, der er bl. a. en præst fra Sønderjylland. »Det er da ikke pastor Rishøjgaard?« spurgte jeg. Jo, det var det. »Ham må jeg se«. Jeg var overvældet af glæde; selv om jeg aldrig har set ham, kendte jeg ham godt fra fængslet. Det var blevet sagt (af den danske stikker [navn] i fængslet), at han på vejen til Tyskland fra Frøslev havde foretaget sit andet flugtforsøg og derfor var blevet skudt, hvilket blandt hans venner i fængslet havde vakt stor sorg. De sagde, at han havde været en fremragende sabotør. Det var mig derfor en stor glæde at hilse på ham. Han så godt ud. Mens jeg talte med ham, sagde han flere gange til mig »pas på ham der« (han hentydede til den tyske soldat i kupeen), »han er SS'er«.

Han talte selv med sagte stemme. Da jeg kom hjem, skrev jeg herom til hans hjem – efter en adresse, jeg fik på Røde Kors kontoret.

Lynæs ringede i aften, havde talt med Burfeind om overlæge Bech, der er i Frøslev, om Guldager (forhørene er endnu ikke afsluttet) og dr. Svith (sagen afsluttet, skal vist snart løslades) og dr. Vestergaard (hans bil skal konfiskeres). Efter en del diskussion tillodes det lægerne i fængslet at få tilsendt »Ugeskrift for Læger«. Jeg har derfor skrevet til ugeskriftets redaktion at sende ugeskriftet til arre-

sten —, ligeledes har jeg skrevet til politimændenes fagtidsskrifters redaktion.

12/4 (torsdag):

Var på Røde Kors kontoret. Adjunkt Rasmussen har haft en samtale med Burfeind, som ikke ønsker, at Røde Kors skal modtage pakker til fangerne.

Da Johannes kom hjem fra skole i dag og kom ind i dagligstuen, sagde han: »Hva', er der ingen gæster?« (fru Fogh er lige gået). Johannes går for tiden i skole fra kl. 12 til 16.

14/4 (lørdag):

I går kl. 15 på banegården for at modtage lazarettog nr. to med syge danske mænd på vej til Sverige. De så elendige ud. Banegården var afspærret. Kun pårørende til fangerne fik adgang (der var en liste på 30 fanger fra Kolding). De pårørende fik adgang til perronen, men det viste sig, at kun én i toget var her fra byen, nemlig direktør Nielsen, Ægexport.

Han havde ved arrestationen været sorthåret og nærmest fed, nu var han hvidhåret og mager.

Da jeg kom hjem, sad fru Guldager i dagligstuen; hun har endnu ikke fået tilladelse fra Staldgården til at besøge sin mand. Inden hun var gået, kom fru Strøbech; hun havde været på besøg hos sin mand i Frøslev — og var meget oplivet; han havde det godt.

Det siges i dag, at en tysk vagtpost er skudt i nat i Skolegade.



*Dr. Baagøe på motorcykel.
Efter foto optaget i besættelsestiden.
Man bemærker lægekorset på forskærmen;
bag på motorcyklen fandtes et lignende kors.*

I dag blev jeg kaldt til Saxildhus. Fru dr. Næsted og 7 andre damer fra Grindsted, alle gift med fanger i koncentrationslejre i Tyskland, var ankommet til Kolding for herfra at tage til Padborg, for dér at modtage deres respektive mænd. Det var sagt, at dér var de. Jeg måtte bedrøve dem med, at deres mænd ikke var i Padborg, og at karantænestationen i øjeblikket var tom; endvidere, at der endnu kun var givet tysk tilladelse til, at syge fanger blev afhentet til Sverige.

Traf fru [navn], hvis mand sidder i Kolding arrest. Hun skulle op at aflevere en pakke til ham ved porten — illegalt, hvilket jeg frarådede på det bestemteste (»Lillebror« og jeg havde netop drøftet dette spørgsmål). Hun gjorde det alligevel, og indholdet — en flaske vin, rejer og andre lækre sa-

ger — blev afleveret af portvagten på kontoret, hvor stikker [navn] netop var på besøg. Han tog de rare sager med sig på Staldgården.

Siden bombardementet af Shellhuset i København har der været besøgsforbud i arresten, og Røde Kors er blevet frataget retten til at modtage pakker til arrestanterne — dog blev afgørelsen af det sidste udsat, indtil nærmere undersøgelse havde fundet sted —, efter en længere konference mellem adjunkt Asbjørn Rasmussen og Burfeind.

I dag taler alle om problemet: Evakuering.

15/4 (søndag):

I middags ringede Røde Kors til mig, at der ventedes tog med fanger i eftermiddag. Senere fik jeg besked om, at de kom med rutebiler kl. 19, senere, at de kom kl. 22, og derefter, at det blev allerede kl. 21.20 — og at de ville gøre holdt på Haderslevvej ved Piledamsvej. Misser, Johannes og jeg gik derop. Der samledes efterhånden en stor mængde mennesker, og kl. 22.15 kom de første 3 biler. Der blev en jubel og en råben hurra. Der uddeltes smørrebrød (fra sygehuset), øl, mælk, bolsjer, æbler, cigarer og blomster. De kunne mærke, at de var velkomne. De så raske ud. Jeg talte med borgmester Juhl deroppe om Viktor Andersen, der er kommet til Kolding arrest fra reviret i Haderslev. Borgmesteren var forbavset — havde hørt, at Andersen var død.

16/4 (mandag):

I formiddags var jeg af Røde Kors anmodet om at se til en syg. Han var i en fangetransport fra Århus til Frøsløv. Sammen med nogle Røde Kors folk vandrede jeg langs banelinien fra stationen og nåede langt henne et tog, der var kørt ind på et sidespor. I alt 26 fanger var stuvet sammen i en kreaturvogn; de havde holdt her siden lørdag aften. Røde Kors havde ikke måttet give dem varm mad; den tyske soldat turde ikke lade de danske fanger få varm mad — af hensyn til de tyske soldater. Den syge mand var imidlertid blevet rask, men vi fik da udvekslet hilsener og givet dem nogle spisevarer, vi havde med i en kurv. Spiste derefter frokost med Damgaard Petersen, fru Ladegaard og fru Ryge. Fru L. har været gift 1 år, men de 7 måneder har manden været i tysk koncentrationslejr. Fru R.'s mand har været i tysk koncentrationslejr i 1 år. Talte med politifuldmægtig Ahrenbrandt om en kriminalbetjent, der har været beskyldt for at være stikker vist helt med urette.

Besøgte en fru Carlsen, der var værtinde dér, hvor Victor Andersen boede, han, der blev bortført fra sygehuset efter operationen. Hun oplyste, at V.A. d. 15/3 var gået på besøg på Frydsvej 1, hvor hans kammerat om morgenen var taget af det tyske politi. I værelset sad et par tyske politibetjente, som ville arrestere Andersen, men han tog en stol og smed den i hovedet på gestapofolkene; de skød, han løb ned ad Ringvejen, igennem

baghaverne op til et hus i Søgade. Her gemte han sig på loftet i 1/2 time. Ambulancen blev tilkaldt til at holde på Ringvejen. Han gik ned ad trapperne, gennem haverne op til ambulancen, der kørte ham til sygehuset. Ankom hertil i stærkt medtaget tilstand. Dagen efter blev han så hentet af det tyske politi.

Derefter gik jeg til borgmesteren for at aflægge beretning om ham.

I eftermiddags var frk. Teilmann her (en søster til dr.); Asbjørn Rasmussen kom for at tale om en syg ar-
restant; senere kom fru Ebstrup.

17/4 (tirsdag):

I nat hørtes flere bomber; det siges at være cementblandemaskiner på tyske arbejdspladser, der blev sat ud af funktion.

I dag ankom en kortege af Røde Kors biler med fanger fra Neuen-gamme på vej til Sverige. Deres ankomst til Kolding var anmeldt til kl. 11; de kom kl. 13 1/2. I det strålende solskin var samlet en masse mennesker ved Haderslevvej. Folk stod på begge sider af vejen helt ud til Ravnsbjerg, og flagene gik til tops langs vejen. En højttaler kørte op og ned i den sidste time, før bilerne kom, og meddelte, at ifølge ordre fra social(?)ministeriet var det beordret, at folk skulle holde sig inde på fortovet og *ikke* måtte gå ud til bilerne, når de kom, og ikke måtte råbe hurra – men de måtte gerne vinke. (Årsagen til disse instrukser var, at det tyske politi

var blevet irriteret over den hyldest, fangerne var genstand for, og havde ryddet gaden i forgårs aftes, da bilerne kom). Så kom de, folk holdt sig ordren efterrettelig – og ih, hvor der blev vinket.

Talte i eftermiddags med den tyske læge i fængslet om 4 patienter, bl. a. Viktor Andersen, som blev kaldt ned i »lægeværelset« og så forbavsende godt ud. Jeg anbefalede ham stærkt til overflytning til sygehuset, hvilket lægen lovede at forsøge.

I formiddags i Bramdrupdam. Blev stoppet af tyske vagtposter ved Munkenborg Kro. Der har de sidste 3-4 dage igen været vagter her (vistnok siden bombesprængningen i Esbjerg).

I nat arresteredes grosserer Born og hans søn.*) Born sen. har haft lam-melse efter apopleksi og åreforkalkning. – I aften meddeltes det mig, at jeg i tilfælde af evakuering skal være læge i Sjølund.

19/4 (torsdag):

I eftermiddags forlød det, at der inden 72 timer ville komme engelske faldskærmstropper. Selv om rygten lød usandsynligt, gav det dog anledning til, at vi fik fart på med at pakke forbindstasker og lavet en »katastrofe-pakke«. Misser lavede forbindingspakker og fik endvidere ordnet forskelligt i vores beskyttelsesrum (sat stole og bænke op o. l.), rullede tæpper sammen og pakkede kufferter. Jeg hentede penge i banken.

*) På grund af sprængning af blokposten, se billede side 97.



*De »hvide busser« på Haderslevvej.
Omtalt i dagbogsoptegnelserne for 19. april og 21. april.*

I aften er afgået 100 rutebiler til Hamburg. I nattens løb var de malet hvide og med et stort dannebrogflag malet på taget. Det forlyder, at Neulingammes porte er lukket op, og at fangerne har fået lov til at gå; der skal være 1500 danske fanger tilbage i lejren.

Dr. Kjølbye ringede og spurgte, hvad han skulle gøre med en tysk øjenpatient, der af dr. Capellen var ønsket indlagt på klinikken. Jeg svarede, at hvis indlæggelsen var af »livsvigtig« betydning, kunne han modtages, ellers havde vi instruks om at af-

visе tyske flygtninge. Men dr. Capellen var en fin og elskværdig læge, der altid havde vist forståelse over for mine ønsker angående fangerne i arresten, så det gode forhold til ham burde i al fald opretholdes.

Inger har i dag fået fri fra skolen indtil videre. Hun har hidtil gået i skole på biblioteket, der ligger nær ved Staldgården (efter bombningen af gestapokontorer i Odense og Esbjerg og København frygter man åbenbart angreb på Staldgården).

Frk. Stürup, elev på Borrehus Hus-holdningsskole, er i dag kommet ud

af fængslet. Hun blev taget sammen med kæresten på Bramdrupdam Kro for et par dage siden (det er også let-sindigt at spise frokost dér, når man er »gået under jorden«). Kæresten fik håndjern på; han sidder i fængslet endnu.

Skolegade er om natten spærret med spanske ryttere, siden den dag en vagtpost blev skudt.

20/4 (fredag):

Det passede, hvad rygter sagde i går. Borgmesteren var i Padborg i går. Grænsen var spærret. — De 100 biler fik ikke lov at passere. Efter forhandling lykkedes det dog til sidst, og i aften ringede Asbjørn Rasmussen, at der afgik 1500 fanger fra Padborg. De skulle *ikke* til Sverige, men til Møgelkær ved Horsens.

21/4 (lørdag):

I morges kl. 8½ tog Misser op på Haderslevvej for at hjælpe Røde Kors damerne med at smøre mad til fange-transporterne. Hun kom af sted uden at have spist. Hele formiddagen stod hun og smurte mad i teltet på hjørnet af Piledamsvej og Haderslevvej; det var koldt. Jeg tog derop kl. 9½ og traf alle damerne i fuld virksomhed. Store fade franskbrød med pålæg og rundstykker stod parat. Desuden var der æg, kager og mælk. Misser havde taget spillekort med til at give fangerne. Dem var de meget glade for. Mange af damerne havde arbejdet fra

i aftes kl. 22 — men var ikke »spor af trætte«. Da vi havde ventet en time, meddelte højtalervognen, at der ikke kom biler i den første 1½ time, da de ikke var taget fra Padborg endnu. Så opløstes folkemængden. Kl. 12½ kom de første biler, 5-6 hvide rutebiler, alle med nordmænd. En nordmand fra en af bilerne stod ud og takkede for den strålende modtagelse. Jeg tog så hjem. Efter en hurtig frokost tog jeg hen til boghandler Barkholt og brødrene Schultz og fik dem til at sende 60 spil kort og 1000 små danske flag op på Haderslevbakken. Damerne fandt på at anbringe et flag i hver mælkeflaske; det så helt festligt ud.

I eftermiddags ankom 2 tomme biler (svenske) med knuste ruder. Det blev sagt, at de var beskudt under flyverangreb i Padborg, og at 6 personer var dræbt.

I aften kl. 18 skulle jeg med 1000 danske politibetjente fra Frøslev komme. Kl. 20 meddelte statsbanerne, at det endnu ikke var afgået fra Padborg. Frk. Eff ringede i aften kl. 21, at 30 biler ventedes. Misser tog straks derop, jeg efter lægemødet ved 22½ tiden. Det regnede, og der var flyvervarsel — altså — mørkt på gaderne. Misser stod i teltet, der er rejst i dagens løb, og smurte mad sammen med 20 andre damer og drenge. De havde vældigt skub på. De fortalte, at Gestapo var kørt op med en bil foran teltet og havde forbudt Røde Kors bilerne at standse her —, da folk var for overstrømmende i deres ovationer.



*Røde Kors teltet på Haderslevvej.
Omtalt i dagbogsoptegnelserne for 21., 22. og 24. april.*

Maden blev så kørt ud til Vonsild, hvor de fik lov at stoppe op.

Det siges, at alle danske fanger er kommet over grænsen, at Neuen-gamme er taget af englænderne, og at lejren er brændt af af tyskerne, før de forlod den.

Jeg var i aften til lægemøde, der var sammenkaldt til drøftelse af evakueringsplanerne.

I eftermiddags var vi (dr. Wendt, Misser og jeg) i fængslet og difteri-vaccinerede fangerne. Vi vaccinerede bl. a. overlæge Guldager, dr. Svith og Schmidt fra Svaneapoteket (haft lungeskud).

22/4 (søndag):

Misser kom hjem i nat kl. 3! Havde smurt mad hele tiden. I alt blev lavet 1500 madpakker i går.

I nat kl. 1 kom de 1000 politibe-tjente, de 500 i lazarettog, de andre i almindeligt tog. Det var en stor ople-velse for dem, der var på banegården. Betjentene havde været meget glade; ved afgangen stod nogle på trinbræt-tet, og hele toget sang: »Der er et yn-digt land«.

I formiddags tog jeg op på Haders-levvej. Der holdt en del tomme busser, der var kommet fra Padborg, en af dem (Randersbilen) havde 3 rudergennemhullet af skud; de var blevet beskudt i Tyskland (af allierede fly-vere). De danske fanger i Padborg er dels syge, dels er de i karantæne. Nogle skal være døde på vejen til Danmark.

Det er rigtigt, at der har været fly-verangreb på Padborg; nogle blev så-ret, ingen dræbt.

23/4 (mandag):

I dag kom pr. rutebiler 17 danske politibetjente fra Padborg —; de var frivillige og var ellevilde — kunne knapt tro, det var sandt. Samtidig kom en del svenske familier med børn fra Berlin. De havde været 8 dage om rejsen og var henrykte over at få mælk og bolsjer.

24/4 (tirsdag):

I dag har vi ikke set meget til Misser. Hun startede i morges kl. 5 $\frac{3}{4}$ med storvask. Kl. 10 op på Haderslevvej — og kom hjem i aften kl. 21. I al den tid har hun stået og smurt madpakker oppe i teltet. Fru Fogh deltog også et par timer i arbejdet. I aften har vi taget vasketøjet ind, og endelig nu kl. 22 $\frac{1}{2}$ er Misser gået i seng; hun skal op i morgen kl. 4.45 for at modtage toget med polske og franske fanger. Toget skulle være kommet i dag kl. 14, men kom ikke, da Fredericia banegård var lukket. Jeg prøvede at ringe til Johan, men der var ingen telefonforbindelse med Fredericia. Årsagen til alt dette rygtedes snart: Der var folkestrejke, fordi 6 mand fra Fredericia og 3 fra Taulov var blevet skudt af tyskerne i Vestre fængsel i København.

Misser havde kl. 19 hørt radioen oppe på bakken, mens de fik en kop te hos bageren. Kort efter at de var kommet tilbage til teltet, så de Gestapo køre op foran huset ved siden af bagerens. Huset blev omringet af

pistolbevæbnede gestapofolk —, og det mentes, at de havde medtaget en.

I middags var fru Strøbech her. Det er hendes mands fødselsdag, og hun håbede på at få lov at besøge ham.

Overlæge Hansen, Esbjerg, blev taget i går og løsladt i dag.

25/4 (onsdag):

I morges fik vi telefonvagten til at kalde på os kl. 4.45. Misser skulle være på banegården kl. 5 for at uddele mad til de 1000 kvindelige fanger; de kom fra koncentrationslejren i Ravensbrück, 100 km nord for Berlin. Johannes og jeg tog derned en time senere. Hvor var de dog glade og lykkelige, alle de franske og polske piger. »Endelig at være iblandt mennesker«, som en af dem sagde. Men de fik også en god modtagelse. Hele morgenen og formiddagen var der en masse mennesker på perronen. Om morgenen fik fangerne bouillon med løvstikke (det havde direktør Vilstrup sørget for) og franskbrød, alt hvad der ellers kunne opdrives; de fik kager, bolsjer, radiser; — en så jeg i kupévinduet i færd med at spise en ål med skind og det hele. De fleste af dem havde i forvejen dårlige maver (»Scheisserei«). De fik blomster. Johannes tog i skoven efter bøgegrene til dem. De var som tossede efter souvenirs. Jernbanepersonalet blev plyndret for emblemer og knapper; de fik små dannebrogsglag, brocher med dannebrog, danske mønter. Folk gik hjem og hentede sko, undertøj, strømper, hatte og — lommeter-

klæder. Enhver på perronen måtte af med sit lommetørklæde. Af direktør Vilstrup var sørget for lommespejle og læbestifter. Der var mange smukke ansigter, men også mange hægede.

Jeg måtte efter anmodning af togets læge, dr. Thyssen, skaffe klorkalk til desinfektion af toiletterne —; der så skrækkeligt ud derinde; vandkummerne var tilstoppet af bræk og svømmede over. Jeg ringede til borgmesteren, for at han kunne sørge for at skaffe folk til at rense toiletterne i toget. Forhandlede (— sammen med togets leder og en flot C.B.'er, som præsenterede sig for mig; »hvad var det De sagde«, spurgte jeg; jeg havde ikke hørt hans navn tydeligt, »prins Georg«, gentog han) — vi forhandlede med stationsforstanderen om at få vand i cisternerne i toget —, hvilket åbenbart var et meget vanskeligt problem, men dog blev løst.

Da jeg fortalte Misser, at den flotte C.B.'er var prins Georg, sagde hun: »Så. Ham har jeg gået og snakket med hele morgenen« —. Men nu syntes hun ikke, at hun pludselig kunne sige »Hans Højhed« til ham. Senere så jeg hende igen gå og snakke med ham —, som om det var med Niels eller Mogens.

Toget kunne ikke afgang før kl. 13 på grund af 24-timers strejken i Fredericia, så der var rig lejlighed for Koldingborgerne til at tale med fangerne. De gav os souvenirs (deres fangenummer, frihedsmærke, emblem o.s.v.). De var glade — nogle græd dog — og for-

talte om deres ophold i koncentrationslejren med »gas« og andet.

I aften har vi været hos Vilstrup til te.

26/4 (torsdag):

I aftes kom 600 danske fanger fra Frøsløv pr. bil gennem Kolding på vej til Sverige. De fik ikke lov at standse her, som de plejer, da der var deserteret for mange fra transporterne med tog; de 600 skulle egentlig have været med tog, men dette blev af samme grund forbudt af tyskerne.

Var i aften hos Pihls. Kl. 22 $\frac{1}{2}$ blæstes luftalarm, og vi skyndte os hjem. En time senere så vi et stærkt brandskær øst på. Skønt jeg er blevet noget forsigtig — på grund af mulig skyderi — tog jeg på cykel ned til havnen. Det var et trælager på Teglgårdsvej, der brændte. Er det sabotage?

Kl. lidt over 24 lød de 3 korte sirenehyl (»alarmtilstand«) —; senere på natten vækkedes vi af det lange hyl, der betyder afblæsning.

29/4 (søndag):

Fredag eftermiddag ringede Asbjørn Rasmussen, at der var billejlighed til Padborg, en tom ambulance med 2 sygeplejersker, der skulle derned. Jeg svang mig på cyklen og sad snart i bilen. Sygeplejersken fortalte, at de havde været i Padborg under beskydningen fra de allierede flyvere. Årsagen til beskydningen var, at den tyske vagtpost — en dreng i uniform, der

skulle bevogte transformatorstationen, der ligger på karantænens terræn, havde skudt efter flyverne. Straks besvaredes ilden med voldsom beskydning på karantænestationen. Heldigvis var der ingen fanger, men læger og sygeplejersker fo'r ud af barakkerne og gemte sig i grøfterne; det var uhyggeligt, sagde de, at ligge og høre flyverne fare lige over hovedet; uvilkårlig dukkede man sig endnu længere ned i grøften. Barakken blev gennemhullet —, men ingen kom til skade.

Ved ankomsten til karantænestationen blev jeg venligt modtaget af overlægen, dr. Krarup, der lige kom fra Bov kirke, hvor en svensk flyver var bisat (han var blevet dræbt på tur i Tyskland under et engelsk angreb på konvojen). Efter at vi havde spist middag, viste han mig rundt. Der var ingen fanger.

Kl. 23 om natten meddeltes, at 125 fanger var anmeldt fra Flensborg; de kom om en $\frac{1}{2}$ time. Kl. 0.30 kom en rutebil — med svenskfødte tyskgifte koner med børn. De var ikke særligt velkomne —, men Røde Kors havde lovet at tage sig af dem.

En $\frac{1}{2}$ time senere kom fangerne; de første kom i en fiskebil; der var halm på gulvet, og de så ud til at have det helt hyggeligt. Efter at være registreret fik de et bad. Gennemgående så de ret godt ud, betydelig bedre end det sidste hold fanger, der havde været meget magre —; én havde mistet sine tæer ved forfrysning, andre havde store sår på skinnebenene, fremkaldt ved spark af militærstøvler; så-

rene kunne ikke heles i fangenskabet, da de stadig blev »sparket op igen«.

Jeg så en stor pige og gik hen til hende. Hun talte glimrende tysk. Hun hed Tabaksblatt og var jøde, 17 år gammel. Hun så hærgtet ud. Hun havde først været i ghetto, derefter i koncentrationslejr i Ravensbrück. Jeg spurgte hende om, hvor der var værst. Det var åbenbart svært at svare på, men sagde hun: i ghettoen havde man sin familie, i koncentrationslejren var hun blevet ganske alene. Hendes forældre (far 55, mor 48) var blevet ført til gaskammeret; hendes 2 brødre, mente hun, var gået samme vej; tilbage havde hun af familien en onkel i — Californien. — En ældre kone var meget veltalende og ophidset. På spørgsmålet, hvor hun kom fra, svarede hun: »Fra Ravensbrück«. — »Med gaskamre«, tilføjede hun. Hun havde også først været i ghetto. På mit spørgsmål, hvor der var værst, svarede hun: »I ghettoen var der sorg, sult og elendighed — men i koncentrationslejren var der »meget, meget værre«; det var »ganske umuligt med ord at beskrive rædslerne«. Ved ankomsten med toget til koncentrationslejren var fangerne straks blevet delt i 2 flokke, den ene gik direkte til gaskamrene, den anden til lejren. Efter 6 dages ophold her blev de atter skilt i 2 flokke, hvoraf den ene gik til gaskammeret. Hun selv havde på den måde mistet sine 2 brødre og sine 2 børn, 6 og 10 år gamle. Hun havde set en moder på 25 år, fuldstændig sund, blive taget fra sit spæde barn og ført til gaskam-

meret; det var altså ikke blot de syge og svagelige, der blev »gasset«. På mit spørgsmål: »Hvorfor da«, svarede hun, at den eneste hensigt var »die Menschenen auszurotten«. »Men folk vil ikke tro, hvad vi fortæller, vi har oplevet«.

Hun sagde, at jeg var det første menneske, der havde talt et venligt ord til hende i 6 år. I lejren blev de altid benævnt ved nummer — aldrig ved navn. Hun var i sit civile tøj; på ryggen var udsåret en stor firkant, der næsten gik fra skulder til skulder, og i stedet var indsyet en lap af en helt anden slags tøj. »Ved De, hvad det er?« spurgte hun og svarede: »Det er en skamplet«. Også andre af fangerne havde civilt tøj, enten med et firkantet stykke tøj sat ind eller med et stort kryds malet på ryggen.

Efter at de var kommet til køjs og havde fået et måltid labskovs, sov de — til langt op på morgenstunden.

Næste morgen skulle der gå biler til Frøslev og hente 600 fanger derfra til Sverige. Konvojen skulle starte kl. 9, men vi kom først af sted kl. 11. Det var danske rutebiler og svenske militærtransportbiler, der kørte meget hurtigere end vore og var indrettet til at kunne forandres til lazaretbiler.

Jeg kom i rutebilen »Solrød Strand«; begge chauffører talte dejligt sjællandsk. Vi kørte i øsende regn ind i Frøslevlejren. Denne er omgivet af højt pigtrådshegn og udenom ligger et bredt minebælte. I hvert af lejrens 4 hjørner findes et højt tårn, hvorfra lejren kan bestryges; i tårnet findes en kraftig projektør. Der er

flere indhegnede barakpladser. I en af dem bor stikkerne med deres familier. Hele lejren siges at skulle rømmes (til fordel for flygtninge?).

Fangerne havde stået i regnen fra kl. 8 morgen. De blev nu lodset ind i vognene. En tysk betjent (lysegrøn) med ladt gevær anbragte sig på sædet lige inden for døren i hver vogn. Der blev spurgt mig, om transporten skete på svensk eller tysk ansvar; det var et vigtigt spørgsmål; hvis ikke den grønne havde siddet der, ville ingen have tænkt på at rømme.

Lige bag mig sad en mand, der fortalte, at han først havde været i Vestre fængsel, så i Dachau og sidst i Neuen-gamme. I deres hold i Dachau havde de en »bank«, bestående af cigaretter. De afstod hver 8 af deres 100 cigaretter til banken; for denne »valuta« kunne de købe særlige fordele: få en bedre barak, ligge kun én i hver køje o. l. Han havde boet i en barak, der kun ved en grøft var skilt fra barakken med tyfuspatienter. De døde fra tyfusbarakken blev smidt ud gennem vinduet med hovedet i grøften og benene op ad skråningen. Senere blev de afhentet. Deres køjer var 76 cm brede, og i dem lå de 2-3 indtil 4. Det kunne ske, at en af dem døde om natten; men det rørte dem ikke. Der var således 2 i en køje; den ene døde, men den anden lod ham ligge i køjen for at få hans madration; da liget begyndte at lugte, lagde han det ned under køjen.

En anden fra Dachau fortalte, at der jævnlig blev hængt en fange. Det

skete almindeligvis ved hjælp af en faldlem; han havde selv overværet en hængning. Værre var det dog, sagde han, at blive hængt i »straffebarakken«. Der fandtes her 6 (eller 7) galger; ved hjælp af taljer blev ofret hejst i vejret. I Dachau fandtes blandt tyskerne en lystmorder, hvis passion det var at kvæle ofret. Han sagdes at have kvalt i alt 40 fanger. Overfangerne var berygtede. For at opnå fordele frem for de andre gjaldt det om at pine og dræbe deres medfanger. Før meddelelsen kom til Dachau, havde en sådan taget et kakkellovnrsør, lukket det i begge ender og lavet et lille hul i røret, hvorigennem de havde puttet en rotte ind i røret. Røret blev nu spændt fast på underlivet af en fange, og den ene ende af røret blev opvarmet ved en flamme. Som en rasende gnavede rotten sig ned i underlivet for at komme ud.

De sagde, at en hvilken som helst rædselsfuld skildring af forholdene i koncentrationslejrene *kunne* have fundet sted.

De fortalte, at en måned før Neuengamme skulle evakueres af svensk Røde Kors, skulle der »pyntes« lidt på lejren. Derfor samledes 250 »muselmænd« (d.v.s. kun bestående af skind og ben), stuedes i kreaturvogne, så tæt, at de ikke kunne falde om, uden mad og drikke og uden at kunne komme ud for at lade vandet etc. De kørtes først til Lübeck, der imidlertid ikke ville modtage dem, derefter til Bergenspilze, hvor de blev kørt ind på et sidespor og overladt til sig selv.

Fangerne var glade for den modtagelse, de fik af de mange danske, der var samlet ved grænsen, da de kom fra Neuengamme. Og nu på turen gennem Sønderjylland vinkede alle til dem. »Hvor er det dansk«, sagde en af fangerne (Dam, assistent i Nationalbanken i København) om landskabet; bare nu min kone kunne se, hvor godt jeg har det. (Da jeg kom hjem, sendte jeg hans kone en hilsen, sammen med de ca. 20 breve, jeg havde fået i kommission at afsende fra fangerne i min vogn).

Ved hjemkomsten til Kolding fik jeg at vide, at der havde været ligsyn om formiddagen over 8 dræbte ved flyverangreb på en dansk transportbil i Tyskland.

I aftes, da vi gik i seng, sagde Inger og Johannes, at de havde hørt skud, og spurgte, om det var en sabotør, der var skudt. Kort efter skuddene havde de hørt ambulancen komme. I dag har jeg fået at vide, at det var en ung mand, Donald Knudsen, der havde stået med et par kammerater og sin hund i Jernbanegade, da et par civile mænd kom forbi og sparkede til hunden. Han siger: »Hvorfor sparker De til hunden; den har jo ikke gjort Dem noget«. De kaldte ham hen til sig — og skød ham i underlivet. På sygehuset viste det sig, at skuddet var gået tværs gennem underlivet med perforation af tyktarmen, og at et projektil sad i bækkenet.

I dag er sagt i radioen, at Himmler har tilbudt englænderne og amerika-

nerne (men ikke russerne) betingelsesløst overgivelse. Tilbudet er afslået. To tredjedele af Berlin og næsten hele Norditalien er taget. Englænderne er gået over Elben syd for Hamburg.

30/4 (mandag):

Hele natten kl. 1-5 lød bomber (telefonpæle) og skud. I morges fik vi slutningen på historien med Donald. En tysk officer, der havde observeret overfaldet, smed sin stok (han halter lidt) og stoppede de 3 civile tyskere, som med hænderne foldede bag nakken måtte vandre op til Staldgården. Donald skal være meget syg og dør vist.

I formiddags kom Pihl, senere fru Svith (som trods et afslag fik lov at se manden). Frk. Sand var her til frokost (hendes kæreste, dr. Myschetzky, er på vej til København i tog med polakfanger fra Padborg). Endvidere var fru Vyff på visit.

Misser var på Røde Kors kontoret, traf Mortensen.

Pihl kom for at tale om eventuel indlogering af fru Pihl og Jytte hos os, måske allerede fra i aften (hans lejlighed skal bruges til kontor for modstandsbevægelsen).

Ebstrup kom i aften med vigtige nyheder: Den danske rigsdag er indkaldt. På vejen hjem fra Røde Kors teltet så Misser en plakat ved Kristkirken med opfordring på tysk til de tyske soldater om at nedlægge våbnene, underskrevet »tyske soldater i Danmark«. Den blev revet ned af en tysker. Senere ringede dr. Hvidt for

at fortælle og supplere nyheden. Da jeg kom hjem kl. 19, var huset altså fuldt af nyheder.

Efter middag kl. 19 kom fru Guldager — og fik en kop amerikansk tørkaffe (som Misser havde fået af en af de franske fanger). Mens vi sad og drak den, kom Bodil Ebstrup og Vagn Weeke —, og pludselig ser vi Pihl komme løbende over torvet. Han havde yderligere nyheder at bringe. Pr. telefon fik jeg på en forespørgsel om vore fanger at vide af Lynæs, at »vore venners venner« var tilsagt til at møde i retten i morgen (d.v.s. stikkerne), og hvis de ikke kom, ville de blive afhentet; han sad netop og ventede på en telefonsamtale med rigsadvokaten for at få instrukser. I morgen skulle han tale med Burfeind, og kl. 18½ kunne jeg få besked. Denne meddelelse vakte jubel. Nu kunne fru Guldager ikke sidde stille længer. Mens Misser gik på banegården for at modtage toget med polakker (som imidlertid var forsinket), cyklede fru Guldager og jeg til fængslet. Efter for-gæves fløjten på den vestre side, hvor Guldager sidder på 1. sal (over porten), og på østre, hvor kaptajn Agger sidder, gik vi atter hen ved porten. Efter et højlydt »Axel« rullede mørklægningsgardinet op på 2. sal, og der lød: »Er der noget?« »Ja«, svarer fru Guldager. »Vent lidt«. Endelig ruller gardinet op for Guldagers cellevindue, og fru Guldager vinker af alle kræfter. Og så lukkes vinduet op, og fru Guldager råber, så højt hun kan: »Den danske rigsdag er indkaldt til i mor-

gen. På gensyn i morgen.« Hun råber det 3 gange. Så tager vi hjem.

Efterhånden samles vi nu: Ebstrups + Bodil og Weeke, Pihls, fru Guldager + hendes fætter Carstensen med kone og Djørup. Ebbehøjs står vi stadig i telefonisk rapport med; de kan ikke komme. Senere kommer en stafet fra dem, Jørgen, for at vi kan veksle nyheder. Stemningen er høj. Fru Guldager og Misser danser rundt på gulvet. Vi får vermouth og senere te. Hører radio fra London og Sverige. Dansk radio er uvidende om dagens begivenheder.

Det vi i aften ved med sikkerhed er, at rigsdagen er indkaldt. Endvidere *forlyder*, at den svenske udenrigsminister og dr. Best har haft konference i København med de danske myndigheder: Der skal dannes en regering, Sjælland skal rømmes — senere på aftenen: At også Jylland skal rømmes i morgen? Ministerlisten er færdig: Bull, Christmas Møller, Mogens Fogh, Aksel Larsen, Knud Kristensen, Dalgaard o. fl. Der skal i alt være 8 repræsentanter for modstandsbevægelsen. Efter at have hørt radio fra London kl. 24 opløses selskabet. Der er i aften ikke hørt skud eller bomber.

1/5 (tirsdag):

I dag er patienterne kommet i anden række. Var i morges hos Lynæs for at tale med ham om de to plakatsættere (om mytteri), som blev »taget« i går. De sidder på Staldgården. Var derefter på skolen og vagtværnet for

at få deres navne at vide —, men de vidste intet derom.

På klinikken, hvor dr. Svith var til behandling for sit øre. Han sagde, at fangerne var meget ængstelige, 1) for at modstandsbevægelsen skulle gå for tidligt i aktion, og 2) for hvad Gestapo kunne finde på, og ønskede derfor vagten forstærket. Jeg henvendte mig derfor til borgmesteren og traf dér bylederen, der blev præsenteret for mig som »Povl Hansen alias grosserer Jørgensen« (det *var* kaptajn Schack) af borgmesteren. Det blev bestemt, at der skulle sættes fast vagt af modstandsfolk hele døgnet ved fængslet, som kunne rapportere til bylederen, om Gestapo ville gå angrebsvis til værks.

Til frokost var fru Guldager og Dorthé Hansen, senere Ebstrups.

Kl. 18. I eftermiddags ringede dr. Svith, at han var løsladt. Han aflagde os et besøg; han har siddet i 9 uger. Var veltilfreds med opholdet. Var ved fængslet kl. 16 for at tale med oberarzten, men traf ham ikke; hilste på oberfeldwebel Gruber og unteroffizier Kissling. — Atter hos Lynæs. Stikkerne kan ikke sættes fast, før tyskerne har kapituleret. Kl. 18 traf jeg oberarzten, så i cellen til Carstensen fra Sønderborg (har lungeskud, ligger på bære i cellen) og Svend Nielsen med skud i højre skulder.

På Jydske Tidendes redaktion fik jeg at vide, at de tyske soldater er ved at forlade Horsens, og at de i Holstebro har overgivet sig til vagtværnet.

Var derefter hos Lynæs, der lovede mig besked i morgen, når han havde talt med Burfeind.

2/5 (onsdag):

I aviserne i dag meddeles, at Hitler er faldet — den engelske radio siger »selvmord« —, og Mussolini er myrdet. Var om aftenen hos Djørup. Der var lige ringet fra Padborg: De havde lige fået meddelelse fra tyskerne, at der ikke kom flere fanger til karantænestationen; de var derfor ved at lukke den —, da der pludselig kom et tog med flygtninge; i alt skulle der komme 4000. De anmodede nu Djørup om at sørge for, at 2 læger og 5 sygeplejersker stillede ved det første tog, der kommer gennem Kolding (kl. 1 nat).

Var i fængslet, men traf ikke oberfeldweblen. Om eftermiddagen havde jeg været der og talt med oberarzt Capellen om en fange, jeg havde fået tilsendt lægeattest for fra hans læge i Løgumkloster —; han skulle have diæt. Samtidig bad jeg om tilladelse til at tilse de to sårede sabotører: Carstensen fra Sønderborg med lungeskud og Svend Nielsen fra Askov med skud i højre skulder; grunden til, at jeg ville tale med dem, var, at jeg måtte fortælle dem, at rigsdagen var indkaldt, og at de snart blev fri. Carstensen lå i en celle i stueetagen, men Svend Nielsen lå på 2. sal. Jeg sagde, at jeg selv kunne finde ham; han lå i celle 5. Oppe på trappen stod stikker [navn], der skulle overvære fru Guldagers besøg hos sin mand. Under mit besøg

hos patienten fortalte en kammerat, at i cellen ved siden af lå en mand, der sagde, at han skulle skydes næste morgen; han vidste ikke, hvad han hed; »han var vist fra Flensborg, han talte dansk, men med accent«. Da [navn] var i fængslet og oberfeldweblen var gået kl. 18, kunne jeg ikke gøre noget; men jeg var bange for, at det var en af dem, der havde slået plakater op med opfordring til mytteri, der skulle skydes. En time senere tog jeg op til fængslet igen for at tale med oberfeldweblen. Han var ikke kommet endnu, men mentes at komme snart. Da jeg en time senere atter spurgte efter ham, og han stadig ikke var vendt tilbage, bad jeg en af tyskerne om at bede ham ringe til mig, når han kom. Da kl. var blevet 20½, uden at han havde ringet, tog jeg op til »Lillebror«; han var ikke hjemme. Hans kone sagde, at jeg kunne ringe til ham, hvad jeg så gjorde. Han var på Junghansvej, og på hans uldne tale i telefonen forstod jeg, at det var ikke noget helt legalt sted, han var. Jeg tog derop. Det viste sig at være hos den tidligere chef for det danske sikkerhedspoliti, V. G. Nielsen. Larsen tog imod mig i entreen og sagde: »Ja, vi er ved at øve os i stenografi — med denne her.« Og så tog han en revolver op af lommen. Jeg blev præsenteret for familien og forelagde dem min ængstelse. De mente nu, at det var udelukket, at det kunne være en dansk mand, da ingen dansk mand var skudt her i Kolding efter dom; de var alle ført til København. Hvis det var

rigtigt, at en skulle skydes, måtte det være en tysker —, og så gik jeg beroliget hjem. (Den næste dag spurgte jeg oberfeldweblen, om nogen var skudt om morgenen, men han sagde nej).

I aften var hele familien Ebstrup + Weeke, Pihl, fru Guldager, Carstensen + frue, Djørup og Jørgen Ebbehøj her. Vi var alle glade.

3/5 (torsdag):

I aftes meddelte den engelske radio, at Berlin var faldet, og at englænderne havde taget Lübeck —, og i dag er de mødtes med russerne i Wismar. I dag meddeles, at Italien og det vestlige Østrig har overgivet sig. I Kolding Avis i dag meddeler hr. Lindemann, at han vil slås videre!

Jeg har ikke set meget til Misser i dag. Hun startede oppe på bakken kl. 8 og kom hjem kl. 16½; har smurt mad hele dagen. 1000 politibetjente kom i dag igennem Kolding i biler.

I formiddags sagde den svenske radio, at englænderne stod i Eckernförde, og i aften gik det rygter, at de var gået over grænsen. Jeg sendte derfor bud til fru Guldager og tog selv op til fængslet for at meddele dem rygter. Da jeg kom dertil, stod en ung kone og talte med sin fængslede mand, der kiggede ud gennem tremmerne. Jeg talte med oberfeldweblen, der ikke mente, rygteret havde noget på sig. Jeg benyttede lejligheden til at takke ham, fordi han havde behandlet fangerne så godt; han sagde, at »det« jo

heldigvis ikke var blevet opdaget oppe på Staldgården. Fik lov at hilse på overlæge Guldager på 2. sal. Oberfeldweblen lovede at ringe, når fængslets port skulle åbnes. Var derpå hos Lynæs, som ikke havde kunnet få telefonisk forbindelse med Staldgården.

I aften kom tilfældigt forskellige til i anledning af, at dr. Myschetzky var kommet tilbage fra fangetransporten Padborg-København. Der var foruden Myschetzky + frk. Sand, Dorthé + Larsen, Pihl, Ebstrup, fru Guldager og »hr. Christensen«. I dansk radio kl. 19.30 blev sagt, at en vigtig meddelelse ville komme i slutningen af udsendelsen af radioavisen; senere blev tidspunktet udsat flere gange —, vi var jo meget spændte —, og endelig kl. 21 kom den: Hr. Speer meddelte, at han ville slås til det sidste.

4/5 (fredag):

Oberstabsarzt ringede i morges og bad mig tage et 3 uger gammelt flygtningebarn, han havde liggende på reviret; det døde 3 timer efter indlæggelse.

Var i eftermiddags hos Lynæs, der havde glædelige meddelelser efter samtalen med Burfeind. 3 var frigivet, deriblandt overlæge Guldager. De havde derefter talt om den almindelige situation. Lynæs sagde, at når de nu tog afsked med hinanden, var det jo for at mødes igen senere; der var næppe nogen, der ville Burfeind til livs, men han blev i al fald nødt til at møde som vidne i stikkernes sag. Det



*Overlæge Guldager fra Esbjerg
lige frigivet fra fængslet
viser Churchills V-tegn.*

var han også klar over. Desuden, sagde Lynæs, var 2 fanger blevet mishandlet, dr. Teilmann og politifuldmægtig Bøving Petersen. Burfeind sagde, at han først havde fået dette at vide, efter at det var sket, og at ingen var mishandlet efter ordre fra ham. Det mente Lynæs heller ikke, men det var sket på Staldgården, og Burfeind måtte stå til ansvar herfor; det var han (Burfeind) også rede til.

Jeg tog op til fængslet fra Lynæs for at træffe Guldager, men han var allerede gået derfra. Oppe hos hans fætter Carstensen traf jeg det lykkeligt forenede ægtepar. Hvor var de glade. Jeg fik et kort referat af hans sag. Han var efter arrestationen i Esbjerg kørt sammen med kaptajn Ag-

ger (som har boet »under jorden« hos dem), og de havde undervejs fået tid til at træffe aftale om, hvad der skulle siges.

Forhørene var da også forløbet tilfredsstillende. Han havde været tilfreds med opholdet, havde fået rigeligt at spise og meget at ryge.

Efter middag — med familien og »hr. Christensen« — hørte vi radio fra England kl. 8½. Kort efter udsendelsens begyndelse afbrød speakeren og sagde, at der lige var indløbet en meddelelse om, at det *vestlige Tyskland, Holland og Danmark havde kapitulert*. Vi stoppede straks radioen —, og efter et øjeblik tvivl om, hvad vi skulle gøre, sprang jeg på cyklen og for op til fængslet. Der var allerede

samlet en del foran fængselsporten, og de råbte op til fangerne, at vi havde fået fred —, og sagde: Vi vil ha' dem ud. Ja vist, svarede jeg, nu går jeg derind. Jeg ringede på klokken: »Nur für Wehrmacht« som så ofte før, men denne gang syntes jeg, det varede en evighed, før der blev lukket op; jeg tror, jeg ringede 3-4 gange. Endelig gik porten op, og jeg forlangte at tale med oberfeldweblen. Da jeg var lukket ind gennem de 3 aflåsede fængselsdøre og var kommet ind på kontoret, sagde jeg til oberfeldweblen: »Jetzt haben wir Frieden«. Han så spørgende på mig, men da jeg forsikrede, at det var sagt i den engelske radio, trykkede han min hånd — og så lykkelig ud.

Kort efter kom bylederen (kaptajn Schack), Larsen og enkelte andre og overbragte fredsbudskabet til oberfeldweblen. Jeg sprang ned til telefonen for at sige til Misser, at hun måtte komme op til fængslet, for nu kom de ud —, troede jeg. Da jeg kom tilbage til fængslet, var alle celledørene lukket op, og fangerne stod ude på gangene i de 3 etager og sang: »Der er et yndigt land«. Sangen lød smukt i det store rum. Det var meget stemningsfuldt.

Bylederen sagde, at de først kom ud i morgen, men at de kunne være trygge, da der uden for fængslet var posteret danske væbnede styrker. Jeg gik rundt i hele fængslet, lykkelig over at kunne ønske dem til lykke. Jeg opsøgte de 2 sårede sabotører; den ene var stået op, den anden (med lun-

geskuddet) lå på sin bære i celle 5. Han var glad; var han blevet dømt, havde han været sikker på henrettelse, da han havde skudt en mariner. Også kaptajn Agger og mange andre, kendte og ukendte, fik jeg trykket i hånden.

Vi forlod fængslet. På vejen hjem svingede jeg med huen og råbte til lykke til alle, jeg mødte. Stemningen var høj. Vi gik hen på torvet, hvor der var samlet mange mennesker, alle jublende glade. Vi omfavnede hinanden og svingede damerne i glæde, traf bl. a. Vilstrups og Foghs, som fulgte med os hjem. I vinduerne stillede vi levende lys op ligesom mange andre. Senere på aftenen kom Ebstrup og Hove, begge med frihedskæmperarmbind. Dahlsgaard og »Hans« sad i spilstuen; de ventede på Pihl.

Da jeg om aftenen telefonerede med arrestforvareren, fortalte han, at der var stærk skydning ved Domhuset. Jeg ringede derfor til bylederen —, der netop sad på Domhuset. Han sagde, at grunden til skydningen var, at kapitulationen først skulle finde sted i morgen kl. 8, og at det altså havde været for tidligt at besætte fængslet med frihedskæmpere; tyske soldater fra værnemagten havde derfor åbnet ild imod frihedskæmperne.

Kampen varede nogle timer. Der skal ikke have været såret nogen dansk (ca. 100 frihedskæmpere menes at have været til stede), men der var dræbt 1 eller 2 og såret 1 tysker, mente man. 3 danske frihedskæmpere er arresteret og ført til Staldgården —, hvor-

fra de skal frigives i morgen kl. 8. Det menes, at Montgomery kommer i morgen.

6/5 (søndag):

I går var der ingen tid at skrive. Det gik således til:

5/5 (lørdag):

Fra tidlig morgen vejede alt, hvad der var af flag i Kolding. På torvet var der sort af mennesker kl. 8, da de *nordiske flag* – Norge, Sverige, Island, Finland – gik til tops på flagstængerne foran rådhuset. Jubelen var stor. Borgmesteren holdt tale, musikken spillede, og kirkeklokkerne ringede (kl. 8-9).

Fra torvet tog vi op til Domhuset. Foran hovedindgangen var frihedskæmperne samlet, og bylederen holdt en instruktionstale. Jeg hørte kun slutningen, da han sagde, at fængslets porte ville blive åbnet kl. 9½. Blandt de forsamlede sås politikommissær Kleberg i uniform og flere politibetjente, ligeledes i uniform. Jeg ønskede dem til lykke med tilbagekomsten.

Efter at bylederen havde sluttet sin tale, løb hele forsamlingen hen til fængslets port. Jeg ringede på klokken: »Nur für Wehrmacht« og blev lukket ind. Fangerne var i opbrud, parat til afgang. Jeg stillede mig ved foden af trappen inde i fængslet og uddelte små dannebrogflag til dem, – alle »udenfor« havde jo flag i knaphullet.



*Tyske fangevogtere i Kolding arrest.
Fra venstre mod højre ses
Gruber, Rühle og Heinz.
Omtalt i dagbogsoptegnelserne for 5. maj.*

Da fangerne var gået, trykkede jeg de tyske fangevogtere på næven og takkede dem for, hvad de havde gjort for dem – også Kissling (som ærligt talt havde været noget streng ved dem); de så alle glade ud. Til sidst gik major hauptmann Arnold (som jeg først nu så), en køn yngre mand, med sin stab ud af fængslet. Da alle undtagen de fastboende var gået, tog jeg et billede af fangevogterne Gruber, Rühle, Kissling og Heinz.



Aksestov den 5. maj om aftenen.

Billedet illustrerer den situation, der i dagbogsoptegnelserne for 5. maj er beskrevet med ordene: »Lige da vi skulle gå ind at spise, hørte vi larm henne fra torvet: Det var bilen fra Frøslev, der var ankommet med flere koldingensere«.

Jeg gik derefter en hastig stuegang på klinikken, hvor de fortalte, at der om aftenen var gået et projektil gennem vinduet i stue 17 (hvor patienterne derfor ønskede sig flyttet) og et andet gennem vinduet på gangen på 2. sal. De havde været meget ængstelige efter skydningen i aftes. En søster havde hørt en mand sige (på tysk — men han var ikke tysker, sagde de): »Der skal ikke komme en eneste levende ud af fængslet.« Tyskerne havde ligget under en af altanerne ved Østerport og beskydt de forsinkede biler, der kom med frihedskæmpere (de fleste frihedskæmpere var på det tidspunkt inden for fængselsmuren).

På vejen hjem mødte jeg flere af det lokale frihedsråd og talte med dem, nemlig overlæge Ebbehøj, overbibliotekar Ebstrup, sagfører Hove og lektor Pihl.

Efter middag sov Misser til middag — hun var noget medtaget af disse festdage —, og ved 15-tiden kom Preben fra Fredericia. Vi ville op at se Staldgården. På vejen traf vi familien Hvidt, der slog følge med os.

Staldgården var afspærret med pigtråd og spanske ryttere. Herfra gik vi ned til havnen, hvor der var samlet mange flygtninge ved skibene. Da jeg ville fotografere dem, vendte den tyske vagtpost sig truende om imod mig

med et: »Fotografierung verboten. Sie werden gleich geschossen.« Så fik jeg apparatet i lommen — og gik hen at fotografere lidt derfra (sprænghullerne i kajen). Pludselig siger Preben: »Nu kommer han efter dig, skynd dig af sted.« — Og jeg kastede mig på cyklen og for af sted. Heldigvis skød han ikke.

I dagens løb havde vi indbudt forskellige til te om aftenen. Til stede var overlæge Guldager, hans kone, kaptajn Agger, søløjtnant Clausen, der har boet hos os de sidste dage under navnet »hr. Christensen«, »Hans« alias Svend Hoffmann (som havde boet hos kaptajn Agger og havde arbejdet sammen med »hr. Christensen«) og pastor Knudsen, Grindsted, der kom sammen med Ebbenhøjs — alle frihedskæmpere. Desuden var der vore gode venner Ebbenhøjs, Ebstrups, Hvidts, Vilstrups, Pihls og adjunkt Asbjørn Rasmussen (leder af Røde Kors hjælpekontor) — alle med koner, endvidere dr. Myschetzky + frk. Sand og Dorthe Hansen + Larsen. Og så var Preben her. Det var en stor aften.

Lige da vi skulle gå ind at spise, hørte vi larm henne fra torvet: Det var bilen fra Frøslev, der var ankommet med flere koldingensere. Jeg for ned ad trapperne. Henne på torvet fik jeg at vide, at dommer Strøbech var med. Jeg borede mig gennem folkemængden i muslingeskallen foran rådhuset, løb op ad trapperne og løb på dommer Strøbech; vi omfavnede hinanden. Han var meget bevæget og fortalte, at han for få dage siden var



*Asbjørn Rasmussen.
Leder af Dansk Røde Kors hjælpekontor i
Kolding i 1945.*

kørt fra Frøslev til Padborg for at blive ført til København, sandsynligvis for at blive dømt til døden. Kort efter ankomsten til Padborg var han ført tilbage til Frøslev — og anede ikke, at det var, fordi vi var ved at få fred. Men det havde været frygtelige timer for ham. Også pastor Kofoed og dr. Rossen fik jeg hilst på og ønsket hjertelig velkommen tilbage. Fru Gimbel søgte sin søn blandt de tilbagevendte, men det viste sig, at han havde meldt sig til frivillig vagtjenneste til Frøslevlejren.

Snart efter vendte jeg tilbage til selaskabet. Ved det »stående smørrebrød« med øl — delvis medbragt af gæsterne selv — og snaps holdt Pihl en kort tale for fødselsdagsbarnet, og derpå holdt jeg en længere tale for adjunkt Rasmussen og lykønskede ham til det store og dygtige arbejde, han havde

gjort for fangerne i fængslet. Jeg mindedes i min tale et replikskifte, der fandt sted under en heftig diskussion mellem ham og Burfeinds højre hånd, hr. Hansen. »Sig mig«, sagde hr. Hansen, »er det *Deres* eller *mine* fanger?« hvortil Asbjørn Rasmussen sagde: »Det er *Deres* fanger, men det er *vores* pårørende.« Asbjørn Rasmussen fortjener en tak for sin indsats. Det var mig en glæde netop i denne kreds at kunne fremhæve Asbjørn Rasmussens fortjenester; han har været fangerne en god hjælper.

6/5 (søndag):

I morgenaviserne i dag stod, at englænderne ville overskride grænsen ved Kruså i dag kl. 9, og kl. 10 i formiddags ankom de første engelske biler med pressefolk. De holdt i Jernbanegade ved Hotel Royal, og folk faldt over dem og overdængede dem med blomster, og englænderne fik travlt med at skrive autografer. Jeg fik en autograf af en hr. Klitching, presserepresentation, royal army service corps, british liberation army (R.A.S.C. B.L.A.). Jeg fik taget nogle billeder af dem.

Efter en kort stuegang — heldigvis er ingen syge — gik jeg hen til fængslet for at hilse på Rùhe. Kissling lukkede op. Jeg spurgte Rùhe om hans planer. Han ville nu til middag trække i civil og holde sig skjult hos Larsen. Oberfeldwebeln ville Suurballe tage sig af. Rùhe lovede mig sit spænde med »Gott mit uns« som souvenir.

Der er i fængslet indsat nogle stikkere, men ingen af de prominente.

I eftermiddags tog jeg til Borrehus Husholdningsskole, der har været beboet af stikkerne (der boede i alt 50 personer). De har åbenbart forladt huset i går uden varsel. Alt var efterladt — i den vildeste uorden. Mange kufferter, nogle pakkede, andre tomme. I værelset hang en række damestrømper til tørre. I vindueskarmen stod en tallerken med smørrebrød. På bordet lå private breve og amatørfotografier. I et værelse havde åbenbart boet en hystade. Alt var slået i stykker, glas, porcelæn, skåle; gulvet var dækket med glasskår. Et æg var i ophidselsen smadret imod gulvet. Masser tomme eller halvtomme flasker med cognac og snaps fandtes rundt omkring.

Mens vi var der, kom to tyske soldater; de ville udsøge sig et sæt civilt tøj. Desuden samlede de krukker med honning og marmelade sammen »til flygtningene«, og de sagde, at resten kom værnemagten og hentede. Et par 4-kantede pakker på trappen, der indeholdt sprængstof, fjernede de og kastede i et vandhul.

I formiddags fortalte frk. Eriksen, Borrehus, at frihedskæmperne havde været der og fjernet et lager af maskinpistoler. Jeg ringede til borgmesteren og spurgte, om der var noget at gøre i anledning af tyskeres fjernelse af inventaret, men han sagde: Lad dem bare det, der er jo ingen, der vil røre ved det med en ildtang. Senere kom frihedskæmperne igen og tog sig af det.



*De første englændere i Kolding.
Omtalt i dagbogsoptegningerne for 6. maj.*

Da jeg gik fra Borrehus, så jeg en klynge stå uden for børnehjemmet. Der var kommet en bil med frihedskæmpere for at hente [navn], der bor på Gl. Kongevej. Han var ikke hjemme. En af frihedskæmperne spurgte os, om han havde været der i dag; det havde han, og »det røg op af skorstenen«, sagde de. Næppe havde frihedskæmperne vendt sig om for at gå tilbage til bilen, før en af damerne råbte: Der kommer de! Frihedskæmperne gik dem i møde, standsede dem og anholdt ham. »Ja, det er der jo ikke noget at sige til«, sagde han. Han fik lov til under ledsagelse at hente sin pyjamas og gik ind i bilen. Da den kørte, stod hans kone og vinkede —, som om han blot skulle på forretningsrejse.

Foran Domhuset har der hele dagen været stor stimmel af mennesker, der jublede, hver gang en bil med en stikker kørte op. Først i dag har frihedskæmperne fået våben —, og »jagten er gået ind«.

I aften var vi til en meget stilfuld fest hos dr. Kjølbjerg. Vi måtte ikke gå for sent hjem, da der de sidste 2 aften er blevet skudt ret meget rundt omkring i byen — bl. a. i Jernbanegade, på havnen og ved Domhuset. Gadelamperne i Jernbanegade, kan man se, er skudt i stykker. Ingen skal dog være såret.

Vilstrup havde sagt, vi skulle køre ad Ringvejen, men da Tage havde sagt, at der var truffet en overenskomst med major Arnold, at der ikke ville

blive skudt i nat, kørte vi den lige vej hjem. I Jernbanegade mødte vi en patrulje frihedskæmpere, som vi råbte »godaften« til, og vi kom godt hjem.

I eftermiddags kom endnu et par engelske biler —, og talrige tyske biler er kørt sydpå — efter ordre fra Montgomery.

I Røde Kors teltet på Haderslevvej bespises frihedskæmperne hele døgnet.

Overlæge Guldager fortalte, at de nær aldrig var kommet hjem i går aftes (til Solgården 8) på grund af skyderi; da de var kommet til Buen, mødte de folk, der sagde, at de måtte krybe på alle fire over broen på grund af skydning, og rådede dem til at gå en anden vej; de var da gået over Munketrappen, og straks de var kommet hjem, faldt det i med en voldsom skydning i kvarteret.

7/5 (mandag):

Ulla fortæller i dag, at hun var ved Domhuset i går og så »stikkerne« komme, bl. a. [fire navne]. Folk jublede, når de gik fra bilen og op til domhustrappen.

Gik i dag op til Domhuset. Der stod mange mennesker hele formiddagen. Op og ned ad trapperne løb frihedskæmpere, de fleste bevæbnede — med engelske eller amerikanske våben. Jeg så en stikker — en ung pige — blive taget under folkets jubel. Hun blev fulgt op ad trapperne af et par frihedskæmpere, den ene gik bag hende med en karabin pegende på hendes

ryg. Hun blev ført op på 2. sal, protokolleret og derpå overført i arresten.

Kl. 12½ kom Guldager til frokost. Kl. 13 gik højtaleren gennem gaderne, derforkyndte, at englænderne kom. Og alle forretninger skulle lukke kl. 14 (så alle kunne være med til modtagelsen). Guldager kørte til Esbjerg kl. 11½.

Kl. 14 stod folk opstillet langs Bredgade og Haderslevvej.

Vi så mange tyske biler køre sydpå. Da jeg havde holdt en times tid på bakken, kørte jeg tilbage til byen. Hvor var det festligt at se alle disse mennesker i strålende humør.

Da jeg atter var kommet op på bakken ved Krathavevej — kl. 16 — kom de endelig, *engelske panservogne*, alle belæst med unge piger, mænd og børn; de sad på taget, stod på trinbrættet, eller hvor de ellers kunne få fodfæste —, og alle jublede og vinkede. Det var virkelig et triumftog. Jeg tog en lille tur om ad sidegaderne, der lå fuldstændig øde hen; kun enkelte tyske soldater og tysktalende kvinder så man, ingen danske. På Tøndervej holdt en lang række tyske biler; soldaterne var stået af og stod nu i klynger og så — på afstand — det engelske triumftog og hørte hurraråbene — og tænkte måske på deres egen modtagelse den 9. april. Ved Teknisk Skole havde tyskerne travlt med udflytning, og uden for Wehrmachtkommandanturen i Mazantigade lå tyske soldater og dasede i græsset.



*En engelsk panservogn belæst med unge piger, mænd og børn.
Omtalt i dagbogsoptegningerne for 7. maj.*



*Billedet viser kaptajn S. A. Schack, byleder for modstandsbevægelsen, til venstre,
og borgmester V. Juhl, luftværnschef, til højre. Personen i midten ukendt.*

Johannes og Inger fortalte senere, at de havde været med en bil ca. 8 km sydpå, hvor de havde bordet en engelsk panservogn, og på taget af denne holdt de deres indtog i Kolding.

Misser var taget til Vonsild, hvor englænderne havde holdt rast. Englænderne holdt i højre side af vejen, og i den anden kørte kolonner af tyske biler. Blandt de sidste var en Opelvogn med dansk nummerplade. Englænderne stoppede den, beordrede de tyske officerer ud og kørte den hen i den engelske vognrække.

Det var et festligt indtog i strålende solskin.

I aften har vi været hos dommer Strøbechs, hvor de nærmeste venner var samlet. Strøbech fortalte om sit fængselsophold. Han blev fængslet d. 7/3 — på vej til Domhuset; da han kom op på Staldgården, blev han modtaget af hr. Burfeind med: »Goddag — lærer Hansen«. Goddag dommer Strøbech.« Han holdtes indespærret på Staldgården i 12 frygtelige dage med ustandselige, lange forhør. Tyskerne vidste, at han var byleder —; [navn], med hvem han blev konfron-

teret, havde tilstået alt i detaljer. Burfeind og en anden kriminalrat ville have ham til at fortælle alt om organisationen, og hvem den bestod af —, men Strøbech nægtede at give nogen som helst oplysning herom. Burfeind var rasende, skældte ham ud for Schweinhund o. l. Men Strøbech holdt stand — og citerede Fichte og Kant, citater, som hr. Burfeind ikke kendte. Efter 12 dages forløb blev han overflyttet til arresten og derfra ført til Frøslev, hvor han var fra 31/3 til 3/5. På denne dag måtte han og 14 andre alvorligt anklagede gå til Padborg med deres kufferter (7 km); de blev her indsat i en almindelig jernbanevogn, men med brædder slået for vinduerne. Her sad han i kupé med 6 sabotører. De havde fået at vide, at de skulle for krigsretten i København og var forberedt på at blive skudt. Efter en 1/2 times venten fik de ordre til hurtigt at gå ud af toget og blev nu *kørt* tilbage til Frøslev. Det var, fordi Montgomery var i nærheden. Den 4/5 fik de at vide, at Tyskland havde kapituleret, og den 5/5 kom de til Kolding.

Supplerende oplysninger.

Dr. Baagøe førte dagbog i to perioder, først fra 20. august til 31. december 1943, dernæst fra 6. februar til 5. oktober 1945. Om den mellemliggende periode har han meddelt: »Årsagen til, at jeg ophørte i december 1943 med at skrive dagbog, var, at vi havde besøg af en bibliotekar fra Flensborg, som var rystet over, at jeg turde. I Flensborg turde man ikke engang gemme avisudklip«. Derefter fik dr. Baagøe det hidtil skrevne skjult et sted i København indtil 1945.

Dagbogsoptegnelserne, der oprindeligt blev skrevet i hånden i stilehæfter, blev maskinskrevet i maj 1945. I 1976, da dr. Baagøe forlod Kolding for at bosætte sig i Frederikshavn, fik Kolding Byarkiv tilladelse til at indlemme fotokopier af alle de maskinskrevne optegnelser i dets samlinger. Optrykket her i Vejle Amts Arbobog et sket på grundlag af de fotokopierede ark. Alle billeder undtagen to (side 111 og 127) er hentet fra en samling fotografier fra besættelsestiden, ligeledes overladt Kolding Byarkiv af dr. Baagøe.

Dr. Baagøe har tidligere ladet oplysninger om sit virke i besættelsestiden publicere. Det skete i 1946 i bogen »Kolding under Besættelsen 9. April 1940 – 5. Maj 1945«, til hvilken han hidrog med et afsnit, hvis titel er »Det tyske Fængsel i Kolding«. Både dette og andre afsnit af bogen kan anbefales som værdifuldt supplement til dagbogsoptegnelserne.

Til slut skal meddeles nogle kortfattede oplysninger om en del af de personer, som omtales i det her trykte afsnit af dagbogen. Personerne anføres ordnet alfabetisk med det navn, hvormed de benævnes i dagbogen.

Arnold: Kommandant for de tyske styrker i Kolding 1944-1945.

Born: Jernbanesabotør.

Burfeind: Kriminalrat Thees Burfeind, chef for Gestapo på Staldgården fra 2. juni 1944 til 5. maj 1945.

Capellen: Tysk læge, Oberstabsartz, ved Kolding arrest.

Djørrup: Overlæge ved Kolding sygehus.

Ebbehøj: Røntgenoverlæge ved Kolding Sygehus.

Ebstrup: Overbibliotekar ved Kolding kommunebibliotek.

Guldager: Overlæge ved Esbjerg sygehus.

Hansen, fru: Anni Hansen, gift med overlæge i hæren Harry Hansen.

Hugo: Sabotageleder i Kolding sammen med Per; blev taget af Gestapo, men slap levende fra det.

Hvidt: Øre-næse-halslæge på Sct. Hedvigs klinik.

Inger: Dr. Baagøes datter, 9 år i 1945, nu lærerinde i Frederikshavn, gift Pihl.

Johan: Dr. Baagøes broder i Fredericia, far til Preben.

Johannes: Dr. Baagøes søn, 14 år i 1945, nu læge i Hjørring.

Jytte: Datter af Mogens Pihl.

Jørgen: Søn af overlæge Ebbehøj.

Kjølbye: Øjenlæge på Sct. Hedvigs klinik.

Lasse: Lars Ebbehøj, søn af overlæge Ebbehøj, nu læge.

Lillebror: Snedkermester Henry Larsen; organiserede indsmugling af madpakker og tobak til fangerne i Kolding arrest.

Lind: Pensioneret tandlæge, Strandhuse.

Lynæs: Landsretssagfører i Kolding.

Misser: Dr. Baagøes hustru, fru Mimi Baagøe.

Myschetzky: Læge, nu overlæge, Bispebjerg hospital.

Nielsen, Børge: Læge i København.

Ortmann: Læge i Kolding.

Per: Møbelpolstrer Erik Petersen; sabotageleder i Kolding, henrettet den 10. marts 1945 i København.

Pihl: Daværende lektor ved Kolding Gymnasium, senere professor ved Københavns Universitet.

Preben: Dr. Baagøes brodersøn, 25 år i 1945.

Rasmussen, Asbjørn: Dengang adjunkt, senere lektor ved Kolding Gymnasium, leder af Dansk Røde Kors hjælpekontor i Kolding i 1945.

Rossen: Læge i Kolding.

Schack: Kaptajn S. A. Schack, dæknavn grosserer Jørgensen, byleder for modstandsbe-

vægelsen i Kolding, efter dommer Strøbech var blevet taget af Gestapo den 7. marts 1945.

Slottved: Tuberkuloseoverlæge i Kolding.

Strøbech: E. G. Strøbech, kriminaldommer i Kolding, dæknavn lærer Hansen, byleder for modstandsbevægelsen i Kolding, efter Per og Hugo var blevet taget af Gestapo i februar 1945.

Swith: Læge i Ribe.

Teilmann: Læge i Over Jersdal.

Titte: Katrine Ebbenhøj, gift med overlæge Ebbenhøj.

Ulla: Klinikdame.

Vilstrup: Direktør for Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger.

Vestergaard: Læge i Ødis.

Wendt: Læge i Kolding.

Kirkeskib i Bramdrup kirke.

Af *Sigvard Skov*.

Lidt nord for Kolding ligger Bramdrup kirke. På vej mellem Kolding og Vejle ser man ikke meget til den. Den ligger just ikke på alfarvej, og den hører heller ikke til de monumenter, der helt selvfølgelig gør krav på en omvej for et besøg. Om man vil henføre bygningen til den romanske middelalder eller til landets anden store kirkebygningsperiode i Christian IX's dage, må blive noget af en skønssag, for ganske vist forefindes romanske granitkvadre – altså middelalder – men ellers er kor og skib i nuværende form fra 1880. Af ældre inventar er blot den middelalderlige granitdøbefont i behold. Prædikestolen fra 1618 har man ment at kunne undvære, så den er nu placeret på Koldinghus. Nogen erstatning for tab af ældre inventar yder dekorationer af Niels Skovgaard. Til dette kirkeinteriør er nu føjet den prydelse, som ikke gerne må savnes i en dansk kirke, nemlig et kirkeskib. Som rimeligt er, måtte det blive et Kolding-skib, og man valgte da barken »Neptun«. Efter gammel skik er skibet en gave, og

giveren er revisor A. Kjersgaard-Nielsen, Kolding, som også ved andre lejligheder har markeret sin interesse såvel for kirkeskibe som for historiens andre minder. Han var således en af de »Venner af Koldinghus«, der i 1973 var med til at fremkalde en tusindtallig skriftlig protest mod det da fremsatte meget utraditionelle restaureringsforslag for Koldinghus slot.

Mesteren for skibet er Ditlev Alfred Jensen fra Glud, som har bygget adskillige kirkeskibe. Han har faktisk en meget lang arbejdsdag bag sig på dette særlige maritime felt og fortsætter tilsyneladende uden at ænse årenes tal. Som så mange kirkeskibsbyggere har Jensen selv sejlet. Den 9. april 1940 var han maskinmester på en dansk damper med kurs mod Danmark; men da radiomeldingerne om tyskernes besættelse nåede skibet, søgte man engelsk havn, og gennem de fem lange krigsår sejlede skibet i allieret tjeneste og maskinchefen følgelig også. Efter krigens ophør gik Alfred Jensen i land, blev biografdirektør i Hovedgård, senere leder af museet i

Glud samt stadigvæk skibsbygger. Måske kan man her tale om en arvelig belastning, idet hans fader, skibsfører S. J. Jensen i Horsens, har fremstillet skibsmodeller i mindre format. Men også en anden inspirationskilde er værd at nævne. Alfred Jensen har selv fortalt, at han en dag under krigen sad i sin kahyt og læste om de danske søfolk, der under krigen med England 1807—14 sad i prisonen som krigsfanger hos briterne. Ligesom deres franske lidelsesfæller var der adskillige, der forsøgte sig som modelbyggere med ben som materiale, nemlig knoglerne fra deres kødrationer. De danske krigsfanger forærede efter hjemkomsten et af disse skibe til kong Frederik VI. Det findes nu på Rosenborg. Det faldt da Alfred Jensen ind, at han, der nu også af krigen var skilt fra sit hjemland, burde fremstille et skib, som efter freden kunne skænktes til den danske konge. Det blev kong Frederik IX, der modtog skibet, og der kan ikke være tvivl om, at han har vidst at vurdere gaven. Modellen, en ældre orlogsmand benævnt »Justitia«, hænger nu i Strandby kirke efter kong Frederiks bestemmelse.

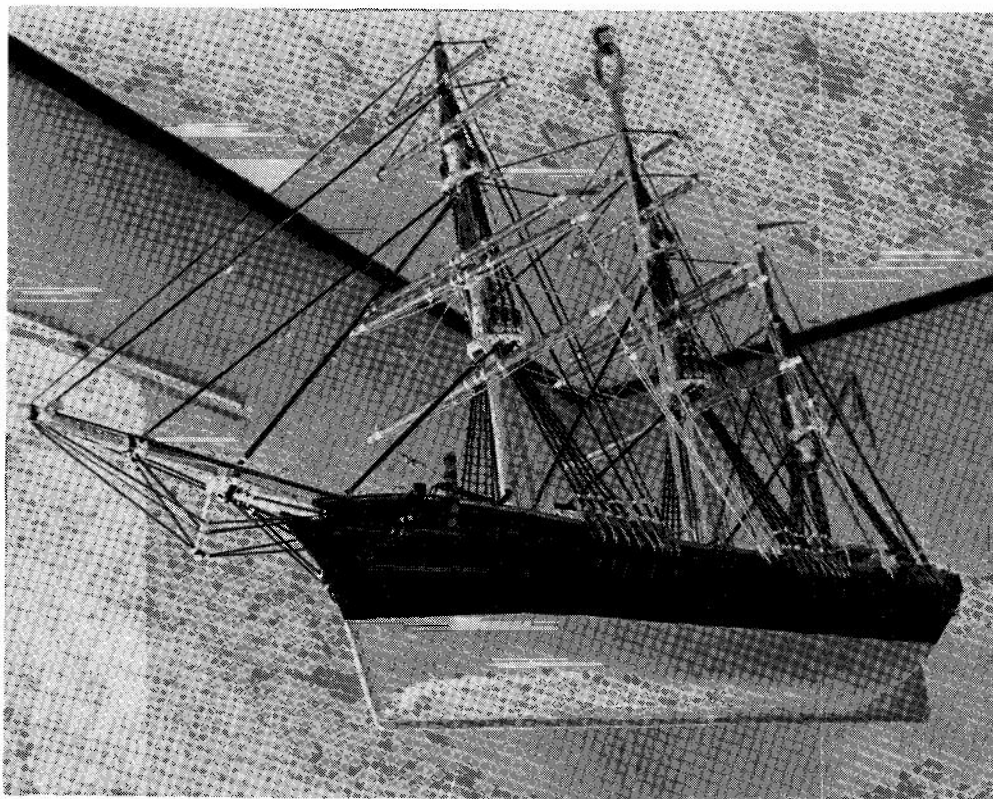
»Neptun« af Kolding havde Alfred Jensen en særlig interesse for, idet den førnævnte skibsfører Jensen havde været styrmand på »Neptun«, og allerede i 1939 byggede Alfred Jensen en model af dette skib. Den hænger nu i Hørning kirke.¹⁾

Det er ellers ikke sædvane, at Alfred Jensen gentager. Der er få mo-

delbyggere, der har kunnet spænde så vidt i tider og typer. Hans første kirkeskib bygget i 1938 var den fra Christian IV's arktiske ekspeditioner så kendte lille fregat »Enhjørningen«, som Jens Munk i 1619 førte til Hudson Bay, og som nu i model kom til at pryde Skjold kirke. Ældst i type er modellen af et vikingskib, som i 1955 ophængtes i Hjarnø kirke. Da der på Hjarnø findes vel bevarede skibssætninger fra vikingetiden, vil det være vel motiveret, at kirken på denne ø fik et vikingskib til pyrd.

Så vidt vides har Alfred Jensen flere skibe på bedding og formentlig planer om endnu flere. Det er følgelig ikke tiden for en samlet oversigt over produktionen; men kommer denne oversigt engang, skal den nok vise en modelmæssig fremstilling af alle de vigtigste skibstyper, der har haft hjemme i danske farvande og herfra sat kurs mod fjerne strande. Med korrekte og pyntelige detaljer pryder de adskillige kirkerum, og de giver dertil et interessant bidrag til dansk søhistorie.

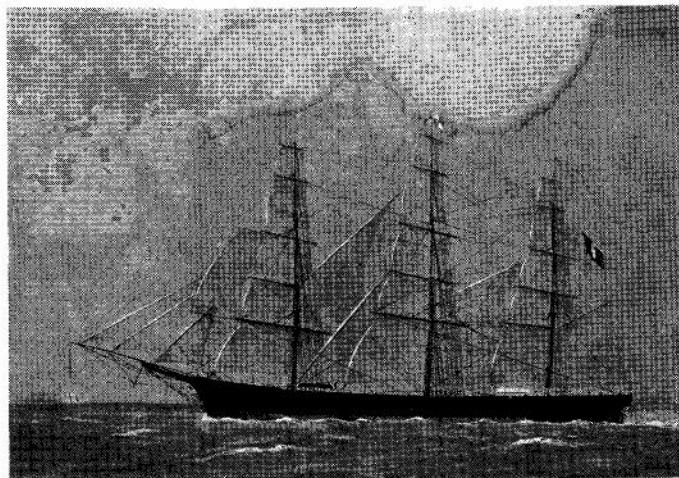
Til søs bør man holde udkik. Det gælder også, når det drejer sig om museumsverdige skibsbilleder. Fra Koldinghus havde man i lang tid holdt udkik efter illustrationer til den lokale skibsfart i forrige århundrede, og da især efter jagten »De tvende Brødre«, som var det første skib, der gik ind i Koldings nye havn i 1843, og dernæst efter »Neptun«, den eneste fuldrigger, der har hørt hjemme i Kol-



*Kirkeskibet barken »Neptun«.
Efter fotografi optaget af Morten Juhl kort før ophængningen
i Bramdrup kirke.*

ding. Efter års tålmodige venten lykkedes det at få dem begge vel i havn. Men det var nu ikke den søgende kikkert fra Koldinghus, der først indfangede »Neptun«. Fra sin skønne residens på øen Tåsinge følger den kyn-dige søhistoriker F. Holm-Pedersen opmærksomt de maritime minder og de gamle skibes skæbner horisonten rundt. Det blev ham, der først fik »Neptun« på prajehold, hvorfor hun

som så mange stolte sejlere før i tiden søgte havn i Troense. Her var man ikke i tvivl om tilknytningen til Kolding, selv om det just ikke fremgik af billedet. Det er et typisk kaptajnsbillede, et skibsportræt der, som den slags billeder gør det, sætter den maritime korrekthed over den kunstneriske effekt. Billedet, en akvarel fra 1867, viser os fuldskibet »Neptun« under Hamburgs flag. Skibe fra denne



*Fuldskibet »Neptun« under Hamborgs flag, 1867.
Vandfarvebillede på Koldinghus.*

frie hansestad førte før det tyske kejseriges oprettelse stadens våbenflag, en hvid tretårnet borg i rødt felt. Blot et øjeblikks uopmærksomhed kunne lade dette skib sejle sin egen sø som dansk skibsfart uvedkommende. Det skete heldigvis ikke. F. Holm-Pedersen kendte skibet og dets historie. Det samme gjorde Ludvig Thomsen i Kolding, der for længe siden havde skrevet om den.²⁾ Thomsen havde i øvrigt familiemæssig tilknytning til skibet og havde herved og fra styrmand Jensen samlet oplysninger især om »Neptun«s sidste bedrøvelige sejlads under dansk flag. »Neptun« blev bygget 1864 i Bawdionham i England og rigget som fuldskib. I 1883 købte skibsreder Gottfred Hirth »Neptun« i Hamburg, hvorefter hun blev hjemmehørende i Kolding som landets

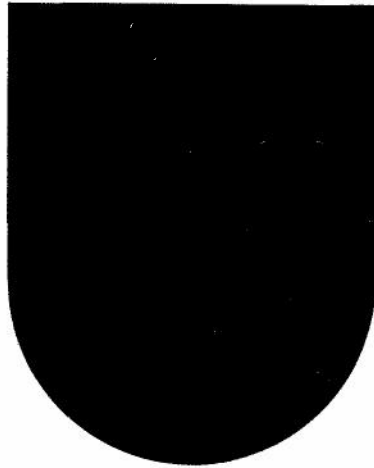
næststørste sejlskib. Hun blev siden omrigget til bark for med det reducerede sejlareal at kunne nøjes med en mindre besætning. Der nævnes 16 mand. Om »Neptun«s videre skæbne kunne spindes en lang ende, som til sin tid vil få sin plads i Kolding søhistorie. Her skal blot nævnes, at i 1888 blev skibet opgivet af besætningen i rum sø, men sejlet i havn af amerikanske søfolk. I 1890 blev »Neptun« solgt til Norge. Det var således kun få, om end meget dramatiske år, at »Neptun« sejlede med Dannebrog under gaflen og med Kolding som hjemsted som denne bys største sejlskib. Mindet om »Neptun« bevares nu af skibsportrættet på Koldinghus og af det smukke kirkeskib i Bramdrup kirke, og det er da ganske interessant, at man på denne måde kan

studere skibet både som fuldskib og som bark. Sædvanligvis føres et kirkeskib i procession ind i kirken båret af stedets søfolk. Ved ophængningen af »Neptun« i Bramdrup kirke sommeren 1977 betroedes dette ærefulde hverv til spejdere fra Bramdrupdam.

Måske vil Bramdrup kirke alligevel være en omvej værd.

NOTER.

- 1) Henning Henningsen: Kirkeskibe i Århus og Skanderborg amter; Århus Stifts Årbøger 1952, 108.
- 2) L. Thomsen: Kolding Sejlskibe, s. 31-35 (Kolling 1938).



Jelling kommunes våben.

Af Michael Christensen.

Ved skrivelse af 2. februar 1977 meddelte indenrigsministeriet Jelling kommune godkendelse af et af kommunen indsendt udkast til våben for Jelling kommune. Våbenet beskrives i udkastet således:

»I sort felt et af en rovdyrkrop og et med ører besat rovfuglehoved sammensat fabeldyr af guld omslynget af og i kamp med en slange (orm) af sølv.«

Dette betegnede afslutningen på et meget stort og langvarigt arbejde med at finde frem til et våben, der kunne

fremtræde som bomærke for kommunen.

Allerede i 1973 besluttede Jelling kommunalbestyrelse at optage kontakt med statens heraldiske konsulent Paul Warming med det formål at få udarbejdet og godkendt et kommunevåben, og straks efter indledtes en møderække, hvor et 3-mandsudvalg fra kommunalbestyrelsen sammen med Paul Warming prøvede at finde frem til et forslag, der kunne accepteres såvel af kommunen som af de godkende myndigheder.

Det stod ret hurtigt klart, at et våben for Jelling kommune på en eller

anden måde måtte hente sit motiv i Jellingmonumenterne. Nærliggende ville det have været at tage udgangspunkt i det gamle Jelling herreds segl med kirken mellem højene, men det motiv havde Vejle amtskommune forlængst udnyttet på en meget smuk måde. Statsminister Hans Hedtofts tale i 1950 om Jellingstenen som Danmarks dåbsattest gav anledning til overvejelser, om en døbefont kunne indgå i våbenet, og også andre muligheder var fremme. Alligevel følte vist alle, at et Jellingvåben nok måtte have forbindelse med det fornemste, stedet kan opvise — Harald Blåtands store runesten.

Uanset hvilket motiv man ville vælge fra stenen, kunne der ikke blive tale om blot en kopiering. Heraldikken har sine egne love, og den omstændighed, at runesten tidsmæssigt — og dermed stilmæssigt — er ældre end heraldikken, gør, at motivet må genskabes i ændret stil. Alligevel skulle ændringen ikke gerne være større, end at synet af våbenet umiddelbart leder tanken hen på Jelling.

Det ville måske have været naturligt at vælge Kristusbilledet som motiv, men heroverfor blev den betragtning gjort gældende, at Kristusbilledet løsrevet fra sin sammenhæng ville komme til at fremtræde som et krucifiks.

Man enedes da om at lade en kunstner udarbejde et udkast med udgangspunkt i dyresiden på runestenen. For den heraldiske konsulent var det af stor vigtighed at få fastslået fantasidy-

renes »identitet«, hvilket for fantasidyr selvsagt kan være temmelig problematisk. I den eksisterende litteratur er der enighed om, at det ene dyr er en slange, hvorimod det andet dyr har fået mange forskellige benævnelser.

Med Nationalmuseets og andre inden- og udenlandske autoriteters velsignelse besluttede man at opfatte dyret som en grif. En grif er normalt defineret som et vinget fantasivæsen med rovfuglehoved og rovdyrkrop. På stenen har dyret ingen vinger, og rovdyrkroppen har fødder, der nærmest har karakter af fuglekløer. På våbenet har griffen poter, der anatomisk set er nok så sandsynlige som hørende til en rovdyrkrop, men vingerne må den stadig undvære.

For at bringe motivet i overensstemmelse med heraldikkens love har man måttet spejlvende billedet. Våbenet er jo et våbenskjold, og et sådant bæres i kamp på venstre arm. Hvis der ikke var foretaget en spejlvending, ville griffen under en fremrykning bevæge sig baglæns.

Våbenet er tegnet af arkitekt Claus Achton Friis, der langs af sted loyalt har søgt at imødekomme ønsker fra såvel heraldisk konsulent som kommune.

5. august 1976 blev det endelige udkast godkendt i kommunalbestyrelsen, og man besluttede at vælge farverne guld og sølv på sort bund. Der er ikke i dette farvevalg taget andet end æstetiske hensyn. Fra kunstnerens side var som alternativt forslag fremsendt ud-

kast i rødt og blåt på gul baggrund. Denne version ville have været i overensstemmelse med Broby Johansens forsøg på at give stenene farver, og den gule baggrund kunne have vist hen til ordet yellow, som af nogle har været sat i forbindelse med navnet Jelling. Kommunalbestyrelsen valgte imidlertid at lade hensynet til æstetikken være mere tungtvejende end hensynet til nogle usikre hypoteser.

Der har ikke i arbejdet med opgaven været noget ønske om at gå ind i diskussionen om fortolkningen af billedet på den store runesten og da slet ikke udadtil at give udtryk for nogen opfattelse desangående. Imidlertid kan det måske tænkes, at Jelling kommunes våben kan medvirke til at genoplive debatten og i hvert fald være med til at udbrede kendskabet til problematikken.



*Den store Jellingsten.
Efter fotografi optaget i 1972 af
J. Bloch, Lyngby.*

Museet på Koldinghus.

Af Poul Dedenroth-Schou.

Den 1. november 1976 tog Museet på Koldinghus afsked med sin mangeårige leder, mag. art. Sigvard Skov. Gennem sit 32-årige virke har Sigvard Skov sat sit meget markante præg på det museum, hvis første faguddannede leder han blev. Efter i et halvt århundrede at være blevet ledet af skiftende formænd, hvoraf især bør fremhæves museets stifter, tandlæge A. M. G. Friis, og guldsmed Holger Kyster, havde Koldinghusmuseet i 1944 nået en størrelse, der nødvendigvis gjorde professionel ledelse. Siden da er museet groet støt og roligt; udstillingsarealet er blevet forøget ved byggearbejder i slottets nordfløj og østfløj, og samlingerne er vokset i takt med museets økonomiske muligheder ved indkøb af genstande. Samlingerne af især porcelæn og fajance er med stor kyndighed blevet forøget og rummer i dag et meget fint og repræsentativt udvalg af denne form for keramisk kunst.

Magister Sigvard Skov blev afløst af cand. mag. Poul Dedenroth-Schou.

Året har været stærkt optaget af arbejdet med den nu påbegyndte, ende-

lige genopførelse af Koldinghus. I sommeren 1976 rejstes de første spør til det tegltag, der nu dækker slottets vest- og nordfløje. I mellemtiden har »Byggeudvalget vedr. restaurering af Koldinghus«, hvori museet er repræsenteret ved sin formand og næstformand, arbejdet videre med planerne for restaureringen. Dette arbejde skulle i efteråret 1977 resultere i et nyt skitseprojekt for slottets genopbygning, der så skal forelægges for »Det særlige Bygningssyn« til godkendelse.

I forbindelse med genopbygningen er det blevet erkendt, at kendskabet til slottets bygningshistorie er yderst fragmentarisk, og Byggeudvalget har derfor bevilget penge til en registrering af det arkivalske materiale, der kan give oplysninger om bygningens tilblivelseshistorie. Sideløbende hermed har Kolding kommune ved en særbevilling gjort det muligt ved hjælp af en arkitektstuderende at få kortlagt alle synlige spor af tidligere tiders Koldinghus. Kun ved en sådan omhyggelig registrering af bygningsspor kan man gøre sig håb om at kunne beskrive slottets udvikling gen-

nem tiderne. Den indhøstede viden vil tillige være en nødvendig forudsætning for en forsvarlig restaurering, der i vid udstrækning må respektere disse bygningsspor. En art status over vor viden om slottet er blevet gjort i en særudstilling, der åbnedes i august 1977.

Gennem de seneste tre år er der af Arkæologisk og Byhistorisk Samfund for Kolding blevet udført arkæologiske undersøgelser forskellige steder i Kolding med det formål at øge vor viden om Koldings udseende i middelalder og renæssance. Gravningerne har været udført af stud. mag. Vivi Jensen, Århus Universitet. 1974 konstateredes byens vestlige vold og grav på parkeringspladsen ved Rendebanen/Sct. Jørgensgade. 1975 og 1976 graves der henholdsvis i gården til Helligkorsgade 18 og i den sydlige del af parkeringspladsen bag Borchs gård. Begge steder konstateredes beboelsesområder tilbage til 1200-årene.

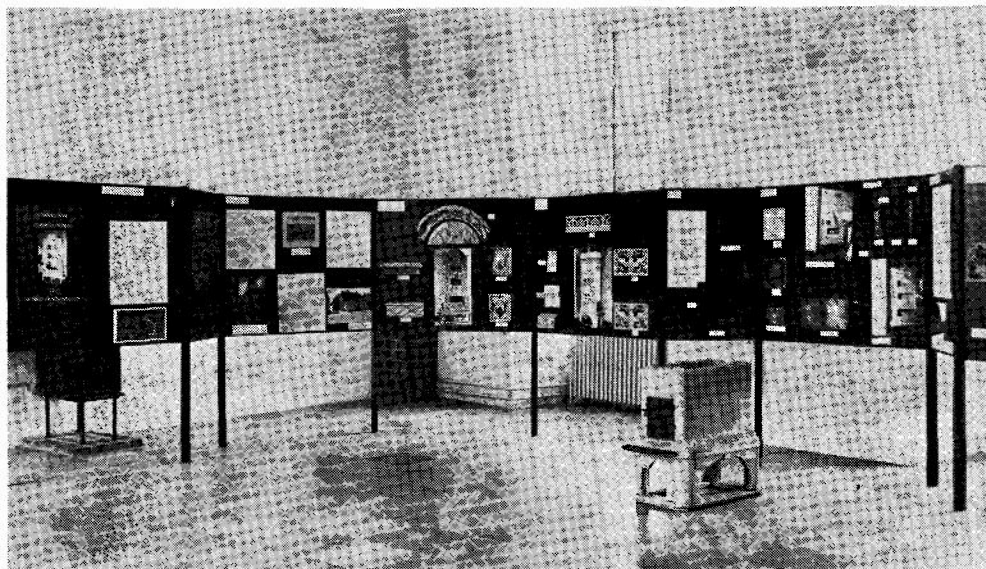
De byarkæologiske undersøgelser er nu blevet henlagt til museets ansvarsområde. 1977 åbnedes et nyt udgravningsfelt i Borchs gård, denne gang i pladsens nordlige ende. Med velvillig assistance fra Kolding Kommunes Tekniske Forvaltning og fra et større antal frivillige har Vivi Jensen udgravet dette felt indtil den urørte undergrund nåedes i ca. tre meters dybde. Undervejs måtte stenlagte fundamenter fra 1500–1600-tals huse med sten- og bræddegulve fjernes. Nær udgravningsfeltets bund konstateredes spor

af et bulhus placeret oven på de forkullede rester af endnu et hus. Bulhuset er måske opført omkring 1200, men denne datering er foreløbig. En mere præcis datering ved hjælp af kulstof-14 metoden skal forsøges. I nærheden af bulhuset fandtes resterne af et grubehus med vægge af risfletning. Formodentlig er der tale om et forråds-kammer. Årets udgravning har givet et meget rigt fundmateriale, især potteskår, der skal underkastes en nøjere undersøgelse, førend der kan drages konklusioner af udgravningen.

Museet på Koldinghus har i årets løb kunnet byde på tre særudstillinger. I lighed med sidste år arrangeredes ved juletid en udstilling med titlen »... moder er i køkkenet, nu skal hun traktere«. Udstillingen præsenterede et udvalg af museets samling af gammelt køkkentøj, væsentligst af kobber. I forbindelse hermed afholdtes tre koncerter i riddersalen med Kolding Korforening, Sct. Nicolai kirkes kor og Wandy Tworek, og der var indrettet julestue i et af museets rum, hvor man kunne nyde et glas gløgg, mens man i lyd og billeder fik genopfrisket uddrag af Johan og Pietro Krohns udødelige Peters Jul.

Museets stue 2 er blevet rømmet og skal, indtil sydfløjen er genopbygget, tjene som ramme om skiftende udstillinger.

Den første af disse udstillinger var »Kakkelovne fra Christiansfeld«, der med stor velvilje fra ovnsætter Knud Schmidt i Christiansfeld viste eksem-



Udsnit af udstillingen »Kakkelovne fra Christiansfeld«.

pler på den særlige kakkelovnsproduktion, som i denne by fandt sted fra ca. 1780 og til 1898. Ovnens udformning, der adskiller sig fra andre danske kakkelovnes, indførtes sammen med den første pottemager i Christiansfeld Abraham Goll fra herrnhuternes ovnfabrik i Neuwied i Tyskland. Et særligt kendetegn for herrnhuterovnene er et sindrigt træsystem, der sikrer den maksimale udnyttelse af brændslet. Udstillingen var tilgængelig i perioden 18. juni–24. juli.

Den 20. august åbnedes udstillingen »KOLDINGHUS – slot og ruin«, der i tekst og billeder viser hovedtrækkene af slottets bygningshistorie, sådan som den i dag opfattes. Udstillin-

gen skulle bibringe en forståelse af, hvor sammensat det eksisterende murværk på Koldinghus er, og pege på træk, der afslører tidligere tiders Koldinghus.

Museet på Koldinghus har i 1976 udgivet to publikationer. Den dansk-sprogede vejledning »Koldinghus slot og museum« er udsendt i en revideret og forøget udgave. Som slutstenen på en lang række små bøger om genstandsgrupper i museets samlinger har Sigvard Skov skrevet »Mellemspil. Koldinghusmuseet 1965–75«, hvori linien fra museets 75-års fødselsdagskrift er ført yderligere 10 år frem.

Museet blev i 1976 besøgt af 41 994 personer.

Fredericia Museum.

Af A. Engelbrecht Jensen.

Bygninger.

Det forløbne år har været præget af en begivenhed, der på den smukkeste måde fremhæver museets hovedbygning — pålægning af nyt tag.

Efter et veloverstået 60-års jubilæum den 20. oktober 1976 lukkede museet, og en større nedpakning og flytning af museumsgenstande begyndte. Den 5. november startede nedtagningen af det gamle tag, der gennem en årrække havde kostet museet store summer i vedligeholdelse.

Trods dårligt vejr kunne håndværkerne arbejde næsten uafbrudt, og den 25. maj 1977 kunne der meldes »færdig«. 28. maj, pinselørdag, genåbnede museet atter for publikum, og i den forløbne periode har besøgstallet været stigende.

I forbindelse med tagfornyelsen udbyggedes varmeanlægget på 1. sal, ligesom loftsmagasinet indrettedes med stålreoler og kontorinventar til brug for bl. a. registrering.

I modsætning til den bygningsmæssige gik den økonomiske side af sagen dårligere end forventet. Ansøgninger til forskellige fonds gav intet resultat. En anden skuffelse var museets ønske om fredning af hovedbygningen, hvil-

ket blev afslået. Årsagen var de ændringer, bygningen undergik ved flytningen til Jernbanegade i 1930. Økonomisk støtte til en fredet bygning faldt hermed bort.

Et lyspunkt var dog et tilsagn fra A/S Superfos, Fredericia, der skænkede den glasuld, der skulle bruges til isoleringen, hvilket sparede museet for en rund sum penge.

Formidling.

Museumsbesøget som et led i skoleundervisningen er i stadig stigning. Desuden har foreninger og andre grupper fået omvisning, ligesom der har været arrangeret lysbilledforedrag i foreninger, voldtur med efterfølgende museumsbesøg, byvandring m. m.

I Østjyllands radio er orienteret om De Reformerte og tobaksdyrkningen, ligesom det i årbogen for 1976 givne sølvkrus indgik i en TV-udsendelse fra Holstebro Museum.

Endelig kan nævnes, at det populære hæfte: »De 4 Trossamfund i Fredericia« foreligger i nyt oplag, samt at »Kort oversigt over Fredericia Museum« nu også er udgivet på engelsk og tysk.



*Fredericia Museum.
Hovedbygningen, pålagt nyt tegltag, set fra syd. Foto: P. A. Honoré.*

Erhvervelser.

Af mange genstande kan nævnes: Sølvspiseske, mester: C. E. Struntze, borgerskab 1812-1844. Model af postkarosse. Drikkeglas med metalfod, forsynet med Frederik IV's monogram. Maleri, Aksel Haldrup: Den gamle Strandvej i Fredericia, 1937. Fane, Veilby Sogns Sygeforening, 1. mai 1873. Tekstiler, skole-håndgerningsarbejder, 1913. 2 messingstager, ca. 1750, samt en glødeskål. Filmen »Børnehjælpsdag i Fredericia 1912«.

Vedligeholdelse, konservering.

Specielt kan nævnes, at samlingen af cykler og barnevogne er blevet istandsat med langtids bevaring for øje.

Undersøgelser.

Af disse kan nævnes en jordfunden træ-vandledning på »Stoustrupgaard«. Vandledningen, der havde en længde på ca. 7,50 m, var benyttet i forbindelse med et mejeri på gården.

For Det Særlige Bygningssyn, Nationalmuseet, besigtigede museet et fund af murrester i Kastellet. Det viste sig at være et gammelt ammunitionssdepot fra 1860'erne, senere, o. 1900, benyttet som kølerum for øl og sodavand for officershaverne i Kastellet.

Besøgstal.

På grund af museets lukning er tallet for 7 måneder: 2457 besøgende.

Glud Museum.

Af A. Bager.

I det forløbne år har Glud Museum erhvervet et klenodie, nemlig et elektrisk klokkespil, som antages at være fremstillet omkring 1895.

Klokkespillet er fremstillet af gård-ejer Rasmus Ole Pedersen i Vrigsted, og det var da sat i forbindelse med stueuret på gården.

Som det fremgår af billedet, består klokkespillet af 16 klokker; de udløses af en valse med pigge, der løfter en arm, som slutter strømmen og derved bringer hammeren i funktion. Valsen drives af en nøje udtænkt mekanisme med en urfjeder, som trækkes op af en snor.

Morgen og aften — på bestemte klokkeslet — spillede det en tostemmig koral, i alt seks melodier til salmerne: »Kirkeklokke, ej til Hovedstæder«, »Den signede Dag med Fryd vi ser«, »Nu hviler Mark og Enge«, »Guds Godhed vil vi prise«, »Nu takke alle Gud« og »Lover den Herre, den mægtige Konge«.

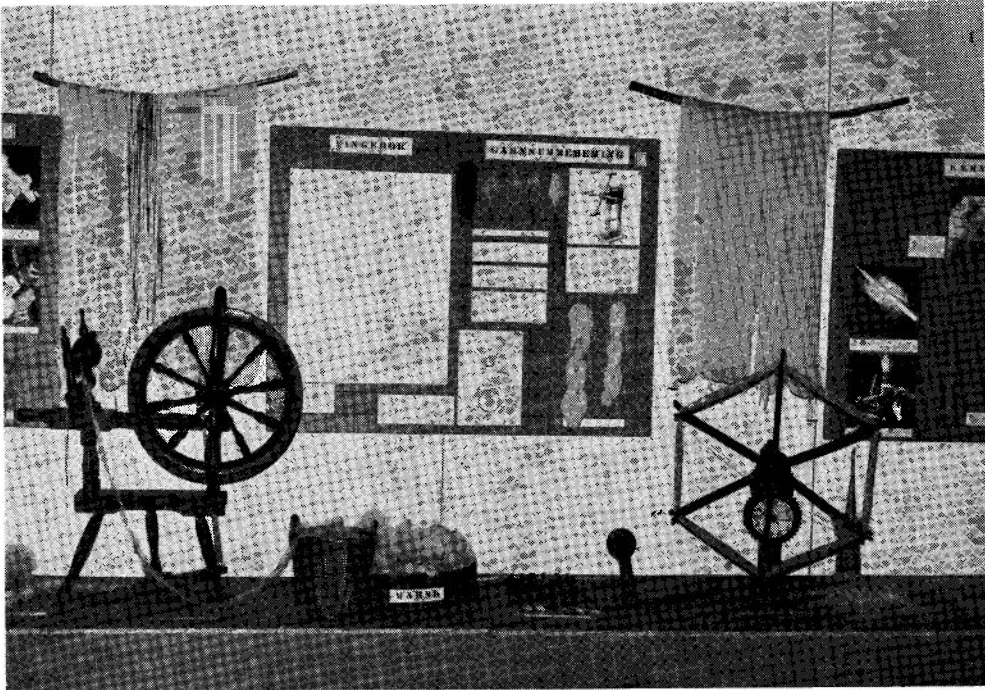
Efter at klokkespillet i adskillige år har ligget på Musikhistorisk Museum i København, er det nu kommet til Glud Museum. Forinden er det blevet sat i funktionsdygtig stand, så det ved hjælp af en transformator kan drives ved lysnet; oprindeligt blev det drevet af en akkumulator.



Det elektriske klokkespil fra Vrigsted.

Det mekaniske restaureringsarbejde er udført af ingeniør Hans Hougaard, Bispebjerg, medens træopbygningen er istandsat på Amtsmuseumsrådets Konserveringsanstalt på Koldinghus, hvor i øvrigt adskillige effekter fra museets samlinger er blevet istandsat og konserveret.

Museets sædvanlige specialudstilling var i år: »Spind og tvind«, som er lavet af Kunstindustrimuseet og Herning Museum. Den varede hele april



En lille del af udstillingen »Spind og tvind«.

måned – uheldigvis netop i den periode, hvor der ikke udkom aviser. Trods dette blev den dog godt besøgt.

Udstillingen var arrangeret i museets magasin, og ved hjælp af store plancher på væggene, gamle redskaber og uld og hør viste man hele processen ved fremstilling af uld og hør-garn, ligesom lysbilleder og ledsagende foredrag kørte hele tiden. Under hele udstillingen var der demonstrationer, og publikum kunne få lejlighed til selv at forsøge med karter og rok.

I det forløbne år er Hjarnø mejeri blevet nedlagt. Glud Museum har

gennemfotograferet mejeriet og har modtaget en del effekter derfra.

Fra nogle af de nedrevne fiskerhuse i Juelsminde har museet ligeledes modtaget en del effekter.

På Glud Museum arbejdes med en udvidelse af museets magasinforhold, en udvidelse på ca. 200 m². Det vil give bedre plads til opbevaring og konservering af de mange ting, der bliver og er blevet indleveret til museet – og vil give museet bedre muligheder for at arrangere specialudstillinger.

Glud Museum har været besøgt af 12 800 gæster.

Vejle Kunstmuseum.

Af R. Dueholm Jessen.

Aktiviteter.

I anledning af Vejle bys 650 års jubilæum har der været vist en række kunstudstillinger, som i omfang og arbejdsindsats overgår, hvad vi hidtil har kunnet præstere.

Den første udstilling: »Grafik fra det gamle Europa« (16.1.—13.3.) blev kort omtalt i årbogen fra 1976. Udstillingen blev en stor publikumssucces med et besøg på 2501. Desuden har vi kunnet mærke, at udstillingen i høj grad har forstærket vort ry som grafisk museum. I samme tidsrum havde Vejle byhistoriske Arkiv og Vejle fotoklub arrangeret en udstilling på 1. sal med titlen: »Vejle før og nu«. Den havde et besøg på 1175.

»Moderne kunst i vejlensisk øje« (26.3.—24.4.) blev som ventet også en udstilling med fint besøg: 1503. Tidligere udstillinger af lignende art har vist, at mange er interesserede i at se, hvad byens borgere har hængende på deres vægge af god kunst. Udstillingen var arrangeret i samarbejde med Vejle kunstforening og viste — foruden en mindre afdeling fransk maleri og grafik — især tredivernes og fyrrernes danske figur- og landskabskunst. Hermed fik ophængningen en smuk, men i og for sig ikke tilsigtet helhed.

Fra 14.5. til 5.6. viste en udstilling: »Menneskeopfattelser« fra egne samlinger, hvor forskelligt kunstnere kan opfatte deres medmennesker og sig selv. Det blev vist ved såvel tegninger som grafiske arbejder og skulpturer. Besøg: 300.

»Kunst fra vore nordiske venskabsbyer« blev vist fra 18.6. til 10.7. — omfattende arbejder fra Borås, Molde og Mikkeli. Vi mente, det var mest retfærdigt at tildele byerne vægplads efter indbyggerantal. Derfor blev udstillingen især præget af svensk kunst. Borås museum havde stået for dette udvalg og viste fine eksempler på tidens udtryksformer — fra abstraktion til naivisme og ekstrem realisme. I de norske og finske bidrag var der også smukke ting, ikke mindst i grafik og tegnekunst. Ved ferniseringen var det en glæde at få besøg af den norske grafiker Lars Chr. Isted og frue. De medbragte en gave til Vejle Kunstmuseum fra Molde kunstforening: en smuk tegning af Vegar Werner, der også var repræsenteret på udstillingen. Besøg: 387.

Herpå vistes endnu en udstilling fra museets egne samlinger: »Udvalgte grafiske arbejder«, som også omfattede en mindeophængning for den netop

afdøde grafiker Povl Christensen. (20.7.—14.8.). Besøg: 649.

Mens disse linier skrives, viser vi »Fransk kunst« (21.8.—18.9.), en udstilling, som er blevet til gennem kunstnere fra Roquebrune — Cap — Martin, som for 18 år siden blev Vejles venskabsby. Der vises værker af 14 kunstnere, og udstillingen omfatter såvel naturalistiske som abstrakte og surrealistiske arbejder. Besøg til 7.9.: 612.

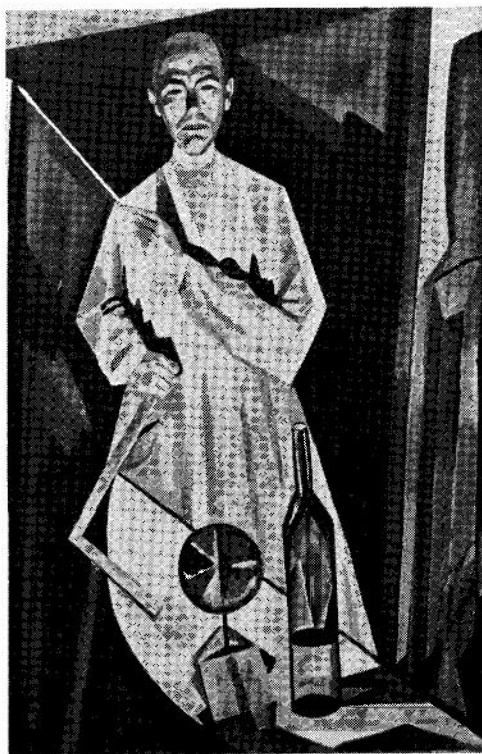
Årets mest omfattende jubilæumsudstilling bliver »Vejlekunstnere gennem 75 år«. Den åbner den 9. oktober og varer til den 12. november.

Gaver: Efter ansøgning modtog vi fra Ny Carlsbergfondet følgende kunstværker: *William Scharff:* Maleren. 1919. Maleri. *Svend Hauptmann:* Collage. 1974. *Poul Bjørklund:* Selvportræt. Pastel. 1972.

Køb:

Victor Jensen: Cirkusbillede. 1924. Maleri. *Albert Bertelsen:* Perserkatten Goya. 1976. Maleri. Gammel spilleåse. 1976. Maleri. Den franske tjener. 1976. Tegning. *Aksel Jørgensen:* Chr. Engelstoft. 1908. Tegning. Der blev desuden købt grafiske arbejder af følgende kunstnere: Olaf Markussen, Per Baagøe, Jan Riishede, Jørgen C. Rasmussen, Poul Skov Sørensen, Pia Schutzmann og Svend Aage Madsen.

Udlån af kunstværker til udstillinger: Jens Søndergaard: 2 malerier (Es-



William Scharff: Maleren. 1919.

bjerg). Vilh. Bjerke Petersen: 3 malerier (Tønder). Vilh. Lundstrøm: 1 maleri. (Nordisk udstilling). Marinus Rasmussen: 10 malerier (Skanderborg). Niels Strøbek: 1 maleri, 2 akvareller (Kunstforeningen i København). 22 tegninger og raderinger fra Chr. Eckardts gave til udstillingen i Handelsbankens Vejle afdeling.

Følgende malerier blev konserveret på Aarhus Kunstmuseum: Fritz Syberg: Pløjemændene og mågerne. William Scharff: Pigen i køkkenvinduet og Oksehovede på et fad.

Vejle kulturhistoriske Museum.

Af Lone Hvass.

Siden kunstsamlingen i 1973 flyttede ud af den gamle museumsbygning og ind i det tidligere bibliotek, har den kulturhistoriske samling været lukket. Det har derfor været af den største vigtighed hurtigst muligt atter at gøre denne samling tilgængelig for publikum. Fra 1976 til begyndelsen af 1977 fik den gamle bygning en gennemgribende istandsættelse, således at den i foråret 1977 stod klar med 300 etagemeter til udstillinger. I underetagen har Vejle byhistoriske Arkiv til huse, og her findes også mindestuen for frk. Agnes Hviid, museets store velynder. Denne stue er nu istandsat og viser et velstående vejlen-sisk borgerhjem fra slutningen af forrige århundrede, et typisk klunketids-hjem. Et værelse ved siden af frk. Hviid-stuen er beregnet til skiftende udstillinger. I museets underetage findes også kontorerne og nærmagasinet.

1. sal er med sine 200 m² fordelt på to store og fire mindre rum, de bedst tænkelige udstillingslokaler. De store vinduer giver et godt dagslys, som kombineres med direkte elektrisk lys fra let forsænkede lofter. Det er tanken, at halvdelen af disse lokaler

fremover skal indeholde en permanent udstilling over Vejle by og den nærmeste omegns historie. Kravet om en permanent udstilling er især opstået ved samarbejde med kommunens skoler, idet opgavesæt hovedsagelig opstilles ud fra forholdsvist permanente udstillinger. Imidlertid har hovedtanken med museets udstillinger været store og mindre særudstillinger. De skiftende udstillinger kan omfatte lokalhistoriske emner, hvor man uddyber enkelte emner inden for den permanente udstilling, f. eks. fiskeriet i Vejle fjord eller industrialismen i Vejle.

2. sal består af to større rum på kun ca. 60 m². De kan som de eneste på museet mørklægges og er velegnede til udstillinger kombineret med lysbilledserier. Det ene rum skal danne rammen om en skolestue og en studie-samling samt alt, hvad der hører til studiebrug, litteratur, opgavesæt, dias-serier o.s.v. Vi håber, at det vil blive brugt af børnehaver, skoler, fritidshjem og højskoler, men også af de besøgende, som ønsker at fordybe sig i enkelte emner. Det andet rum bruges til udstillinger.

Da museet den 15. august 1977, dagen før jubilæumsdagen for udstedelsen af de første købstadprivilegier til Vejle by, slog dørene op, var det for at vise den store særudstilling »Fra Vadested til Bro«, der skal vare ca. et år. Desuden vises en mindre særudstilling over Vejle bys snart herostratisk berømte gamle dame »dronning Gunhild« eller liget fra Haraldskærmose. Hun er venligst udlånt af Sct. Nikolaj kirkes menighedsråd for de næste 3 måneder.

Til begge udstillinger er der med megen velvilje udlånt genstande fra følgende museer: Nationalmuseets I og II afdeling, Den Kgl. Mønt- og Medaljesamling, Glud Museum, Museet på Koldinghus, Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg, Den gamle By i Århus, Silkeborg Museum, landsarkivet i Viborg, Rigsarkivet og Tøjhusmuseet; desuden genstande fra talrige private personer og virksomheder i Vejle.

Udstillingen er en moderne museumsudstilling, som ved hjælp af genstande, tableauer, interiører, fotostater og tekst skildrer Vejle by, fra den opstod omkring vadestedet, til den blev en moderne industriby. Trafikken, som har været forudsætningen for byens opståen, og det, som den har udviklet sig til i vore dage (en plage for byen), er her symboliseret ved en arbejdsvogn fra forrige århundrede mellem to store fotostater af Horsensvej (Skovgårds maleri) og den nye bro. Meget værdifulde genstande er udstillet i montrer, men talrige redskaber, møbler, beholdere og figurer er op-

stillet frit for publikum. Udstillingen gennemgår de væsentligste sider af Vejle bys liv: Borgene omkring byen, Rosborgfundets betydningsfulde keramik af rhinsk stentøj, dominikanerklostermunkene og deres virksomhed, latinskolen, forsorgen, byens sognekirke Sct. Nicolaj og dennes historie, møntfund fra kirkegulvet fra 12-1300 tallet og fra kirkebøsserne fra 16-1800 tallet. Med udgangspunkt i borgmester og klædekræmmer Jens Bertelsens rige boopgørelse vises en renæssancekøbmands færd i 1600 tallets Vejle. Karakteristiske handelsvarer som spegesild, salt, korn og humle står fremme og dufter indbydende. 1600 tallets mørke side var de store krige, som også Vejle fik at mærke, mest på grund af indkvartering og besættelse af de forskellige tropper, først i 1627, senere i 1644-1645 og endelig 1657-1659. Krigene efterfulgtes af pestens år 1659, som næsten truede Vejles eksistens. Nød og elendighed prægede byen, i udstillingen illustreret ved et af de store sølvskattefund, fundet i Nørregade, formodentlig nedlagt af en flygtende rigmand, og ved en kvinde, der sammensunken knuger sit barn til sig, mens krigens rædsler i form af fotostater af krigsknægte og lydoptagelser drøner forbi. — Vejles næste 200 år beskrives ved fiskeriet i fjorden (bl. a. pælemuslinger karakteristisk for de østjyske fjorde), landbruget og de forskellige markedsdage, sammenfattet under én krambod. Dernæst de mange håndværkerlav, specielt uddybet er skomageren og bødke-

ren. Vejles sølvsmede er rigt repræsenteret bl. a. ved mestre som Jørgen N. Brosbøl, D. R. Hogrefe og Jens Biering. Bygningen af Vejles havn fortælles der om i foto og kort.

De to sidste rum på 1. sal er helliget den nyere tid, da indbyggertallet fordobledes, jernbanen kom til byen, og de første industrier opstod. Specielt uddybet er andelsslagteriet, bomuldsspinderierne, C. M. Hess' jernstøberi og mindre industrielle foretagender. Endvidere vises et interiør fra et arbejderhjem, stuen med sybordet og symaskinen, den duftende rosenгарanium og Hess kakkellovnen. Til sidst fortælles ganske kort om verdenskrigene og byens vækst frem til i dag.

Til brug i udstillingen er udarbejdet opgavesæt beregnet for skoleelever på forskelligt klassetrin.

Udstillingen om dronning Gunhild varer kun 3-4 måneder. Derefter vil der i forbindelse med julen blive en mindre udstilling med legetøj, dukketeater og andre aktiviteter for børn. Den formodede dronning Gunhild er i udstillingen taget ud af kisten, som Frederik den 7. skænkede hende, og udstillet på den måde, hun blev fundet i mosen. Desuden er det tøj og skindslag, som ligeledes lå i mosen, udlånt fra Nationalmuseet, udstillet for første gang i Vejle. Jernalderens offer og strafhandling beskriver ud



*Parti fra udstillingen i
Vejle kulturhistoriske Museum.*

fra Tacitus' berømte værk om germanerne og illustreres med foto af andre moselig.

En del af museets virksomhed er dets undersøgelsesaktivitet, og hertil ønskes fremover nye målrettede indsamlingsobjekter. Et stort ønske i fremtiden er ordnede magasiner, således at der sideløbende med indsamlingsvirksomheden kan foregå en registrering af den nuværende samling og en ny opstilling af magasinerne, så de ligesom udstillingen kan være tilgængelige for den forskning og formidling, som finder sted på vore museer.

Forhenværende viceskoleinspektør Olaf Aastrup.

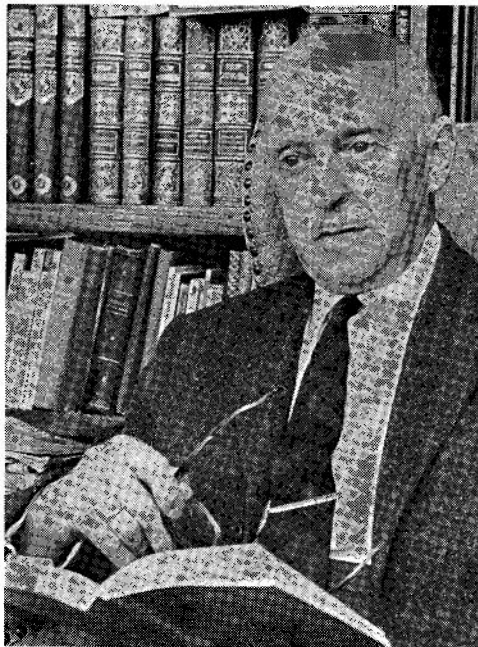
Af *Axel Rude.*

Forhenværende viceskoleinspektør Olaf Aastrup døde den 17. august 1977 i en alder af 75 år.

I 45 år var han skolemand i Vejle. Fra 1947, til han for seks år siden faldt for aldersgrænsen, viceskoleinspektør ved Nyboesgades Skole. Det sidste års tid havde Olaf Aastrup og hans hustru, fru Karen Margrethe Aastrup, boet på Danmarks Lærerforenings plejehjem »Teglgården« i Middelfart, men tilknytningen til Vejle og egnen var lige så stærk som før.

Olaf Aastrup var født i Jelling som søn af senere overlærer i Vejle, L. Chr. Aastrup. Han voksede op med Jelling-monumenterne for øje, og de var ofte et af hans hovedemner som arkæologisk skribent og foredragsholder, to områder, hvor Olaf Aastrup blev et navn på sin egn.

I 1938 begyndte Olaf Aastrup at kortlægge stenalderbopladsler langs Vejle fjords sydside og ved Faarup sø. Det medførte, at han lavede en udgravning i en grusgrav ved Vejlbjerg syd for Rands fjord og konstaterede tilstedeværelsen af en mellemtidsboplads.



*Olaf Aastrup.
Efter fotografi optaget 1971.*

Olaf Aastrup lokaliserede gennem årene over to hundrede stenalderbopladsler i områderne i Hvidbjerg-Randsfjord-Trelde og Trelde Næs; Vindingland, Grejsdalen, Nr. Vilstrup-Nederbro og Skyttehuset i Vejle.

Som skribent var Olaf Aastrup uhyre eksakt, som foredragsholder

overmåde charmerende, livfuld og anekdotisk fortællende, men altid var det historiske grundlag i orden; og som pædagogen, der underviste i emneundervisning og orientering, lærte han hundreder af børn at se fortiden i landskabet.

I flere år var Olaf Aastrup foredragsholder i L.O.F., hvor han især behandlede arkæologiske emner, vikingetid, middelalder og vore gamle kirker.

I hvor høj grad for eksempel Jelling-problemerne optog Olaf Aastrup kunne blandt andet ses i KUML fra 1959, hvori han skrev »Sydhøjen – fra Bautavi til kong Gorms høj. Et forsøg på tolkning«.

Ganske naturligt blev Aastrup også bidragyder til Vejle Amts Årbøger, hvor han i tidens løb behandlede emner som »Er Gudenå-kulturen også en kystkultur?« – »Den lille Jellingstens oprindelige plads« – og »Interglaciële bopladser i Vejle-egnen«.

Det sidste, Olaf Aastrup skrev, var en kronik i Vejle Amts Folkeblad i forbindelse med Ravning-broen.

Olaf Aastrup var bidragyder til værket »Vinding Sogns Historie«, hvor han skrev om geologi og Vinding i oldtiden.

Det var ganske naturligt, at hans ekskursionsspecialer blev Jelling, Hærvejen og Danevirke.

Allerede i 1951 blev Olaf Aastrup optaget som medlem af Det kgl. nordiske Oldskriftselskab, og han var æresmedlem af Arkæologisk Forening i Vejle.

Aastrup udarbejdede flere af Vejle Amts Skolecentralers pædagogiske hånd-rækninger, blandt andre: Nr. 5. Jelling. Ekskursionsvejledning. Nr. 6. Jelling. Arbejdsblade. Nr. 10. Hedeby. Nr. 11. Danevirke (som han tilegnede sin ven Søren Telling). Nr. 12. Gottorp og nr. 13. Den sønderjyske Hærvej. Han ydede bidrag til tre dias-serier for skolecentralen: Hærvejen I og II samt Hærvejens kirker.

Forhenværende viceskoleinspektør Olaf Aastrup var et alsidigt begavet menneske.

Han havde været instruktør for Vejle Amatørscene, selv spillet med, og var en ganske ypperlig fortolker af Anton Berntsens digtning. Han var skolet op i jysk dialekt og fortolkning af sin svigerfar, overlærer Mads Basse, og havde personlig kendt digteren Anton Berntsen gennem mange år.

Det bør også nævnes, at han havde været chefinstruktør inden for civilforsvaret og næstformand i Civilforsvarsforbundet. Han modtog forbundets hæderstegn og Frederik IX's hæderstegn for sit store arbejde på dette område.

Forhenværende viceskoleinspektør Olaf Aastrup forenede i sin person historikeren og pædagogen: altid søgende og undersøgende, optaget af de historiske emner, hvad også Vejle Amts historiske Samfunds årbøger nød godt af.

En usædvanlig personlighed med et varmt sind for sit lands fortid.

Overbibliotekar E. H. Gade.

Af bibliotekar Anna Jessen.

Den 25. juni 1977 afgik forhenværende overbibliotekar ved Fredericia bibliotek Ejnar Halfdan Gade ved døden. Overbibliotekar Ejnar Gade var født i 1896 og blev således 81 år gammel. Over halvdelen af sit liv tilbragte han i Fredericia, de sidste 14 år som pensionist.

Ejnar Gade var født i Redsted på Mors, hvor faderen var sognepræst, men hans barndomshjem blev præstegården i nabosognet Vejerslev, hvortil faderen flyttede. For at få en boglig uddannelse blev drengen 13 år gammel sendt til Sorø Akademi, hvorfra han i 1916 tog klassisk-sproglig studentereksamen. Han begyndte at studere medicin, men opgav det efter et års studium og læste så til cand. mag. med fagene dansk, tysk og engelsk og fik embedseksamen i 1925.

Da han ikke havde lyst til at undervise, besluttede han at blive bibliotekar, og efter et års elevtid på sjællandske biblioteker blev han i 1926 bibliotekar ved Tønder bibliotek. I 1929 tog han bibliotekareksamen fra Statens Biblioteksskole og var derefter ledende bibliotekar i Tønder, indtil han i 1933 overtog den ledige overbibliotekarstilling i Fredericia.



*Ejnar Gade.
Billede fra ca. 1950.*

I alt var Ejnar Gade således 7 år i Sønderjylland, og det blev lærerige og betydningsfulde år, som det var for alle nordfra, der søgte til det genvundne land. Fra disse år stammer den interesse og forståelse for sønderjyske forhold og sønderjyske foreninger, som han altid bevarede.

I Fredericia fik Ejnar Gade sin manddomsgerning, som han udøvede

i 30 år, til han i 1963 i en alder af 67 år tog sin afsked. Det blev på flere måder begivenhedsrige år. Fredericia bibliotek, som var blevet oprettet under beskedne forhold i 1900, var vokset langsomt, men støt, og da Ejnar Gade overtog lederstillingen, var det klart, at biblioteket i løbet af få år stod over for en betydelig udvidelse. Den blev påbegyndt i 1939, og i september 1940 kunne man indvi en ny, velindrettet udlånsal og læsesal. Overbibliotekar Ejnar Gade har selv i et fyldigt jubilæumsskrift i 1950 fremstillet Fredericia biblioteks historie i de første 50 år. I foråret 1963 — samme år, som overbibliotekar Ejnar Gade tog sin afsked — blev biblioteket udvidet med en ny læsesal, så den hidtidige kunne inddrages til udlånsal; derved skabtes tålelige pladsforhold 10 år frem i tiden. I 1975 er biblioteket som bekendt flyttet til den tidligere teaterbygning. Ejnar Gade levede længe nok til at se biblioteket under de nye forhold og blive en flittig låner også her.

Skønt nordjyde og uddannet på Sjælland og i Sønderjylland blev Ejnar Gade så godt som indfødt fredericianer. Hans sans for det historiske og det nationale faldt godt sammen med Fredericias specielle særpræg. I sit arbejde på biblioteket har han også gjort en særlig indsats på det lokalhistoriske område ved at udbygge den lokalhistoriske samling, så den nu

rummer en stor og værdifuld samling af bøger og kildemateriale til belysning af byens og omegnens historie. Som medlem af Vejle Amts historiske Samfund var han i en lang årrække, 1947—1963, den ene af foreningens to revisorer.

Overbibliotekar Ejnar Gade var ugift, og da han i mange år boede i embedsbolig øverst i biblioteksbygningen, blev biblioteket så at sige hans hjem. Sit otium benyttede han til slægtsstudier, der gav anledning til flere besøg i landsarkivet i Viborg. Han var rask og rørig helt til ganske kort før sin død. Næsten daglig så man ham på cyklen i byen eller i omegnen.

Ved Ejnar Gades død sluttede personalet ved Fredericia bibliotek en mindeartikel i det lokale dagblad med følgende ord:

Vi, hans gamle personale og medarbejdere, mindes med taknemlighed overbibliotekar Ejnar Gade som den gode og retfærdige chef, han altid var. Vi mindes ham som en stille og beskeden mand, der aldrig tog ordet i utide, men altid havde tid og vilje til at høre og overveje forslag og ideer, som måtte forekomme, og som levede helt og aldeles for sin gerning og sit arbejde. Overbibliotekar Ejnar Gade var en fin og nobel personlighed, som også vil huskes af mange af det gamle biblioteks lånere og især af hans gamle personale. Ære være Ejnar Gades minde.

Biografiske data for bidragydere til årbogen.

A. Bager, Glud.

Se Vejle Amts Årbog 1975.

Kaj Hedemann Baagøe, Frederikshavn.

Født den 5. maj 1888 i Næstved, student fra Herlufsholm Skole i 1906, cand. med. i 1913, dr. med. i 1926, specialistanerkendelse i pædiatri i 1925, i intern medicin i 1930 og i allergiske sygdomme i 1954. Var praktiserende læge i Kolding fra 1930 til 1976 og var tillige i en årrække læge ved Sct. Hedvigs Klinik og ved De gamle Hjem. Medstifter af Dansk Selskab for Allergiforskning i 1946 og af Nordisk Selskab for Allergologi i 1946. Æresmedlem af Svenska Förening för Allergologi i 1963, af Nordisk Förening för Allergiforskning i 1969 og af Danmarks Astma-Allergiforbund i 1973. Medforfatter af »Kolding under Besættelsen 9. April 1940–5. Maj 1945«, forfatter af artiklen »Allergiforskning i Danmark, historisk tilbageblik (1920–1970)« i »Medicinsk Forum« nr. 3, 1976. Artiklen er forsynet med en redaktionel manchete, hvor bl. a. kan læses følgende: »Dr. med. K. H. Baagøe kan med rette betegnes som allergologiens pioner i Danmark. Han har i over 50 år arbejdet med dette problem. Mange af hans 38 arbejder, hvoraf det første er dateret 1924 og det sidste 1975, er blevet klassikere«. (Siden dette blev skrevet, har Ugeskrift for Læger bragt yderligere 2 artikler af dr. Baagøe). Se i øvrigt »Den danske Lægestand« (1965) og Kraks Blå Bog.

Karl Aage Baarstrøm, Silkeborg.

Født den 10. april 1947, studentereksamen i 1966, filosofikum i 1967, lærereksamen i 1970, årskursus i historie på Danmarks Lærerhøjskole 1971–1972, cand. pæd. i historie i 1977. Ansat som lærer i Bording, Ikast kommune, 1970–1971, i Gauerlund, Børkop kommune, 1971–1977, i Virklund, Silkeborg kommune, siden 1977.

Michael Christensen, Jelling.

Født den 19. december 1922 i Lyne, lærereksamen fra Jelling Statsseminarium i 1946. Ansat som lærer ved Jelling Statsseminariums øvelsesskole siden 1949. Medlem af Jelling kommunalbestyrelse (viceborgmester) fra 1970, formand for kulturudvalget 1974–1976. Medarbejder ved Jelling historiske arkiv.

Poul Dedenroth-Schou, Kolding.

Født den 6. august 1943 i Næstved, student fra Næstved Gymnasium i 1963, cand. mag. i fagene historie og kunsthistorie i 1972. Museumsinspektør ved Tøjhusmuseet 1972–1976, museumsinspektør ved museet på Koldinghus Slot fra 1976.

Lone Hvass, Vejle.

Født i 1943 i København, stud. mag., forhistorisk arkæologi, Københavns Universitet 1968. Har siden 1968 arbejdet på Nationalmuseet med almindeligt museumsarbejde og formidling; har skrevet bogen: »Mennesker i en landsby« (1977); har væ-

ret medarbejder ved opstillingen af de nye udstillinger på Vejle Museum og har lavet udstillingen om dronning Gunhild samme sted.

A. Engelbrecht Jensen, Fredericia.

Se Vejle Amts Årbog 1975.

Holger Jensen, København.

Født den 8. oktober 1918 i Aalborg, afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole i 1944, studieophold på Massachusetts Institute of Technology i Boston, U.S.A., i 1951. Medarbejder på forskellige tegnestuer 1944–1956, lærer ved Kunstakademiets Arkitektskole 1955–1960, afdelingsleder ved Byggeteknisk Højskole i København 1969–1974. Har opført kirker (i Danmark, Sverige og på Grønland), sømandshjem (i London, Antwerpen, Rotterdam, Yokohama og Lissabon) og børneinstitutioner og énfamiliehuse. Har tegnet julemærker og radiomærker. Medlem af Lindvangshjemmets bestyrelse og livsvarigt medlem af Kirkefondets repræsentantskab.

Vivi Jensen, Århus.

Født den 27. januar 1945 i Ebeltoft, student fra Grenå Gymnasium i 1964, deltidsstuderende ved Århus Universitet (erhvervsarbejde ved siden af studierne) med forhistorisk arkæologi som bifag og middelalderarkæologi som hovedfag (speciale om Kolding middelalder). Har i løbet af studietiden deltaget i mange udgravninger rækkende fra ældre stenalder (Brovst, Hankholm, Holmegård) over jernalder (Hylke) til vikingetid og middelalder (Lejre, Eketorp i Sverige, Ring og Øm klostre). Har i fire somre (1974–1977) forestået byudgravningerne i Kolding.

Robert Dueholm Jessen, Gadbjerg.

Se Vejle Amts Årbog 1975.

Axel Rude, Vejle.

Se Vejle Amts Årbog 1976.

Sigvard Skov, Kolding.

Se Vejle Amts Årbog 1975.

Historisk Samfunds arrangementer i 1977.

Den 19. januar 1977 havde Historisk Samfund arrangeret filmaften og lokalhistorisk causeri i centralbiblioteket i Vejle.

Der forevistes følgende film:

Filmoperatør Griffenfeldt Jacobsens film fra 1911-1913 (Kongerevy 1911, Børnehjælpsdag 1912) og fra 1927 (Fodboldkamp mod Glasgow University, Vejles 600 års jubilæum, Svømmeopvisning, Børnehjælpsdag), filmproducent Poul Eibyes Vejlefilm fra 1937 og forstander Sv. Aa. Thomsens børnehjælpsdags-film fra begyndelsen af 1950erne.

Filmene blev forevist og kommenteret af overlærerne Fredy Jensen og W. Rosenkilde fra Vejle byhistoriske Arkiv.

Redaktionssekretær Axel Rude causerede om Festlige stunder i vejlensisk borgermilieu for ca. 100 år siden.

Såvel filmene som causeriet fulgtes af forsamlingen med levende interesse og belønnedes med stort bifald.

Ca. 130 deltagere.

Mandag den 24. januar 1977 afholdtes et møde på hovedbiblioteket i Kolding, hvor fotohandler Svend Jensen viste 4 gamle Koldingfilm, optaget i

1930erne. Filmene viste mange aspekter fra byens daværende liv; man så optagelser fra det daglige arbejde i en række industri- og handelsvirksomheder, glimt af livet på havnen, scener fra kommunale kontorer, fra skoler, fra restauranter o. m. a.

Ca. 40 deltagere.

Tirsdag den 1. februar 1977 afholdtes et møde på biblioteket i Fredericia.

Arrangementet faldt i to afdelinger. Først holdt forhenværende kontorfuldmægtig Axel Petersen et interessant foredrag om arbejderbevægelsens start i Fredericia.

Axel Petersen fortalte levende og med stor indsigt om den tid, da Fredericia var en foregangsby med hensyn til fagforeningsarbejde. Spiren til dette udgik fra cigarfabrikkens arbejdere, som havde nær kontakt med kollegerne i Tyskland og København. Lederne blev forfulgt og fængslet for deres agitation, men alligevel voksede spiren sig stor. (Hvis nogen af tilhørerne før mødet har haft den opfattelse, at strejker og uro på arbejdspladserne kun hører nutiden til, fik de den kraftigt revideret i løbet af foredraget).

Efter kaffepausen viste Axel Petersen sin lysbilledserie om Fredericia vold. Serien begynder med et par billeder fra den del af volden, der nu desværre er historie. Senere vistes årets gang på volden. Mange smukke og overraskende vinkler set i sne og gyldne farver fik deltagerne til at sukke af betagelse. Også dyrelivet på volden havde sit afsnit: Ræv, rådyr, fasan og vildgås.

Mødet havde 30 deltagere.

Onsdag den 2. februar 1977 gennemførtes et arrangement i Tamdrup kirke. Det havde trods vanskelige vejrforhold ca. 50 deltagere.

Kirkens organist Kurt Skov indledte med at spille Johan Sebastian Bachs komposition: »Gelobet sei Du, Jesus Christ« efterfulgt af Niels W. Gades: »Af højheden oprunden er«.

Derpå holdt pastor R. Volf et foredrag om kirkens historie og oplyste bl. a., at den store treskibede basilika, opført af frådsten og al, har mange træk tilfælles med Dalby kirke i Skåne, som Sven Estridsen byggede omkring 1060. Tamdrup kirke må være fra samme tid og er antagelig også opført af kongeslægten. I hvert fald er kirkens gyldne alter stiftet af kongehuset, hvad stifterfiguren, en kronet kvinde, på selve frontalet viser.

Foredraget var ledsaget af en fortrinlig lysbilledserie, der i sin tid blev fremstillet af viceskoleinspektør Olaf Aastrup, Vejle — senere bosat i Middelfart. Serien gengav alle det gyldne alters 29 relieffer, som blev indgående

analyseret og forklaret, især gjaldt dette de helt enestående billeder med Harald Blåtand. Efter foredraget var der rundgang i kirken.

Til slut spillede Kurt Skov igen to orgelværker, først »Elevation« af Zipoli, derpå »Orgelmesse i G-dur« af Francois Couprin. Ikke mindst den sidste komposition viste, hvad det fine nye orgel kunne præstere under Kurt Skovs talentfulde fremførelse.

Årsmødet afholdtes søndag den 16. oktober 1977 i bibliotekssalen på Koldinghus med 210—220 deltagere.

Formanden, amtmand Wamberg, aflagde beretning og regnskab. Formanden omtalte de forskellige arrangementer, som Historisk Samfund har foranstaltet i årets løb, jævnfør foran. På årsmødet i 1976 omtaltes et værk, Kolding bys historie 1900—1970, som Historisk Samfund forbereder udgivelse af. 1. bind af værket forventes nu at foreligge i slutningen af 1978, 2. bind i begyndelsen af 1979 og 3. bind i slutningen af 1979. Formanden omtalte det værdifulde i et sådant stykke »samtidshistorie«, hvor begivenhederne i tide registreres og fremstilles i sammenhæng og derved bevarer autentisk for eftertiden. Formanden omtalte endvidere det jubilæumsskrift, som Historisk Samfund med økonomisk støtte fra Vejle kommune udgiver i anledning af byens 650 års jubilæum.

Formanden for årbogens redaktionsudvalg, magister Aksel Nellemann, Kolding, redegjorde for indholdet i

den kommende årbog 1977 og i jubilæumsskriftet.

Regnskabet for 1975/76 godkendtes.

Til bestyrelsen genvalgte følgende medlemmer, der afgik efter tur:

Viceskoleinspektør Eg Jensen, Give.

Civilingeniør Knud Erik Reddersen, Kolding.

Konservator Leo Novrup, Vejle.

Viceskoleinspektør Kamma Varming, Fredericia.

Til revisor genvalgte museumsleder Engelbrecht Jensen, Fredericia.

Medlemsbidraget fastsattes uændret til 35 kr.

Efter årsmødet konstituerede bestyrelsen sig således:

Formand: Amtmand Wamberg.

Næstformand: Redaktionssekretær A. Rude.

Sekretær og arkivar: Forhenværende museumsinspektør Sigvard Skov.

Kasserer: Amtmand Wamberg.

Efter årsmødets afslutning fortalte formanden for Koldinghusmuseets bestyrelse, viceskoleinspektør Bruno Pedersen, og museumsinspektør P. Denroth-Schou om Koldinghus' nylig påbegyndte genopbygning og museets nyetablering. Begge foredrag påhørtes med stor interesse af forsamlingen, der også stillede enkelte spørgsmål til foredragsholderne.

Derefter var der lejlighed til at se museets samlinger og den særlige udstilling om slottets bygningshistorie: Koldinghus slot og ruin.

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Ekstrakt af årsregnskabet fra 1. april 1976 til 31. marts 1977

INDTÆGTER

1. Ministeriet for kulturelle anliggender		3.800,00
Kommuner:		
Egtved	300,00	
Fredericia kommune og havn	100,00	
Give	300,00	
Hedensted	200,00	
Horsens	200,00	
Jelling	800,00	
Juelsminde	650,00	
Kolding kommune og havn	100,00	
Tørring-Uldum	100,00	
Vejle	1.300,00	4.050,00
Vejle amtskommune		375,00
Banker og sparekasser:		
Aktivbanken	100,00	
Egnssparekassen Horsens	200,00	
Sparekassen Sydjylland, Vejle	1.500,00	
Sparekassen Kolding	300,00	2.100,00
2. Kontingent fra 2642 medlemmer		93.074,00
3. Salg af årbøger m. v.		4.745,40
4. Renter fra grundfonden		953,00
Renter af indskud		2.263,82
5. Annoncer i årbogen		2.675,00
6. Tilskud til værket Kolding 1900-1970:		
Den Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse	5.000,00	
Sparekassen Sydjylland	5.000,00	10.000,00
Skyld til bogtrykker		10.000,00
Kassebeholdning overført fra 1975/76		9.628,65
		<u>143.664,87</u>

UDGIFTER

7. Årbogens trykning m. v.		77.119,88
8. Årbogens udsendelse:		
Adresseetiketter og girokort	3.205,06	
Emballage	2.639,25	
Porto	10.173,70	
heraf refunderet af medlemmerne	8.344,00	1.829,70
Arbejds løn	1.603,10	9.277,11
9. Møder og udflugt		5.918,38
10. Dansk Historisk Fællesforening: Årsmøde og abonnement		2.069,53
11. Afgift til Sæmmenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger		3.472,00
12. Administration	1.048,69	
Refunderet for fejlekspeditioner	1.000,00	48,69
13. Hvervning af medlemmer		7.996,80
14. Andre udgifter		398,13
Tilskud til disposition for værket Kolding 1900-1970		10.000,00
Betalt skyld til bogtrykker fra 1976/77		15.000,00
Kassebeholdning at overføre til 1977/78		12.364,35
		<u>143.664,87</u>

GRUNDFONDEN

INDTÆGTER

Overført obligationsbeholdning	13.500,00
Indvundne renter ÷ gebyr	953,00
	<u>14.453,00</u>

UDGIFTER

Obligationsbeholdning	13.500,00
Overført til driftskontoen	953,00
	<u>14.453,00</u>

STATUS 31. MARTS 1977

AKTIVER

Obligation Jydske Land-Kreditforening 14. serie	5.500,00
— — — — 12. serie	500,00
— — — — 9. serie	2.000,00
— Jydske Grundejer Kreditforening 4. afd.	500,00
— — — — 1-2001	5.000,00
Beholdning af årbøger	25.000,00
Kontantbeholdning	22.364,35
÷ til disposition for værket Kolding 1900-1970	10.000,00
	<u>50.864,35</u>

PASSIVER

Legatkapital	13.500,00
Skyld til bogtrykker	10.000,00
Anden kapital	27.364,35
	<u>50.864,35</u>

Vejle, den 16. maj 1977.

Wamberg,
kasserer.

Regnskabet er revideret efter de os forelagte bilag og fundet rigtigt. Kassebeholdningen pr. 31. marts forefandtes.

Fredericia, den 20. juli 1977.

A. Hemmingsen.

A. Engelbrecht Jensen.

VEJLE AMTS ÅRBOG

som kan købes i boghandelen, udsendes til medlemmerne af
Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er kr. 35,00.
Kontingent for livsvarige medlemmer er kr. 700,00.
Indmeldelser i samfundet bedes sendt til et af bestyrelsens medlemmer eller direkte til ekspeditionen, adresse: Vejle amtsgård,
Vedelsgade 17, 7100 Vejle. Telefon (05) 82 33 00, lokal 31.

SAMFUNDETS BESTYRELSE

Købmand A. Bager, Glud.

Viceskoleinspektør P. Eg Jensen, Give.

Forpagter Marius Wellner Jensen, Ellinggård,
Gedved.

Lektor, cand. mag. O. Herskind Jørgensen,
Fredericia.

Mag. art. Aksel H. Nellemann, Kolding.
Redaktør af årbogen.

Konservator Leo Novrup, Bredballe, Vejle.

Museumsinspektør, cand. mag. B. Ousager, Horsens.

Civilingeniør Knud Erik Reddersen, Kolding.

Redaktionssekretær Axel Rude, Vejle.
Næstformand, medlem af redaktionsudvalget.

Mag. art. Sigvard Skov, Kolding.
Sekretær og arkivar, medlem af redaktionsudvalget.

Amtmand A. M. Wamberg, Vejle.
Formand, kasserer.

Viceskoleinspektør Kamma Varming, Fredericia.

Forhenværende sognepræst Rudolf Volf, Vejle.

BØGER TIL SALG

Ældre årgange af Vejle Amts Årbog kan fås ved henvendelse til Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S, Slotsgade 10, 6000 Kolding, telefon (05) 52 14 88, girokonto 6 00 54 70.

	<i>For medlemmer:</i>	<i>For ikke-medlemmer:</i>
	kr.	kr.
1908—1949	7,00	10,00
1950—1960	13,00	19,00
1955	7,00	10,00
1961—1968	16,00	23,00
1969—1972	21,00	29,50
1973	26,00	36,00
1974	36,00	51,00
1975	41,00	56,00
1976	41,00	56,00
Realregister for årgangene 1905—1960....	8,00	11,00

Ved forsendelse tillægges porto.

Udsolgt er årgangene:

1905—1907	1924 bd. I
1917—1919	1934 bd. I + II
1920 bd. II	1935
1921 bd. I	1936
1923 bd. I	1944 bd. I

Desuden sælges følgende bøger, ligeledes fra Konrad Jørgensens Bogtrykkeri:

	<i>For medlemmer:</i>	<i>For ikke-medlemmer:</i>
	kr.	kr.
Abitz og Bredsted: Litteratur om Vejle amt.	6,00	8,00
Jakob Jakobsen: Thalia i provinsen. (Vejle teaters historie).	16,00	21,00
Orla Lehmann: Den græske Thronfølgesag (1863).	21,00	29,50
Anton Berntsen 1873—1973: Liv og digtning.	26,00	36,00
Marius Sørensen & Frands Johan Ring: Jelling, nyere historie.	28,75	28,75
Sidstnævnte bog sælges fra kommunekontoret i Jelling	(Ingen særpris)	

Årbogens udgivelse støttes af følgende annoncører:

Vejle Amts Folkeblad

DET MEST UDBREDTE DAGBLAD
I VEJLE AMT

Træ-konservering
til museumsbrug:
GORI 22/7 og/eller GORI 22/9

 **GORI**[®]
træ-
restaurering

Birkemosevej 1
DK 6000 Kolding
Telefon (05) 52 77 22

Bruggeriet
SLOTSMØLLEN
KOLDING A/S

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

Kolding

Telefon 52 06 11

CHARLES HINDBORG A/S

Papir en gros — Papirvarefabrik — Bogtrykkeri

Vejle, telf. 82 84 11



Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S

Telefon 52 14 88

KOLDING

OPSKRIFTEBLEN

på god
familieøkonomi.

Brug følgende ingredienser:

- ☆ Lønkonto.
- ☆ Budgetkonto.
- ☆ Børneopsparingskonto.
- ☆ Spar-op-lån.
- ☆ Kapital-pension.
- ☆ Sagkyndig bistand ved køb og salg af fast ejendom m. m.

Bland ingredienserne i det forhold, som passer bedst til Deres personlige smag og livsstil.

Velkomme - og velkommen i Sparekassen.

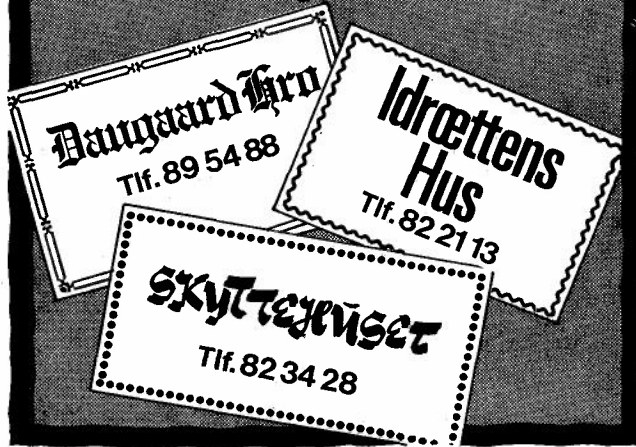


Spørg

SPAREKASSEN

3 GODE KORT

når det er selskaber, udflugter, familiefester, foreningsfester, firmafester



Man spiser godt på Australia

Hotellets køkken serverer et væld af internationale specialiteter i restauranten og den engelske pub. Det smager og er ikke spor dyrere end andre steder.

Prøv f. eks. en god frokost eller middag til 28 kr. i pub'en.



Hotel Australia
Vejle

Telf.: (05) 82 43 11. Telex 61104

-er noget for Dem...

**møbler
tæpper
gardiner
belysning
storkøkkener**

**til skoler
institutioner
idrætshaller m. m.
plejehjem
kontorer
hoteller og
restaurations-**

Hotel- og institutions-

Ab **montering**

**Vestergade 17 . 7100 Vejle
telf. 05-833244**

ERIK GADE

Specialværksted for kontormaskiner

Telefon 52 04 23 - Laasbybanke 10 - Kolding



PATENTTAVLER

Telefon (05) 524000 . Kolding

TAVLER - SKOLEMØBLER - KANTINEMØBLER

hydro

Den norske olie

**Deres ny og sikre
olieleverandør.**

Norsk Hydro Olie a.s

Havnegade 16 - 7100 Vejle

829122

Vore medlemmer

bedes hver især agitere stærkt for tilgang af nye medlemmer på land og i by. Den, der ikke kender sin egns skæbne gennem tiderne, bliver aldrig rigtig hjemme, selv om hun eller han er født på stedet.

